

<i>Szépirodalom</i>	
Borsodi L. László versei	5
Wirth Imre versei	7
Galántai Zoltán versei	9
Vajna Ádám: Ezékiel és az izzó fazék	11
Magyary Ágnes: Mondatfantáziák	13
Fellinger Károly versei	25
Tamás Dénes versei	29
Keszthelyi György versei	33
Kerényi Tamás: Napló Angliából	36
Soós Amália versei	43
Vári Csaba versei	50
Simonfy József versei	52
Szabó-Biró Brigitta: Az úr szolgálóleánya	56
Márton Ágnes versei	67
<i>Pályakép</i>	
„Egy nyugalmazott szarvasbogárpásztor” (Fekete Vince beszélgetése Szilágyi Istvánnal)	73
<i>Ködoszlás</i>	
Sashalmi-Fekete Tamás: Paulus Crosnensis Ruthenus és a Szent László-legenda falképei. Egy új forrás tanulságai	101
<i>Ujlenyomat</i>	
Zsigmond Győző: 33 év után – Emlékezés az 1989-es sepsiszentgyörgyi forradalmi megmozdulásokra	115
<i>Academica Transsylvania</i>	
Egy matematikus felelőssége (Daczó Katalin beszélgetése dr. András Szilárd matematikussal)	128
<i>Irtattár</i>	
Sebestyén Mihály: Marosvásárhely közegészségügye a 20. század elején	144
<i>Aranyág</i>	
Sántha Attila: Magyar Zoltán erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógusa, valamint Meleg-India esete a fecskékkel és a magyarokkal	154
<i>Szemle</i>	
Hegedűs Imre János: Tetemrehívás – székely módra (Ferencz István: <i>Drakula Blues – hosszűversek éjszakái – 1969–2019</i>) . . .	162
Ádám Szilamér: Akik maradtak (Lőrincz György: <i>Ma éjjel eljövök érted</i>)	169
Béres Norbert: „Neked látni, megfogni lételem” (Farkas Wellmann Éva: <i>Magaddá rendeződni</i>)	175
Demény Péter: Hideg pók (Borsik Miklós: <i>Atoknaptár</i>)	179
Előfizetők névsora	181

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkemathe@gmail.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Magic Print, Ónfalva
FELELŐS VEZETŐ: Dohotaru Maria

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 84,00 lej
Külföldieknek: egy évre 90,00 lej (6600 Ft / 28 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó - Editura Harghita, Pf. 149

Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RON
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Borsodi L. László
LENÉZNI A VÖLGYBE

Nagyszüleink házát közös megegyezéssel eladtuk.
Szóval nem tudtunk megegyezni, kié legyen.
Egykori házukat azóta idegenek lakják.
Ha arra visz a vonat, nem tudok lenézni a völgybe.
Homályosuló tekintetem nem találná, merre van.
Az évtizedek totálja összemosza a szomszédokéval.
Csak bennem él, merre nyílik a kis- és nagykapu.
Csak én tudom, hogy az első ajtó mindig zárva.
Csak én érzem a puliszka melegét a konyhából.
Hogy hány kenyeret vetett be nagyanyám hajnalban,
a kemence tűzét, a kenyér illatát csak én tartom számon.
Én hallom a tisztaszoba csendjét, ünnepébe én léphetek.
És én hallom, hogy káromkodik a tehénre nagyapám.
A csúrból friss széna illata árad, az istállóból trágyaszag.
De hiába szólítom, a hátsó udvarról nem jön elő az öreg.
Hiába hívom, nem jön eléem, nem csókol meg nagyanyám.
Csak a patak csordogál az úton túl, mossa a köveket.
Száguld, visz a vonat. Nem tudok lenézni a völgybe.

KÉZBESZÉD
(Jób-átirat)

Ülünk ketten a délelőtti szobában.
Kérsz-e kávét, kérdem. Inted, nem,
de nem szólsz. Néha sóhajtasz,
az ablakon kinézel. Vagy hová?
Ki tudná ezt megmondani?
A szomszéd bácsi hangja novembertől
nem hallatszik át, de lehet, te néha hallod.
A kályha melege egyetlen reményünk.

Fogjuk egymás kezét a ráncosodó időben.
Keményen tapadnak egymáshoz.
Akár a hantok.

BÚCSÚ

Beának

Most kellene fegyelmezettnek maradni,
nem szaggatni kalapot, ruhát, lepedőt,
nem csapkodni a kaput, a bejárati ajtót,
nem rúgni bele szőnyegbe, székbe, polcba,
nem törni össze a poharakat szépen, sorban,
nem sírni párnába, nem nézni ki az ablakon.
Most kellene csendben maradni, mozdulatlanul,
nem fordulni senkihez segítségért, jóslatért,
nem kérni tanácsot baráttól, rokontól, mástól.
És az arcomnak, legfőképpen az arcodnak
kellene rezzenéstelennek maradnia,
és csak álljunk lelógó kézzel, üres szívvel,
és ne tegyünk semmit, csak elnézzük,
csak hallgassuk, hogy távozik belőlünk,
ki gyökeréig egy velünk: apánk, istenünk,
letört ág, tövestül kifordult fa.

LAKATLAN

Rozsdás a kapuzár,
az udvart felvette a gaz,
soha nem süt fölötte a nap.
A tetőn több cserép elmozdult,
a padlás denevérek szállása.
A házon minden ablak vakablak,
a lépcsősort benőtte a moha.
Nálatok mindig november van.
És a pincetorok arcotokat elnyeli.

Wirth Imre

RETTENETES ANGYALOKRA bíztak minket,
véletlenül hulló tollaik eltörlik
telefonszámunk. Kétségbeesett hangok
keresnek azóta, de senki se hallja,
csak a véres forgács kavargó a szélben.
Anyánk dülöngél a kórház ablakában,
azt dűnnyögi, megszül. Feszület lehettem.
Szüleim évei kopognak a csontot
törő ácskapocs ablakán. Gyere ki, te
nyomorult, boldogsággal szegeld szerelmünk
menekülő útjának legszebb urnáját!

KÖNYÖKLÜNK NYOLCAN a sörpadon, barátok,
július este, bogrács alatt parázslík
kertünk színe-java. Sírunk mindhiába,
fényt követelnek a napelemek. Hiszen
lassan kikopunk a kertből. A gyerekek
nyomait az összeszedetlen kutyaszar
veszi át. A csúszdán macska alszik, ha süt
a fékezhetetlen ragyogás, szőréből
pattognak a magukat bolygónak vélő
bolhák. Létezik hát az ökoszisztéma.
Mi eltűnünk a sörpad alatt, barátok
szemében könny ül, átadjuk létezésünk.
Süllyedésünk ideje alatt cinegék
foglalják el majd a falból kitépett szép
villanyóra helyét. A kerti csap hallgat:
a közelben zümmög, zümmög a nemlét.

OLYAN SÚLYOS TERHEKET cipelünk,
olyan kiszámítható az utolsó évtized,
mondta és rám nevetett, belehaltam.
Jönnek éjjel a pénzért a betonból,
jönnek a balatoni hekkek, dől a pénz,
sztriptíz a Dunán egy nyomorult
rúd körül. Azok a kilencvenes évek
a dunai hajón: hogy szeretkeznek némán
az áldozatok, menekültünk a fedélzetre.
Olyan súlyos terheket cipelünk apáink
szekrényét kibontva, síríg felkészületlenül
mégis, a mindent lebontó szeretetre.

ANGYALOK LOHOLNAK este,
hófehér szárnyukat veszve,
sebeik gyógyulnak, mégis
fojtott hangon sír az ég is.
Száz évente kizuhannak
álmukban nyáladzó lények,
hintaszékük leng a napba,
porrá ég mindegyik apja.
Angyalok ránganak egyre,
ahogy loholnak a hegyre,
magányosak és nem szépek,
nincsenek is már emlékek.
Lohol a gyerekkor, kérdik,
miért kopott a láb térdig?
Nézünk az istentelenbe,
nem látni, ki vagy a mennybe.

Galántai Zoltán
A FÉLELMETES IDŐ

VIRGINIA WOOLF

mindannyian pontosan tudjuk
hogy mire valók ezek a kövek
de mindegy mindegy is amúgy
ha belegázolsz a folyóba
már a zsebedbe tetted őket
(ez nem az ouse hanem a duna)
a víz piszkos és nehéz tehát
ráírtál a kövekre egy verset
tél van a rím úgysem számít
sem a parton az uszadékfák
a víz térdig derékig és szájig
a duna közepe felé haladva
aztán tovább és tovább
a kövek végül majd lesüllyednek
a szavaidnak nincs súlya –
csak a folyónak meg a versnek

koda

ha testemet a dunából fogják is ki
ne hidd hogy a valóság rím/költészet
és hogy te én virginia woolf bárki –
talán fordítva. és a mély vizek

AZ IDŐ TERMÉSZETE

felső telekszomszédom az isten
de néha hetekig nem látom.
sötét a szilvafák közötti csend

és a faháza egész nyáron
aztán összefutunk a düllőn
vagy felébredek éjszaka
(nem telik az idő reggelig)
nagy fekete autó és ő jön
meg az ajtócsapódás zaja
olykor pedig visz valamit
éppen a kerítésem előtt
újságpapírban a hóna alatt
(az ég is szokatlanul pörög)
mi az kérdezem és megcsap
mivel éppen ott vagyok
a testéből sugárzó tompa hő
de ő csak kedvetlenül topog.
az idő mondja aztán: az idő

ÖREGSÉG

üldögelek. piszkosan öregeen szakállasan
és mogorván isten kerti asztalánál
már megint sötét és nehéz este van
az ördög fekete csillaga: az almafa alatt
a por – másik világok fénypora – szitál
és ott a piszkos és átlátszatlan nyarak
almabora előttem a csorba üvegphár.
hát ennyi csak egy korty egy mozdulat.
feketével van benőve a láthatár alatti táj
és reszkető kezembe hullajtja a tejutat
az ördög az almafa meg a nyár

Vajna Ádám
EZÉKIEL ÉS AZ IZZÓ FAZÉK

tedd föl a fazekat, tedd föl,
rozsdás az alja, nem baj,
jól ég a tűz, vigyázz rá,
cigaretta is gyújthatsz.

suvickold le a követ,
amin a vérét vetted
a disznónak, suvickold,
meg ne lássa az őgróf.

jaj, aki vért ont, annak,
fagyott a téli hajnal,
nem hajlik úgy az ujj sem,
dobd a húsát fazékba.

meg ne lássa az őgróf.
a legjobb húsát dobjad,
alszik az apró gyermek
bentlakásos otthonban.

ne rakj nagy máglyát, rakjál
kis tüzet, hogy ne lássa
őgróf libériása
s kistfia a lovásznak.

izzon a fazék azért,
izzon azért, ahogy bír,
főjön csak szét a hús és
odaégjenek a csontok.

ez azért szép disznó volt,
és igen régi disznó,

megfordul egyszer sorsunk,
látta a Horthy Miklóst.

ne törődj az őgróffal,
ne törődj az ördöggel,
ecetszagú a lelkem,
törődj te csak a tűzzel.

de tényleg szép disznó volt,
majdnem egy mázsa színhús,
úgy öregedett meg, hogy
nem tudta, mi az éhség.

megfordul egyszer sorsunk,
tedd föl a fazekat, tedd föl,
ahogy éltél, mit tettél,
aszerint ítélnék meg.

Széllal szemben, 2020

Magyary Ágnes
MONDATFANTÁZIÁK¹

Ha Sándor Zsigmond idegenül érezte magát új állapotában, akkor a biciklinadrágos még inkább zavartan állt egyik lábáról a másikra a tenyészbika istállóban. Nem értette, mi történik. Az ő meglátása szerint jó hangulatban iszogattak. Már-már baráti volt a légkör. Neki persze sejtelve sem volt – honnan lett volna –, hogy összetévesztik valakivel. De ha tudta volna is, teljes képtelenségnek vélte a dolgot. Ez valami rossz tréfa – gondolta –, amelyet minden erre tévedő kárára elsütnek. Így nem sokat idegeskedett, hanem ledől a szénába és aludt egyet. Fáradt volt és részeg. Napokon keresztül biciklizett, hogy a faluba eljusson, és hosszas lelki tusakodás előzte meg azt, hogy egyáltalán útnak induljon.

A tusakodás leginkább abból fakadt, hogy esze ágában sem volt ilyen abszurd kalandban részt venni. Ő nem az a típus volt, aki hátizsákkal a hátán, biciklivel, a természetben gyönyörködve akarja megismerni a világot. Jobban kedvelte a repülőtereket, a szállodákat és a mindenki által kedvelt turistahelyeket. Ezért legalább egy évben négyszer elutaztak valahova Sárival. Ha csak egy napra is, de mentek. Milánó, Berlin, Barcelona. Mindenhol hűtőmágnest és bögrét vásároltak. Illetve Sárinak táskát.

A táska az életigenlés – állította a lány, és neki már ekkor szimatot kellett volna fognia. De természetesen nem látta a baljós jeleket. Pedig Sári teljes átéléssel fejtegette, miért is olyan fontos neki, hogy megvegyék Dublinban a leszállított áron 430 eurós táskát. Egy úrinő nem cipel – érvelt a lány, amely állításnak ellentmondani látszott az a tény, hogy mindig hatalmas bugyrokot hurcolt magával. Bár kétségtelen, ezekben a hodályokban bármi fellelhető volt. Leszakadt városnézés közben egy gombja: Sári tűt és cérnát kapott elő és ott helyben visszavararta; allergiaroham jött rá a repülőút alatt, Sári azonnal papírzsebkendőt és toroktisztító cukrot vett ki az úrinősnek nem

1 Részlet a *Sárkánykoponya álarcban* című regényből.

nevezhető batyuja aljából. Bárhol bármi történt, Sárinak akadt valami gyógymódja a hatalmas oldaltáskájában.

Mert ezeket a méregdrágán megvett táskákat sosem hordta. Azok otthon csücsültek egy szekrényben – egy idő után már megtöltöttek egy fél szobát, Sári meg is említette: nagyobb lakásba kellene költözni. Mert egyszer élünk, és minek élünk, csak azért, hogy csak dolgozzunk. Különben is ilyet Budapesten nem lehet venni – magyarázta. Benne motoszkált egy olyan sanda gyanú, hogy Sári nem éppen az esztétikum alapján, hanem az árakat nézve választ. Mivel a szóban forgó táska ronda volt. De a lányt egész egyszerűen felvillanyozta a csillagászati árak látványa, és minél irreálisabban magas árakat látott, annál izgatottabb lett. Erre azt a magyarázatot adta, hogy neki gyerekkorában falun nem volt semmije, és ha már ilyen keményen dolgozik, akkor mindenképp a legjobb jár neki.

Ebben a tekintetben azért nem volt teljes mértékben következetes, mert utazzanak bármerre is a világban, Sári csak a McDonald's-ban volt hajlandó étkezni. Egyszerűen nem lehetett erről lebeszélni. Ő szívesen kipróbált volna bármilyen helyi specialitást, de a lány minden ilyesmitől fanyalgott, és hallani sem akart róla.

– Én szeretem a minőséget – mondta, miközben egy sajtbургert gyömöszölt a szájába Antwerpenben.

De ő nem vitatkozott ostobaságokon. Úgy fogadta el Sárit, ahogy volt: táskákkal és hamburgerekkel. Csak a nagyanyja nem tudott vele megbékélni:

– Palikám – mondta –, ez a Sári bóvli.

Ő meg nem vitatkozott.

Nem tartozik szorosan a történetünkhöz, de ezek a Mojszák sosem voltak teljesen szavahihetőek. Más szavakkal: náluk fajtanyavalya volt a nagyotmondás. De mit lehet várni az ilyen népektől! Ezek sem összekélek, hanem valami gyüttmentek. Jánosfalván leégett egy istálló, a Mojszák azt mesélték, odalett az egész falu, az üszkös templomtorony intésre emelkedett, mutatójújként figyelmezteti a vidéket. Kányádból eltűnt egy bivaly, a Mojszák szerint dögvész ölte meg a falu összes marháját. Szendrey Júlia az udvarhelyi piacon alkudott céklára, de a Mojszák látták, hogy odvas zöldséget akarnak rásózni, ezért lebeszélték róla, és inkább adtak dályai céklát – ingyen –, hiszen mindenki tudja, a dályai a legjobb. Ez mondjuk pont igaz volt: az is,

hogy Petőfi özvegyére fonnyadt zöldséget akartak rászózni, és hogy Dályában terem a legfinomabb.

Sándor Zsigmond idegenné lett saját testében, családja megtagadta, faluja kivetette, az élete új irányt vett. Így nem tehetett mást, mint visszagyalogolt Csíkba, ahol szintén éltek Sándorok. Reménykedett: nem fogják elutasítani. Ő távoli rokonuk – konstruálta gyaloglás közben az előadandó történetet –, akit igazságtalanul megvádolva tettek ki a téli éjszakába. Senki sem tagadhatja meg a családját, még a csíki Sándorok sem, hiszen nagylelkűségük híre messze földön ismert – fonogatta magában Sándor Zsigmond a mondókáját.

A történet, amivel távoli rokonait kívánta boldogítani, ez volt: kigyulladt az istálló, mert valaki felgyújtotta, majd mindenki őt vádolta. Nem túl eredeti történet, de még mindig jobb, mint férfiként mentem el ide az egyik faluba, majd ágyúzni kezdtek, megijedtem és nő lett belőlem. Az apámnak nincs humorérzéke, ezért jól elvert és kidobott otthonról, de ha férfi lennék, emiatt nem is esnék kétségbe, de mivel asszonnyá váltam, így nem szerencsés magamban bolyongani a világban.

Ekkor már jól bent járt az erdőben, valahol a Hargita környékén, amikor hirtelen elébe szökkent Buccow generális. Már csak pont ez hiányzott! Persze most joggal kérdezheti az olvasó, hogy a fészkes fenébe került az igen tisztelt császári magasrangú katona a fenyves kellős közepébe, amire a szerző természetesen azt az adekvát választ tudja adni: az ördögi ármánykodásoknak köszönhetően.

Ez pedig így történt: 1759. április 12-én Bécsben Adolf Buccow a Neuer Markton található lakásában éppen a tükör előtt borotválkozott, amikor egy elegáns úr sétált be hozzá. Se szó, se beszéd. Kopogtatás, köszönés nélkül. Ő ezen módfelett meglepődött, már csak azért is, mert senkit sem várt, és a lány sem jelentette be vendég érkezését. Az ismeretlen csak biccentett, majd levetette magát az ablak mellett álló székre, és a téren jövő-menő embereket kezdte el bámulni.

– Imádom ezt a várost – mondta, és Adolf Buccow nem ismerte fel az akcentusa alapján, hogy vajon a birodalom melyik szegletéből szalajtották hivatlan vendégét – arisztokraták és kurvák, diplomaták és szélhámosok, szentek és bűnösök, katonák és nyárspolgárok. – Csíkban ilyet nem látni – tette még hozzá Adolf Buccow felé fordulva.

– *Tschikban?* – vonta fel a szemöldökét öfelsége derék katonatisztje, akinek halvány sejtelve sem volt, hogy *Tschik* hol a frászban lehet.

- Hogy van, drága barátom? - érdeklődött fesztelenül az idegen.

Adolf Buccow pedig ott állt beszappanozva, félig megborotválkozva és kissé elbizonytalanodva abban a tekintetben, hogy is érzi, hogy van. Az sem volt teljesen világos, hogy kicsoda és mit akar tőle a vendég. Még mielőtt Bécsbe érkezett volna, figyelmeztették barátai: nagyon vigyázzon, a császárváros tele van besúgókkal, kémekkel. A birodalmi kancellária mindenről tud, külön ügyosztály foglalkozik a jelentések feldolgozásával, és főleg az újonnan érkezőknek szentelnek nagy figyelmet.

- Az ambiciózus katonatisztekéről - magyarázta az egyik nagybátyja, régi hadfi, tekintélyes háborús sérülésekkel -, mielőtt bejutnának a hadvezetéshez, már több kilónyi jelentés tornyosul róluk az *Evidenzbureau*-ban.

Adolf Buccow sok mindenre számított, csak éppen arra nem, hogy meglepetésszerűen rajtaütnek a lakásán. A megfelelő viselkedésmódnak azt tartotta, ha hidegvérrel viszonyul a helyzethez, hogy lássák feljebbvalói: ő nem ijed csak úgy meg.

Ez a szegény Adolf nagyon műveletlen volt, így sejtelve sem volt arról, hogy mibe keveredett. Így aztán amikor az elegáns úr beugrott a testébe, mint duhaj dzsentrí a nagybógóbe, meg sem nyikkant. Az Ördög meg elégedetten kacarászott - mert természetesen ő volt az elegáns vendég -, és azonnal beviharzott a kancelláriára az asztalt verni, hogy azt mondja: kicsoda kóceráj ezt itten, kérem, ezt nevezik birodalomnak, ez nem birodalom, hanem egy rossz tréfa stb. stb. Alig másfél évig kellett ezt az Ördögnek csinálni, és máris kinevezték fő-fő generálisnak Erdélybe. Mert ha a birodalom összekapja magát, azonnal fénysebességre kapcsol a bürokrácia.

És mit csinált mindeközben az igazi Buccow, akarom mondani a lelke, mert a teste éppenséggel Erdélyben forgolódott. A magára hagyott, a testtől megfosztott árva lélek, mint meztelen és megszeppent kisgyerek zokogott Neuer Markton az esőben és sötétben egy épület falához lapulva. Egy koldusasszony aztán hazavitte magához, és saját gyermekként pátyolgatta, szűkös falatkáit vele megosztotta.

Tehát ott állt Sándor Zsigmond előtt ez az Adolf Buccow, és a szeme csillogásából látszott, hogy nem éppen a legtisztességesebbek a szándékai. Nagy fekete szemei voltak ennek a Buccownak. Olyan, amelynek az alján a pokol tüzei villogtak. Jól tudta Zsiga bá, hogy miről van itt

szó, elvégre ő is férfi volt, még akkor is, ha a végzet szeszélyes játéka folytán ott és akkor asszonyként bolyongott a rengetegben. Elátkozta magában az összes generálisát Erdélynek, akiket Bécsből küldtek a nyakukra, és külön megemlékezett a Buccow családról, amelynek ilyen félresikerült magva támadt. Honnan tudhatta volna Sándor Zsigmond, hogy szegény Buccow közben Bécsben retteg meztelen kisgyermekként egy koldusasszony házában?!

Mert az élet már csak ilyen: félreértések vígjátéka. Még akkor is az, ha hősrünk nem volt éppen irigylésre méltó helyzetben. De Sándor Zsigmond nem volt műveletlen. Ezért kétsége sem volt afelől, miképpen fog végződni a váratlan találkozás. Olvasta ő a klasszikus auktorokat, akik szerint nem teljesen rendben van, ha a férfiember néha oda-oda-csap, esetleg kissé keményebb kézzel utasítja rendre szeszélyeskedő szeretőjét. Ismerte Lucretia történetét, aki bár előkelő római családból származott, mégsem kerülhette el a sorsát, amikor vágyat ébresztett a király fiában, akit egyáltalán nem hatott meg Lucretia vonakodása. De azt is jól tudta – mert ő olvasott szépirodalmat is –, hogy amikor a nagyszerű magyar katona és költő Balassi Bálint poroszkált egy hasonlóan sűrű erdőben, ahol *Sommer Jánosné, okleveles húsmester özvegye* utazott, ahogy illik, férfikisérettel, de ahogy azok megpillantották a vitézt, bölcsebbnek látták kereket oldani. Az asszony ott maradt tehát egyedül a számára ismeretlen férfival, aki viszont úgy vélte, bármely közrendű fehérszemély azért van, hogy annak testében kedvét lelje. *Sommer Jánosné*nak azonban helyén volt a szíve és megfenyegette a bővérű poétát, mondván, ha benne kárt tesz, akkor a Múzsák majd tojnak a fejére. Azaz kifogy az ihletből. Vagyis néma lesz, mint a hal. Nem jut eszébe majd egyetlen szó sem, nem futja majd egy sorra sem. Olyan lesz, mint bárki más emberfia, évszázadok múlva senki sem emlegeti. Nem lesz érettségi tétel. Nem lesz benne a kánonban. Senki sem fog fintonogni a régies nyelvezetű versei miatt.

A fránya poéta persze ettől berezelt. De mit lehet mondani egy ilyen elfuserált hadfinak. Essen ki kezéből a kard? Marja szét a rozsdá a kitüntetéseit? Vágja agyon az ágyúgolyó? Ez meg – ez a hülye Buccow – ott áll. *Mered rá, hím*. Sándor Zsigmondnak jobb ötlete nem lévén, megpróbálkozott *Sommer Jánosné* trükkjével.

– Ha engem itt a mohás fenyőfák alatt megbecstelenítesz, másnap már közlegényné fokoznak le feljebbvalóid.

- Ha - horkant fel Buccow, akarom mondani az Ördög.
- Mert én boszorkány vagyok - próbálta fokozni a hatást.
- Na - vont a szemöldökét a másik.
- Az én átkom olyan, mint a bojtorján. Beléd kapaszkodik, megrágja a májadat, kiszívja az életerődöt, a végén már arra sem leszel jó, hogy a kaszárnya padlóját felseperjed.
- Aha.

Nem úgy tűnt, mintha túlságosan megindította volna Buccowot a megátkozás lehetősége. Sőt!

- Nagy marha vagy, te Sándor Zsigmond - mondta a fattyú, bitang generális.

Ez mellbevágó volt. Először is honnan tudhatta ez a sehonnai, hogy ő ki fia borja. Illetve honnan szimatolhatta meg, hogy bár minden jel szerint az erdőben egy nő igyekszik Csík felé, valójában férfi. De Sándor Zsigmond nem volt abban a helyzetben, hogy filozofáljon, mert akit ennyi csapás ér ilyen rövid idő alatt, annak már nincs módja analizálni. Mindenféle értelmezés nélkül kell állnia, ahogy az élet kibabráll vele.

Így aztán igencsak ziláltan jutott el Csík-szentmihályba az ottani Sándorokhoz. Mint akit most okádott ki az Ördög. Ez mondjuk, majdnem így is volt. Mert amikor az az istenverte Buccow felemelkedett Sándor Zsigmond összetört lelkéről - bár voltak olyanok, akik úgy vélték, a nők nem rendelkeznek ilyesmivel -, a generális árnyéka óriás fekete lepelként feküdt rá az erdőre. A fenyőfák finoman meghajoltak, a hegyek nyögtek, a gombák magukra húzták a kalapjukat. Az erdő neszei elhaltak, még egy száraz gally sem reccsent.

Az árny patás lábai vidáman szökdécseltek az égen.

SÁNDOROK

A csíki Sándorokat akkoriban egyáltalán nem érdekelték teológiai kérdések, az Ördögre nem sokat adtak, Istennel nem perlekedtek, csak az Aporokkal. De az teljesen más. Mert az Aporok maguk e világ megrontói. Nincs semmi szükség holmi egyéb démonra. Ezek a kutyaütő tolvajok - vélekedtek az Aporokról a csíki Sándorok - ékes példái annak, hogy szükségtelen máshol keresni a romlás okait. Amikor Sándor Zsigmond meg merte jegyezni, hogy *mindenben praktikái vadnak az Ördögnek*, idézve jó Bornemissza Pétert, azok hangosan kinevették, majd keresztet vetettek. Pápisták voltak. A nagyszájú

protestáns prédikátorokat rühelték. Eretnekek – mondták a reformáció után kétszázötven évvel. Zsiga bá ezen egy kicsit meglepődött. Ő ugyanis imádta az egész vallási földindulást, a hitvitákat, a prédikátorokat. Igazság szerint minden nagy felhajtásért odavolt, ezért is sietett olyan lelkesen bárhová, ahol egy jó kis hecc volt kilátásban. És a hit megregulázásából pompás hajcíhő kerekedett ki.

Egyszóval olyan volt, mintha legalábbis a föld széléig gyalogolt volna el, ahol lepottyant a golyóbisről és beesett egy másik világba. Ebben a másik világban másképp beszéltek, idegen isteneket imádtak és természetszerűleg bújuk-bajuk is merőben eltérő volt attól, amit Sándor Zsigmond otthon – ahonnan, mint rühes kutyát kiverték – megszokott.

A pásztorok találtak rá az erdőben. Kibontott hajjal, ziláltan bolyongott és hangosan óbégatott – mesélték. Azonnal látták, hogy Sándor – ez persze nem volt igaz, de jó színben akartak feltűnni a család előtt –, és rögtön ide hozták. Remélik, jól tették – mondták nagy szemeket meresztgetve a Sándorok bugyellárisára. A Sándorok megfizettek. Szó nélkül. Keresztényi irgalomból – magyarázták később. Meg sosem lehet tudni, hogy ennek vagy annak a Sándornak merrefele akadnak gyermekeik. Szóval nem sokat akadékoskodtak, hanem orvost hozattak Marosvásárhelyről, és füvesasszonyt Menaságból. Ágyba tették Zsiga bá meggyötört női testét. Asszonyok ültek be a szobába a fal mellé kikészített székekre, és napestig morzsolták a rózsafüzért. Vagyis mindent megtettek, amit emberileg meg lehetett tenni. Pár hét múlva, a sok gondoskodásnak köszönhetően, hatalmas bundákba burkolva már ki tudták tenni napközben a kályha mellé abba a szobába, ahol a család intézte ügyes-bajos dolgait.

Csuda dolgoknak lett tanúja ott Sándor Zsigmond, vagyis Sándor Amália – ahogy a család őt elnevezte. Először is megtudta, hogy az Aporoknál alábbvalóbb, sátánibb teremtménye nincs Istennek – ebben azért ő erősen kételkedett. Történt ugyanis – regélték a Sándorok –, hogy 1694. február 12-én sötétedés után az egész háznépe a kályha melege köré gyűlt és elkezdődött a kontyozás – ők nevezték így. Azaz mindenki mesélt – mert ez nem pletykálokadás volt:

A szomszéd falu plébánosa tartozik a somlyói szerzeteseknek, mert a nagy vásárban kártyán elvesztette az eklézsia pénzét egy kapitánnyal szemben. Ezt Sándor János mesélte, akinek viszont egy ferences barát mondta. Ezen a történeten jót nevettek. És ott voltak még a Kálnokiak,

akik betiltották a vasárnapi vadászatot, és aki azt megszegi, három rókabőrt fizet – suttogták kuncogva a környékeliek. Onnan fújt a szél, hogy ez a jeles família pápább szeretett volna lenni a pápánál, így aztán vasárnap mindenkinek ott kellett ülnie ájtatos képpel a templomban, vadul vetve magára a keresztet, hogy lássa az egész világ, micsoda istenfélő népek ezek a Kálnokiak családostul, jobbágyostul.

Bíró Gergely uram visszavette parázna feleségét, aki a saját kocsisával bitangolt el. Ezen a Sándor ház női cselédjei csiklandozva nevettek, mert a felszarvazott férj története mindig derűtséget okoz. Hogy történt, hogy történt – követelték a részleteket. Sándor János férficseledje – ő mesélte – nem sokat tudott, de az asszonyi türelmetlenséget látva, rögtön kikanyarított izgatott hallgatósága elébe minden részlet a balul sikerült házasságról, az asszonyszöktetésről, majd a nagy megbánásról.

Vajda György a nagy havazáskor úgy lerészegedett, hogy az ajtaján kilépvé kizuhant a tornácon, egyenesen belé a farakásba. Nagy jajgatások és sápiózáások közepette húzták ki onnan. Persze az asszony-nép óbégatott, jajveszékelt, mert Vajda György olyan részeg volt, hogy a farakásra esve azon nyomban elaludt. Azóta persze az ágyat nyomja: keze, orra törött, de nem panaszkodik, csak azon örvend: milyen jól sikerült az idei pálinkafőzés.

És azt hallották-e, hogy Balog Mihály nem akarja megkeresztelni a gyermekét? Úgy megkötötte magát, hogy sem öregasszonyt, sem papot a portája közelében látni nem akar. Az anyja imádságos könyveit az ablakon kihányta, és azt mondta a sógornőjének, hogy ő már eltemetett három gyermeket, amit a papok körbeénekeltek, ezt már oda nem adja, akkor sem fogják a kezüket rátenni, ha maga a római pápa jönne a faluba keresztelőt tartani.

Éjfélig osztották, aztán mindenki aludni ment. Egy darabig még lehetett hallani a motoszkálást, majd csak a tűzre dobott utolsó rönkök égtek el csendesesen. Hajnalban hatalmas csattanásra és velőt rázó sikoltozásra ébredtek. Égett a templom, a házak, istálló, lovak nyertettek, a disznók visítottak, a birkák bégettek, asszonyok sikoltoztak. Tatárok törtek rájuk. Az egész falut rabláncra fűzték és elhajtották őket, mint a barmokat.

Ekkor fordultak a Sándorok az Aporokhoz segítségért. Bár ne tették volna! A Sándorok pénzt kértek ezektől a pogányoktól, akik adják a

nagy keresztényt, szemforgató módon morzsolják a rózsafüzért, dörögölöznek a Habsburgokhoz, miközben mindenki tudja, hogy az erdő mélyén a hegyek rejtekében áldozatot mutatnak be a régi hit szerint.

Szóval ezek az alávalók nagylelkűen odaadták a pénzt, hogy kivált-hassák Sándor Jánost és feleségét a krími tatároktól, és kétezer oroszlanos tallér fejében írást készítettek, hogy az Aporok zálogként megkapják a Sándorok somlyói portáját, pálfalvi földjeiket, a szent-mihályi Naskalat-havast, a lázárfalvi részjószágot és a felsőtorjai és szárazpataki jószágot.

Miután ezt ilyen jól nyélbe ütötték, az Aporok előálltak, hogy a Sándorok utolsó hazugok mind, mert ez nem zálog volt, hanem adás-vétel. Ők megvették ezeket a jószágotat, homlokuk verejtékével keservesen megszerzett aranyokkal fizettek értük, így ők a jogos tulajdonosok. És vetették a keresztet az átkozottak, sírásra állt a szájuk, és futottak Bécsbe panaszkodni, hogy ezek a galád Sándorok olyanok, mint a métely: beeszik magukat a hazugságaikkal mások bőre alá, és ott növekedésnek indulva a maguk javára fordítják a közvélemény szimpátiáját. Nincs igazság – sápítoztak az Aporok a császárvárosban, ahol megértően hallgatták panaszait, már csak azért is, mert az együttérzés mindig ingyen van. Különben is düllesztették ki mellüket az Aporok Kolozsváron, ha igaz lenne, hogy kölcsön kértek tőlük a Sándorok, akkor nem az lenne a logikus, hogy hazahozzák Sándor Jánost a Krímből? Mindenki tudja, hogy csak évekkel később jött haza – vágták ki a tromfot ezek a sátánfajzatok. És mit tudhatták azt Bécsben vagy Kolozsváron, hogy hány elhurcolt székelyt váltottak meg ezek a népnúzó a tatárok fogságából, akikkel aztán jobbágy sorban tartva őket fizettették meg a rájuk herdált drága aranyakat.

- Ez az Ördög munkája – suttogta Sándor Zsigmond, de nem sokat adtak a szavára, pedig ő tudott volna mesélni a Sátán ármánykodásairól.

Így aztán a peres huzavonát megelégedve Sándor Péter egész egyszerűen visszavette az ebül elveszett jószágot a gaz Aporoktól 1705-ben, akik ahelyett, hogy csendben meghúzták volna magukat, még jobban fellármázták a prókátorokat és a közvéleményt. Úgy tűnt, ennek a pernek sosem lesz vége.

De a Sándoroknál nemcsak az Aporok gaztetteiről lehetett sokat hallani, hanem a székely nemzetség történetéről is. A kályha melege

mellett esténként erről is szó esett. Aztán állt két láda a szobában, az egyikben könyvek, a másikban árkus papírok – a Sándor család levelesládája. Sándor Zsigmondnak legalább egy évébe került, amíg mindent átolvastott. Így született meg benne az ötlet: összesíti az olvasottakat és hallottakat, egyben véget vet ennek az áldatlan állapotnak az Aporokkal.

Mert micsoda csudadolgok voltak ezekben a levelekben! A jó székelek származásáról és viselt dolgairól, aztán a Sándor családról és arról, hogy az Aporok utolsó gazemberek, akik csalnak a kártyán, tehát semmiféle körülmények között sem tekinthetők úriembereknek.

Ő sosem érzett magában késztetést az alkotás iránt, jobban kedvelte a jövés-menést, a hajcihőket, verekedéseket, azonban női állapotában számos kedvteléséről le kellett mondania és valahogy másképp levezetni kreatív energiáit. Tehát megírta a *Csiki Székely Krónikát*. Akárhonnan is nézzük: élete főművét. Nyilván nem volt hiba nélküli, ezt Sándor Zsigmond sem gondolta, de azért azt a rémes meghurcolást sem érdemelte, amelyet kedves művének a hálátlan utókortól kellett elszenvednie. Hogy ez hagymázás képzelgés! Hogy összevissza hadová! Hetet-havat összehord! A sok dilettáns! Mit tudnak ezek a valóságról és mit a képzelgésről?!

De ami a legjobban felbosszantotta, az Szádeczky doktor volt, aki 1905-ben az akadémián mindenféle zagyvaságokat állítva igyekezett kisebbiteni az ő érdemeit. Hogy ő 1796-ban hamisított volna beteges családi hiúságból?! Szó sincs róla! Ő legfeljebb úgy járt el, mint Homérosz, a kiváló görög poéta, amikor hallva azt a rengeteg mendemondát, egybefűzte őket. Vádolja őt bárki hamisítással? Nem. Sándor Zsigmond is csak egybeszerkesztette azt, amit hallott és olvasott. Hogy a szöveg latinsága nem kielégítő – okoskodik Szádeczky doktor –, mivel azt állítja magáról a szöveg, hogy 1533-ban keletkezett, és hát latinsága gyatra és ilyen deklinációval még a XVIII. században is szekundát kapott volna bárki. Mit tudja ez az akadémikus, hogy beszéltek latinul ők 1533-ban? Nem ő volt ott, hanem Sándor Zsigmond, aki két kézzel fogta a fejét, amiért a székelyek lekésték a mohácsi csatát, és így aztán szép Erdélyország kikerült a magyar korona fennhatósága alól.

– Ez a vég kezdete – mondta –, komolyan kellett volna venni Tomori Pali levelét.

Kelt Budán, 1526. július elsején

Címzett: a magyar nemesség színe-virága

Aláírják: II. Lajos sk.

Tomori érsek sk.

Kedves magyarság színe-virága!

Értesítünk benneteket, hogy folyó év augusztusában

Mohácson nagyszabású csatát tartunk.

*Mindenkit szívesen látunk. Elképzelés szerint kb. 26000
magyar halott marad a harcmezőn.*

*Tegyük meg mindent, hogy a rendezvény a tervek
szerint alakuljon.*

A részletekről lásd a további értesítőket.

A csatát elveszítjük.

Ők utálattal dobták félre, mert az 1506-os incidens óta arrafelé nem örvendett túlzott népszerűségnek Tomori Pál, és hívhatta őket bármilyen háborúba, ők csak megvonták a vállukat: intézzék el maguk között az urak, mi közünk nekünk ehhez a felhajtáshoz. De aztán valahogy csak feltápászkodtak, összeszedelődzködtek és elindultak. Valahogy nagy kelletlenül egészen Szegedig elvergődtek, amikor megtudták: akár vissza is fordulhatnak, az a bamba Lajos, akiért őket anno úgy elverték, belefűtt a patakba. A híres Tomori Pali sem fog többet alkalmatlan-kodni semmiféle levéllel. És ez rossz volt, nagyon rossz volt.

- Nekünk végünk - mondta Sándor Zsigmond -, sosem bíztam sem a Lajosokban, sem a Pálokbán, és itt az eredmény.

Szóval ilyen idegállapotban mégis hogy kellett volna neki latinul zengedeznie. Kész csoda, hogy még annyira is ment, mit amit a *Csiki Székely Krónikában* megvillantott.

Így első dolga volt feldúlt idegállapotban elvonatozni Budapestre, amikor meghallotta, hogy valamilyen balkézről szalajtott az akadémia előtt ostorozza őt 1905-ben. Alighogy leszállt a vonatról, berontott az első könyvesboltba, Szádeczky-Kardoss Lajos dolgozatát követelve, amelyet amint kézhez kapta, ott a bolt személyzete előtt tépett ezer darabra. Ezek után rohant az Akadémiára, és a portárstól feldúltan követelte: azonnal vezessék ahhoz az utolsó gazemberhez, mert ő itt és most agyonveri, mivel Szádeczky doktor ostoba, tájékozatlan és rosszindulatú, ugyanis a *Csiki Székely Krónikát* egy nő írta. És van

fogalma ennek a semmi ember Lajosnak, hogy milyen lelkiállapotban voltak 1533-ban a siralmas mohácsi konfliktus után? Hogy ő a családi birtokper miatt talált volna ki egy egész székely legendáriumot, az végképp aljas rágalom, de az egyenesen vért kíván, hogy ő ne lenne elég eszes, hogy legalább jól csinálná! Méghogy ő a szavak és nevek csavargatásával ötszáz esztendőt átugrott?! Nem átugrotta, hanem átélte! De honnan tudná a különbséget ez a tintanyaló, mások életét ellajoskodó rontópál.

És akkor benyomultak a falu kocsmatöltelékei Sándor Zsigmond pincéjébe, magukkal cipelve a félálomban lévő biciklinadrágos, fekete frakkos, cilinderes idegent.

- Még ez is - gondolta magában Zsiga bá, aki mélységesen utálta a cilindert, de erőt vett magán, mivel úgy vélte, elég megpróbáltatás lehetett ennek a szegény gyerekek az, hogy ezek a részeg bitangok bezárták a tenyészbika-istállóba. Ezért minden erejét összeszedve, nyájas hangon tette fel a kérdést:

- Mi a neved, fiam?

A férfi ijedten nézett körbe. A szeme nehezen szokta a pince félhomályát, és mi tagadás, most már egyáltalán nem volt biztos abban, hogy nem fogják megölni itt az istenháta mögött.

- Szádeczky Pál.

Ebben a pillanatban az idő újra nekilendült.

Humán (18)

Fellinger Károly
APÁM SÁLJA

Amikor apámra gondolok,
mindig az az öltöny
jut eszembe,
amit Diószegen vásároltunk neki,
mert már kihízta
valamennyi öltönyét.

Utána lebetegedett szegény,
lefogyott vagy húsz kilót,
az öltönyt sose vette magára,
nem ment benne sem orvoshoz,
sem temetésre,
még csak nem is abban
tették a koporsóba.

Az egyik testvérem
egy bordó sálát vett egyszer
az apunak,
amit ő nem volt hajlandó
a nyakába kötni,
s amit anyám irgalomból
a szekrény aljára száműzött.

Most, amikor rendet rakok
a szekrényben,
kezembe veszem a sálát,
szagolgom,
s érzem rajta apám
illatát, halott apámét,
aki meg se érintette.

ÚJBOR

Ébren álmodik az Isten,
kiálmodja magából
az égitesteket,
mindent lát,
elhagyja képzelőereje.

Megtöri a csendet,
ha felébred, kiszippantja
a belsejét,
mint apám a varjútojást.

Szembe jön vele
a nemlét,
de az idő elkerüli.

Az idő csak kitaposott utakon,
ösvényeken közlekedik.

ISTEN LÁBA

János hős szeretett volna lenni
valaki másnak a szemében,
valakinek a kedvében járva
kilesni gondolatait egy újságon
keresztül, ahogy a nyolcvanas évek elején,
egy kivágott lyukon át kémelve a többi olvasót
a vasútállomás várótermében,
amikor megtudta, hogy legalább két órát
késik a vonatja.

János, közel a hatvan felé,
feladta már az álmait,

akárcsak kisgyerekként a levelet
a Jézuskának, a tévében
megadott címre, ám tévedésből
annak a lánynak írt levelét tette
a borítékba, aki tetszett neki,
s akinek a nevét is elfelejtette azóta.
Egy emlékkal mégis gazdagodott általa,
bár, ha nem történik ez a malőr, ki tudja.
A lány válaszolt ugyan a Jézuska helyett,
hisz a neki szánt kérést ő kapta,
de nem teljesítette azt.

János akkor érezte először és utoljára,
hogyan van értelme az életének,
amikor ötévesen, Mikulás reggelén,
két, színes papírba csomagolt szilvás
cukorkát talált az utcán. Bizonyossággént élte meg,
hogyan van Mikulás, erre járhatott,
hisz ő is ezt kapott tőle, de egész csomaggal.
Aztán találkozott egy vele egyidős gyerekekkel,
akinek odaadta a talált kincset,
persze a cukorkát megette belőle,
s a helyébe kecskebogyót csomagolt
a színes, szemkápráztató papírokba.

János a tornaórán,
amikor hátrafutó versenyt tartottak,
szerencsétlenül eltörte a lábát,
amit még aznap begipszeltek,
éppen búcsú hétfője volt.
János falujában a búcsút nem a falu
védőszentjének, Keresztelő
Szent Jánosnak a születésnapján,
hanem lefejezésének a hetében tartják,
apja szerint azért, mert addigra már
szép kövérre híznak a kacsák, és
finom kitömött kacsacombot lehet sütni,

anyja meg úgy tudja,
náluk nem is templombúcsú van,
hanem az Őrangyalok kápolna búcsúja.
Viszont az igazság az, hogy az egyház
az Őrangyalok napját idővel
áttette október másodikára.
Ezt azért tudja János, mert akkor született
anyai nagyanyja, aki még jóval
a születése előtt meghalt.

Amikor János lefekvés után
megérintette kezével
a begipszelt bal lábát,
átfutott rajta az eretnek gondolat,
hogy az Isten lábát fogta meg,
amitől megijedt,
és elimádkozott a vaksötétben,
természetesen behunyt szemmel,
egy Miatyánkot.

MAJÁLIS

Szalad az idő,
kergeti a költő, akár
a pillangót gyerekkorában.

Állj meg, barátom,
szól a költő az időnek,
szakíts rám is egy pillanatot.

Állj meg te, válaszol az idő,
téged nem kerget senki,
aztán meg úgylis előre szaladnál,
előttem menekülnél.

A halál karjaiba.

Tamás Dénes
HA TÚL GYORSAN

Gyakran biciklizem.
Így hódolok a tájnak.
A távot biciklivel lehet leginkább kitolni,
miközben még megőrződik
a tér konkrétágához való kapcsolódás.
A tér feltárul. Az ismert elhordoz.
Nyugtató gondolat
annak a hátborzongatóan otthontalan lénynek,
ami az ember.

Most itt ez a temérdek állattetem.
Ott hevernek az aszfaltcsíkon,
esetleg közvetlenül mellette.
Régebben egy-egy kutya, esetleg macska
kilapított tetemére lehetett rábukkanni,
de most megjelentek a vadállattetemek,
rókák, nyulak, menyétek, borzok,
és, valami érthetetlen ok miatt,
néhány ragadozó madár,
igen, sas, egerészölyv, rétihéja,
mind belelapítva az aszfaltba,
vagy az aszfalt melletti murvába.
A legtöbb alig felismerhető,
összepréselt tollcsomó,
vagy cserzett bőr,
amiről az autók kerekei
gyalulták le a szőrzetet.
Leginkább az összepréselt koponya dombja
emlékeztet valami előre,
aszfaltszürke reliefre,
aminek csak az eső tudja
visszaadni eredeti ragyogását.

Nem egyszerre zuhan rám
ez a töménytelen tetem,
eleve nincs elidőzés biciklizés közben,
csak az egyenletes haladás,
meg a lejtők suhanása,
az emelkedők konok pedálozása.
Először csak egy tetem tűnik fel,
enyhe iszony, ahogy
megpattan a kerék a csontos lábon,
de nincs idő belefeledkezni az érzésbe,
mintha nagy, égitestekkel foltozott
köpenyt terítenének rám,
vonul velem a táj:
egy dombalja, felfelé siető ösvény,
himlőhelyes galagonyabokor,
vizes aszfalt csillogó vibrálása,
a feltűnő betör a tudatba,
és ott ragad,
ahogy a második tetem is,
talán egy felpuffadt borz fekszik
az út menti árokban,
nem merem leellenőrizni,
továbbsuhanok,
de ettől úgy érzem,
mintha támadás alatt állnék,
egy névtelen csatatéren vágnék keresztül,
mert hamarosan elém kerül
a harmadik tetem,
egy madár lehetett valamikor,
most mintha az aszfaltba landolva
próbálná időtlenné formázni
szabadon repdeső,
körülríthatatlan alakját,
mi történik,
mi történik,
háború kezdődött
az emberek és az állatok között,

s megadták magukat az állatok,
önként fekszenek be
a kerekék alá,
a negyedik is feltűnik,
kettészelt róka halálvicsora mar a levegőbe,
az ötödik,
leesik rólam a köpeny,
a csillagtalan úr
horzsolását érzem hátamon,
menekülnék,
gyorsítok,
a hatodik,
a hetedik,
nincs megállás,
mint a középen felcsíkozott aszfalt monotonitása,
tetem, tetem után következik,
ütem, ütem után,
mindig illeszkedésem lehetőségeit,
a formák vonulásának ritmusát,
a táj zenéjét kerestem,
most az szól,
zeng,
repedten harsog.
Igen, a tér feltárul.
Az ismert elhordoz.

Ha túl gyorsan haladunk,
mészárszék a világ.

SZÖRNYARC

eldöntöttem
tovább nem várok
itt lent minden ügyis bezárult
elindultam felfelé a dombon

az emelkedés talán kifejt magamból
valami végső leszámolásra vártam
de csak soványabb valómra találtam
lépcsőin az elmúlt koroknak
így könnyedén fennebb jutottam
nincs is a lépteim alatt föld
csak valami pixeles szövedék
csontról a húst az éles sziké
lefejtett rólam mindent a jövő

most pedig fent vagyok
ahol egy szörnyarc vicsorog
meg mindenhol felrobbanó csillagok
a bevérzett ég pirosan ragyog

misszionáriusa egy kimúlt birodalomnak
mit tehettem
az elkerülhetetlen határán állva
fegyvert ragadtam
és bepólyált szemmel lőni kezdtem

Térfoglaló, 2017

Keszthelyi György

VASPARIPA

Alapjáraton a templom tövében,
takaréklángon sötétedéskor,
mint a sóhaj, mint a farkasüvöltés,
ha a tompított hang szálai szakadnak,
kőbe vésett remény, szeretet,
cérnavekony, fonott damil a hit.

Mondhatnám, befuccsolt a motor,
a faágak árnyéka, mint a kígyó,
magába nyeli a karosszériát,
baglyok huhognak körül kajánul,
noha alig két órányi, bágyadt alkonyat
mutatója baktat az óriás számlapon.

Nem rímet, csak könnyed dallamot
rendelnék magamtól, ha már
nonstop csapossá léptem elő,
egy korty muzsikát, ami helyrehozná
a váltót és a motorhibát,
mint pilledő agyat a szesz.

Holdkaréjon egy kávécsöppnyi nap,
halkan pulzál a metronóm,
felsír majd, ha világra téved,
nincs határom, időm se rajta,
hát nem vállal értem garanciát
se Isten, se ember, se állat.

CSATORNÁK

Backlounge kedvezményesen,
keletebbre Mária világa,
Kész átverés – Feró unzsénír
a juhász farkáról dalol Icának,
odább a természet által
bekebelezett román falu,
egyetlen lepukkant zsellér,
kenyeret szállít a vándorkupec
viskótól viskóig a nyomasztó
városi forгатagból.
Kőhajításnyira innen
Haiti – hétegeszkettő
magnitudó és törmelék.
Tüzek és vizek, mintha
egy kilakoltatott Isten
járna-kelne a kis szobában.
Hajnaltájt azt álmodtam,
hogy néhány nap múlva keserűen
jövök a világra sokadszor,
négy online asszonnyal,
két egész abszinttal
dupla hatosba,
sátáni számba vénülök,
vajon még hány gombnyomás
keres rá a világ kezdetére,
hát a végét hány prédikátor
jövendöli meg jó pár dolcsiért
a tengerentúli üdvözülőknek?

KELTEZETLEN PÉLDABESZÉD

Amikor ősز kontárkodik a télbe,
mintha senki sem jönne világra,
a barom se párállik,
csüggedten csóválja fejét,
jászla sivár, nyirkos tartozék.

Lyukasóra a keltezetlen élet,
a szignó nélküli, naprakész kereszt
akár egy új szerelvény
vagy ócska konflis –
ha van hozzá merszed, hazafuvaroz.

Ám ha egyszer a váltókezelő
felhorkan, rád förmed
és átirányítja a pólusokat,
ásó, kapa és csákány
vet az anyaföldbe búzát, feltámadást.

Figyelő, 2020

Kerényi Tamás

NAPLÓ ANGLIÁBÓL

2020. 10. 28.

csapzott, de még dús haj, kezében dunsztosüveg, benne az ismerős folyadék. égő cigarettájával int, tudom, rám várt, mit is csinálna itt Angliában. na helló, köszönök neki, mi a pálya, kisfiú, tudom, ezt utálja. ördögi vigyorral nyújtja át az üveget, a feléig leihatod, szakáll úr, tudom, húsz éve nem toltad. fél mercit is adok, ha emlékszel még rá, az mit jelent, mutatja a kettétört altatót. beszéd közben tekergőzik, mintha egy láthatatlan dallamot hallgatna, jól ismerem ezt a mozgást. figyelj, én már nem, kezdem, közben érzem, szám kiszárad, orrom viszketni kezd, odakapok megvakarni, hangosan nyelek egyet. nagyon betépnék, az igaz, látja rajtam, vigyorog. tudom, hogy tudod, jólesne, de otthon a lányok várnak, reggelit csinálni, játszás, majd meglátod, még nem hiszed, de annyira ezt fogod akarni, hogy nem kell más. arca elkomorul, aztán tényleg olyan jó beilleszkedni a társadalomba, dagikám? hasam felé bök, ujján gyűrű, basszus, tényleg, az a lány, hogy is hívták, akinek végül nem adtam vissza. na jó, ezt irigylem tőled, csontváz, amúgy fogaid hogy vannak, a vésés már megvolt, mikor nem hat a fájdalomcsillapító a gyulladás miatt? osszerezzen, szájához kap. én is tudok ám ilyeneket, törpe. jó, az tény, húsz kilót felszedtem, de képzeld, most is futni megyek. szóval tényleg olyan jó, feleség, gyerek, munka, kertváros? úgyis ez lesz a vége, hadd tudjam előre, most mennék a rehabra, és szeretném tudni, megéri-e, vagy cuccoljak még. igazad van, bazmeg, reccsenek rá, kitépem kezéből a befőttest, belekortyolok a mákteába. ne, kiált fel rémülten. ez ugyanolyan szar, köpöm ki, mint régen. riadtan néz, visszaadom neki, most beparáztál, nevetek fel. egy hajtásra lehúzza, igen, ez jól ment mindig, nagyot bőfög. összetört kekszket húzok elő, maradt a kirándulásról, tudom, rá kell enni, hogy hamarabb beüssön a matéria. hát figya, azt tanácsolom, told még egy ideig, rájössz úgyis, hogy szar, aztán ráébredsz, hogy az egész élet hiábavaló, úgyis veszítesz a végén, hiába nyersz, mert nincs győzelem, csak vereség, de közben mégis gyönyörű az egész. nem szól,

tudom, sok ez egyszerre. nekem még nem volt meg a mai adagom, mennem kéne kocogni, hehe, mondom. tulajdonképpen irigylem, hogy be van tépve. mintha kitalálta volna a gondolatom, ami ugye nem meglepő, mit gondolsz, egy napra cserélünk, azt lehet, szól utánam. simán bírnám, de te azt nem, amit a csajomtól kapnál, ha meglát így, hagyom ott vihogva. de meglátod majd szeretni fogod.

2020. 10. 25.

szorosan idegenvezetőnk nyomában lépkedünk az agyagos emelkedőn, az egykori várudvar füve csillog az átfutó zápor után. a földvár sáncai felett már újra kék az ég, elzúg egy repülő, nyomában mintha a semmiből születnének, ejtőernyősök bújnak elő. na erre, itt a gerincen, magas kőfal állt, ez volt az őrhelyem, mutat végig a középkorú férfi. ruhája korhű, bőrcipője irigylésre méltó, borostás arcán a vörös heg megelevenedik, ahogy mesél. nézzék, milyen mély az árok, nem is sokan próbálkoztak a megmászásával annak idején. hátravan még a hely, ahol az én történetem végződött, vagyis hát ki tudja, ugye, nevet. a vár kútjához sétálunk, a felirat szerint hetven méter, de nem tudni a pontos mélységet. hát ezt mi ástuk ki, legyint, megvan az vagy száz is, az idők során eltömődött. volt itt egy kis épület is, az sincs már meg, ketten kellett a kart tekerni, ha tele lett a vödör. aznap este, mikor beengedtem az ostromlókat, hajnalig tartó lakoma kezdődött az égő palota fényeinél. szabad rablás, erőszak, féktelen gyilkolás, ivás, kivettem én is a részem, nem tagadom. még nem jött fel a nap, mindenki aludt már, vagy halottan feküdt, akkor kijöttem ide, és beugrottam, mutat a vasráccsal fedett perem felé. lenézünk, a sötétben nem látni a vizet, a ledobott kő mégis csobban kis idő után. az lett végül a büntetésem, kísértsek a falakon örök időkre, és meséljem el a látogatóknak, hogy nézett ki egykoron a vár, és mi lett a sorsa a bűnöm miatt, nézzem végig az étellel teli helyből hogyan lesz pusztaság. hogy nem unom-e még elmondani, nevet fel keserűen, most látni feltűnően rossz fogait, hát mi ez a pár nap az örökkévalósághoz képest?

2020. 10. 24.

na szia, jó hogy neked is van már VR-sisakod, arra gondoltam, legyen stílszerű, és egy kocsmát töltök be a hálózatba, piád van? jó, akkor figyelj, adom a kódot, azzal tudsz belépni, itt várlak az asztalnál, ahol

az a szőke nő cigizik, várjál, integetek, na, szia, régen láttalak, de élethű vagy, bazmeg, igazad van, nehéz találkozni ezeröttszáz kilométerről, Anglia-Budapest, igen, a család fenn alszik az emeleten, jól vagyunk, persze, na ezt a whiskyt hoztam, akkor egészségünkre, te borozol, látom, én már megkezdtem az enyémet, a mindenit, jól megkopaszodtál, na de ezt nézd, ugye, ugye, itt a fejem közepén, ezért hordok rövid haját, meg ezek a ráncok a szemem körül, ez az idő nyila, mindig előre megy, aztán majd jól lehull, ja, velem mi van, hát meló, család, írok, most olvastam, hogy Füst Milán mennyire ki volt akadva Kosztolányira, leült vele beszélgetni a New Yorkban, és az frankón jegyzetelt gyorsírással, másnap már olvasta beépítve egy cikkben, csak azért mondom ezt, mert felveszem, tudod, az új függőségem az írás, vigyorgsz és azt mondod, sokat beszélek, de ezt bírod bennem, ja, bebasztam már, hétvége, sok a munka, jó, azért persze figyelek a szintre, mert holnap kirándulás, családi, óraátállítás, amúgy most szünet van, neked meg megy a sok zenekar tényleg?, felléptek néha ezekben a nehéz időkben is, az királyság, ja, látom a meghívókat, de hát nem tudok elmenni, a távolság, ez a te gyereked a képen, mekkora már, emlékszem, amikor babakocsiban toltatok, ja, megöregedtünk, faszom, átölelek most, olyan jó, mintha itt lennél, mintha ott lennék, hogy miért írok, de ezt senkinek ne!, mert magány, halálfélelem, meg hogy valamit hagyjak magam után, mondjuk, ez utóbbi úgyse fog segíteni rajtam majd, de azt tudod, hogy a legújabb kiegészítővel a halottakat is be tudod szimulálni, most komolyan, milyen durva ez már, én azt nem mertem még, most képzeld el, na ugye, és mesélj még valamit, persze, megírom, gecibe hallhatatlan leszel, várjál, a gyerek felébredt, megyek akkor, ja, neked holnap meló, de legalább itt nem kell fizetni, ilyen a virtuál, jövő héten hova menjünk, majd küldjed el, úgyis évek óta nem láttuk egymást, és ahogy ez kinéz, ez így is marad.

2020. 10. 20.

ma az egyik fuvart az autópálya közelébe, egy eldugott farmra kellett vinni. valóban az isten háta mögött található ez a hely, ugyan látni a távolban a gyorsforgalmi úton szaladó autókat, de a gazdaságba csak méteres sövények között kanyarogva lehet eljutni. olyan, amin csak egy autó fér el, és ha én jövök szembe, az bonyolítja a helyzetet. a falu, melybe beérkeztem, csendesesen élte mindennapjait, hiszen ritkán téved

erre bárki. szűk utcái zezzugosan vezettek egy dombra, ezt nem tudtam előre, pedig nem ártott volna. a helyi lakosság gyorsan érzékelte a veszélyt, minden parkoló autós járdára húzódott, nem győztem köszönetni. ezután kiértem a gerincre, alattam szakadék, valóban bámulatos panoráma nyílt, csak a padkára kellett figyelnem, mert ezt a részt nem ekkora járműre tervezték. néhány kő hullt a mélybe csupán, csobbant a hideg hegyi patakba. a terv primán haladt, a következő falut kellett csak elérnem, onnan később feltehetőleg egyenesen el tudok jutni a célig. sajnos a helyszínen kiderült, nem jelezte a térkép a hegyesszögben kanyarodó utcasarkot. sokáig próbálkoztam, de aztán az is kiderült, hogy itt is kedves népek laknak, gyorsan kibontották a falat a szemközti házon. a művelet egyszerűen ment, hiszen a fal terméskőből épült. láthatóvá vált a hamisítatlan angol lakásbelső, a teát szürcsőlő öregúr barátságosan mosolygott karosszékéből a királynő fényképe alatt. már csak egy kis szakasz volt hátra, nyeregben éreztem magam, így annál nagyobb lett a csalódásom, hogy egy darabon megszűnt az ösvény. nem adtam fel természetesen, a településre visszasétálva segítséget hívtam. most derült ki, milyen jó erőben vannak az angolok, hála a sunday roast, english breakfast alkotta étrendjüknek. könnyedén vállukra kapták a teherautót, ami így tudott átjutni a hátralévő mintegy száz méteren. rendben idetaláltál, kérdezte a farmer, ahogy bekanyarodtam a szénapajta alá. egyszerű kezeslábasában állt előttem, gumicsizmája a sárba mélyedt, vasvilla kezében. persze, nyugtattam, csak egyhangú egy idő után a vezetés, közben könyvekkel ütöm el az időt, csak unalmas, amiket olvasok, nem érint meg. akkor írj egyet, ha nincs mese, mely rólad szólna, mondta.

2020. 10. 14.

a városrész, ahol járok, szomorúan néz rám, rossz hírű negyed, a házfalak kopott ruhában állva alszanak. itt Walesben dübörög a covid, ez a megye is lockdown alatt, így annyi ember se jön most ide, mint annak előtte. belépek a bolt hátsó ajtaján, szerencsére a főnök segít, a szűk folyosón át cipeljük a dobozokat, míg kiérünk a fagyasztóhoz. csak rajtam van maszk, igyekszem vigyázni, de később már elkerülhetetlen, hogy közlelőlihegünk egymás arcába. a tulaj furcsán néz ki, igyekszem nem bámolni feltűnően, úgymint biztos tisztában van velem, mennyire eltér az átlagtól. nyílik az utcai ajtó, feltűnik egy vendég.

bocsánat, mennem kell, szól lerakva a nehéz súlyt, most látom csak, mennyire göcsörtös feszülő nadrágjából kilógó lába. megyek egy újabb adagért, sok árut hoztam, tonna fagylaltot. egy vézna férfi érkezett, átnyújt egy cédulát segítőtársamnak, aki kitátja száját, majd egy határozott mozdulattal harapja le a fickó lehajtott fejét. a kibugyogó vért egy csövön át üvegebe tölti, magasra tartva a még mindig remegő testet. elnézést a rendetlenségért, szól, mikor befejezi, nagyon pang a piac, mindenkit meg kell becsülni. köhögni kezd, apró vércseppek jelennek meg a fehér köpenyen. ne aggódjon, rám nem hat a vírus, emeli rám vékonyvágású szemét. tudom, min gondolkodik, varánusz, csak nincs farkam, fiatalkori verekedés, elég kemény ez a környék. tudom, sokan zavarba jönnek, lehet, ki kéne írnom magamra nagybetűkkel, GYÍK, nevet. ja jó, csak kicsit aggódtam, mondom, tudja a hírek, cseppfertőzés meg izé, én hordom ezt a maszkot, de állandóan félrecsúszik munka közben. milyen bolt ez amúgy, tör elő belőlem a kíváncsiság. ez egy szegény kerület, magyarázza, akinek már nincs semmi más, eladja magát. itt feldolgozzuk, mutat végig a polcokon, vérplazma, testrészek, a fejben is rengeteg hasznos dolog van, rúgja arrébb a kopaszodó ember maradványát. na, várjon kicsit, megmutatom, tartsa erősen itt a fülénél. baltát vesz elő, reccsenés. meg kell hagyni, profi módon csinálja. na, ez, tart a tenyerében egy véres agyvelődarabot, ez, ami értékes, a többi sajnos csak veszélyes hulladék. más sok mindent nem lehet ebből a szerencsétlenből kisajtolni, alig volt hús rajta. nem megy jól az üzlet, majd a brexit után több lesz a lehetőség, a sok EU-szabály nem köt többé minket. de akkor miért rendelik ezt a sok jégkrémet, kérdezősködöm tovább. a feleségemmel szeretjük a fagyit, mutat felfelé, ekkor veszem észre a plafonra tapadt másik alakot. valóban jól beleolvadt a környezetébe, eddig nem is vettem észre. közelebb hajol, megszagol, hm, 0 Rh-negatív, ez ritka, és azon belül is. ha anyagi gondjai vannak, tudja, itt mindig megtalál minket. nem tudni, mit hoz a holnap!

2020. 10. 12.

korán végeztem, volt idő elhozni a gyerekeket a suliból, meglepő módon oda is adták őket, pedig nagyon ritkán bukkanok fel. jellemző módon el is késtem, pedig időben indultam, egyszerűen elfelejtettem, melyik a rövidebb út. hazaérve elbúcsúztam tőlük, felvettem a futócipőt,

kell a mozgás az ülőmunka miatt, de lányom marasztalni kezdett. „játszjál” velem, kérlelt sajátos emigráns magyar beszédével egy feldőlt roller mellett állva, magányosan árválkodva az utcán. mit tehettem volna, ottmaradtam. jajdejó, először akkor szörnyezzünk, kiáltott felcsillanó szemmel. papa, most én foglak kergetni, jó, az legalább kocogás, rohantam hát a kocsni körül lassan. aztán bújócskázunk fák, bokrok közé rejtőzve, kicsit lestem, bevallom, mert nem szeretem, ha eltűnnek, annak dacára, hogy egyre nagyobb a láthatatlan póráz, ahogy nőnek. volt még célba dobálás vödörbe kavicssal, végül hideg-meleg játék a járdán. már sötétedett, mikor kipirultan mentünk be vacsorára. becsuktam az ajtót, még kinéztem a félhomályba. igyekeztem nem tudomást venni róla, lányomnak főleg nem szólni, hogy játék közben észrevettem, az a sötét alak ólálkodik végig a nyomunkban, akit jól ismerek, és tudom, hogy minden nappal egyre közelebb kerül hozzám. most néha meg is érintette a ruhám, pedig gyorsabb vagyok, mint a gyerek. lehangyuk ugyan, de kitartóan követett. úgy tett, mintha ő is játszana, de tudtam, halálosan komolyan veszi, és azt is, egyszer úgymint elkap.

2020. 10. 11.

ablakunk a szomszéd ház széles ablakára tekint, pont oda, ahol a fürdőszoba van. ezt onnan tudni, hogy hiába a katedrálüveg, elég jól látni mindent, a zuhanyfülke egyik fala igazából mintha nem is létezne. ha ez nem lenne elég, nem lehet nem észrevenni, hogy egyéb tevékenységek is zajlanak ott a fürdőben kívül. amivel egyáltalán nincs baj, de az általában nem így, hogy is mondjam, ennyire átlátszó módon szokott történni. némi tépelődés után tehát úgy döntünk, valahogy mégiscsak tudtára kéne adni az éjszakánként kivilágított párosnak, hogy nyitott könyv az életük, amolyan big brother. minket ugyan nem zavar a dolog, de talán nem árt, ha ők is tisztába vannak vele, néha bizony az egész utca velük örül. a gondosan megfogalmazott, és mi tagadás, névtelen levéllel kezemben állok a bejárat előtt, lesütött szemmel egy gyors pillantást teszek körbe, remélem, nem látott meg senki. óvatosan felnyitom a levélbedobó nyílását, igyekszem becsúsztatni a borítékba helyezett papírt. ekkor az ajtó hirtelen kitarul, még a kulcs elfordulásának csikorgó hangja sem előzi meg. egy barátságos fiatal nőt pillantok meg, nem tűnik ismerősnek, de felöltözve bárki

lehet, mindenesetre csinos, mi tagadás. rakja le majd a többi közé, de jöjjön be, mondja, megmutatom a lakást. egy pillanatra lefagyok, erre a fordulatra azért nem számítottam, mi van, ha ezek olyanok, akik nem szorulnak rá a figyelmeztetésünkre? alaposabban szemügyre veszem a hölgyet, kék kosztümet visel, alatta szolid barna harisnya, magassarkú cipő. melle magasságában névjegy lifeg, nincs mit tenni, leolvasom. kiderül, egy ismert ingatlanos cégnél dolgozik. mindig is érdekelt az a bizonyos szoba, elindulok hát nyomában a lépcsőn felfelé. a lakás üres, bútoroknak semmi nyoma, úgy tűnik, jó ideje nem is lakják, de az látszik, frissen takarított. néhány hete üresedett meg egy idősebb úr után, magyaráz, miközben körbevezet. ez itt a kedvencem, nyit be szemben rögtön, szerintem magának is tetszeni fog, nézze, milyen fényes a helyiség. az ablak tényleg becsapós, innen nem is gondolná az ember, mennyire belátni, főleg, ha ki is világítják. a zuhanytálca alján néhány vízcsepp csillog, most lettünk kész, néhány utolsó simítás kellett csak, mutatja. ha tetszik önnek, siessen, mert sokan érdeklődnek, szól biztatóan. a boríték még mindig kezemben, már nem tudom, kinek adhatnám oda. néhány dologról érdeklődöm, de csak a látszat kedvéért. kint elköszönünk, ekkor egy céges autó áll meg a járdán, egy jóképű fiatal férfi ugrik ki belőle. a két alkalmazott barátságosan int egymásnak, látszik, jó kapcsolatban vannak, egy munkahelyen ez nem árt. ez az úr nézte épp meg a lakást, mutat rám a nő, hogy is mondta a nevét, kérdezi, lebetűzöm, felírja. a levéllel mi legyen, kiált fel, tétovázok, raknám zsebre. adja csak ide, szól lendületesen a srác, és veszi is el. úgyis mi lettünk megbízva, hogy kezeljük a bácsi után maradt iratokat, majd megnézzük, mennyire fontos. aztán legyen szemfüles, nehogy elvigyék az orra elől ezt a remek kilátást, azzal vidáman eltűnnek az ajtó mögött.

Soós Amália
HÁLÓSZOBA

Minden sarkában
ott ül a kétségbeesés,
hogy csak a fájdalmas
csend töri meg a lebegő idillt,
a nemlenni karnyújtásnyira
lévő közelségét.
Az ágyon összegyűrt,
egymásra halmozott,
hetekig tornyosuló ruhadarabok,
trikók, zoknik, nadrágok,
ingek és alsóneműk,
válogatás nélkül,
tisztá és használt ruhák,
szortírozásra várva,
akár a mosodában.
A másik felén még aludni lehet,
ennyi elég is annak,
aki úgy megy lefeküdni,
hogy talán utoljára...
Az ágy alatt porosodó cipők,
évekig nem használt
csizmák, sztilettók, szandálok,
balerin, erdőjáró bakancs,
szemben a rendezetlen szekrény,
amiből csordogál az egykori elegancia,
szövetszoknyák, kasmírszvetterek,
csipkeblúzok, bársonyblézerek,
könnyű selyemruhák pántjai,
fiókok mélyén gyöngy-
és ezüstékszerek,
tűzzománc nyakék,
vintage Yves Saint Laurent,

napszemüvegek,
Givenchy, Marc Jacobs,
karórák, Cerrutti, Akribos,
s az ablakon beszüremkedő
vörösessárga fény,
amitől minden olyan,
mint egy szürreális divatfilm
utolsó részlete.

VÁROSKÉP EGY EMELETI ERKÉLYRŐL

Innen fentről jól látható
a város eklektizmusa,
szemcsésen csurgó
ősi fény lengi be
a régi és újabb negyedeket,
a bádomezüst, a szuroktetők
hordozzák még a nyolcvanas
évek hangulatát.
Ez a lakás is akkor épült,
eredetileg nem is
terveztek ide lépcsőházat,
két felépült lépcsőház
közötti üres tér volt csak,
de a térrel is gazdálkodni kellett,
kitöltötték hát egy harmadikkal.
Körös-körül a dombokon
most az egymás után épülő
emeletes villák magasodnak,
mint erdőben eső után gomba,
a terjeszkedésnek otthont adó
új tömbházak ablakain
fanyarul megcsillan a fény,
kiárúsított boldogság ígérete,

nyolcvan-százezer euró legyen?
A folyópart sem látszik már
az erkélyről teljes köntösében,
de az még üde, zöld,
mélyen a víz fölé hajló fái
kacsákat, vércséket,
sirályokat rejtegetnek,
az új stadion elfedi
a templomok látványát,
ilyenkor gyakorta dübörög
koncertek zajától,
így mérhető a város pulzusa.
Naponta változik a látvány,
a nyolcvanas években
még alig volt autó,
most órákig ülnek néha
a forgalmi dugóban,
ilyen a haladás menete.
A haladás akkor
ideológiai kulcsszó volt,
ma is, csak másképpen az,
a város lakossága
csaknem kétszeresére nőtt,
s valaki meghalt közben
a kilencediken.

A TÁBORNOK OTTHONA

Mint kinek már minden mindegy,
hisz' már csak magában beszél.
Mint ki nem vasal több inget,
s már zakót, cipőt se kefél.

Mint ki nem rágódik rajta,
a Vagy-Vagy ugyan mit jelent.

Élete elhagyott rajtja
nem ismer jövőt, csak jelent.

Mint ki tudja mind, mit nem tud,
önismereti demagóg,
érti, mosolyra ma nem fut,
a világba csak belelóg.

A hátralevő kis időre –
mondja, mintha kardba dőlne.

LÁT

Ideges keresgélés után
sikerült egy maszkot
a táskából kiásnom,
éppen beültünk a taxiba,
bemondtam a címet,
aztán rágógumit vettem elő,
azonnal fullasztó köhögés
tört rám, fenébe,
ne épp a taxiban
viseld ki magad...

*Olyan törekenynek látlak,
félek, ha hozzád érek,
összetörsz.*

Talán megint a kezemre
néztél, nem tudom.
Igazad van, azt hiszem,
válaszoltam.

Hát van egy ember, aki végre lát?
Olyannak lát, amilyen vagyok.
Nem akar tőlem semmit,

nem oszt ki feladatot,
nem próbál semmilyen
belátásra bírni,
nem kéri számon
a gyengeségemet,
nem teszi szóvá
mulasztásaimat,
nem mondja, hogy
az unalomtól,
nem mondja, hogy
nem valóságos,
csak néz és látja, ilyen vagyok.
Csak hazavinni akar most,
pedig várja a férje,
mehetne vele is.

Otthon vörösbort veszek elő,
rosé nincs, sajnálom,
jó lesz, persze, jó lesz.
De már sok is,
ne igyál többet akkor,
egyébként is arról volt szó,
hogy a vállamon.
Várj, odajövök.
Annyi sok éve már, hogy.
Jane Doe vagyok.
Nem látott senki.

Összetörök.

DA CAPO AL FINE

- DALSZÖVEG -

Az idő, e szűkülő tölcser,
az idő, e gyűrűző ránc,
az év, amit éppen betöltél,
a napok, e gyorsuló tánc,

az idő, mely mosolygott néha,
az élet, mely magába zárt,
az idő, e szélhámos, léha,
az idő, mely időre várt,

az idő, e zsidbadó végtag,
e szakadó, fércelt fonál,
e kellelten toldalékrag,
egyszeri volt startvonal,

az idő, mely testedbe ásott,
az idő, mely fejedbe szállt,
az idő, e rongyos, e váslott,
e lámpa, mely túl gyorsan vált,

az idő, e Tarkovszkij-film,
e szürke, e ködös határ,
s a percek, mint kifogyó filc,
egy utas, ki magára vár,

az idő, mely összegyűrt lassan,
kibontott, teregetett,
az idő, e táguló katlan,
mint kötést, most befejezett.

EGY CSÜTÖRTÖK

Ezek az állomások,
mint megannyi purgatórium.
Várakozás a naplementében,
a vágányok melletti kavicspad
olajfoltos csillogása,
az elvétve növényfüvek,
a cigarettacsikkek, a szemét.
Az elkerülhetetlen lélekoratórium.
A síneken megvillanó
utolsó napsugár.
Hogy újra elsodor,
visszasodor az ár.
Az érzés, hogy otthonról haza,
otthontalanul.
Hogy itt maradnak,
magukra hagyottan,
ki tudja, meddig még,
a gyökereid.
Hogy ami máshol vár,
amit választottál,
ugyanolyan bizonytalan.
Hogy ez sem vagy és az sem,
akkor hát ki vagy?
S mi lesz, ha a vonat egyszer
egy állomást kihagy?

Vári Csaba
FÉNYKÉPLÉT

Fekete-fehéren születtem!
Nézegetek pár régi fényképet.
Olyan vagyok, mint az ólom, a hamu.
Fajsúlyban sem tehetsz különbséget.
Mindenki fekete-fehér rajtuk,
hiába mosdott meg és öltözött ki
a bliccidőhöz igazított mosolyra.
Van, aki a bánatot is öröklí.
Akkor nem színekben láttunk,
dokk, szupra, zsörsze, velúr: anyagban.
Nem színleltük a szegénységet.
Valódi volt a szégyen is, vasalatlan.

Talán nagyon drágák lehettek még,
vagy sorba kellett értük állni,
mint a mindennapi fejadagért.
Ezt nem lehet kitalálni, –
77-ben még nem is voltak színek.
Fekete-fehér világ volt, féltem, fáztam.
Árnyalatok szóba sem jöttek.
Egyetlen könyv volt az egész házban,
mint egy háborúból őrzött medál,
amire nem is emlékeztem eddig –
egy szívembe csúsztatott fél remény.
Csakhogy az ezüst feketedik!

A kettő összefolyt, színem: szürke.
Akit folyton megkeres saját bukása,
azt csakis az anyja szülte,
ki 30 évre belehalt a vajúdasba.
Azóta mind mocskosfehérebb a világ.
Varrónők szóhasználata és színe ez.

Létem fonákján csupa bogozások.
Ma már csak Isten, aki megnevez.
Fekete-fehéren szeretnék meghalni,
mint a hamu, az ólom, vagy ahogy
a képek, egyszer ha én is feloldódom –
szabadon, mint az ártatlanok!

SZÍVZÁRVERS

Mozdulatlanságukban is elevenek.
Lehet, csak az élmény álnok –
uralkodnak bennem a képek,
az átéjszakázott délutánok,

testben átéhezett éj-napok,
a bőrig kivékonyult szerelmek.
Magára maradt minden mondat.
Hajnalra az *egylét* mindent elvett.

Amit kellett, tán megküzdöttem mind.
Ebben alkonyodtak napjaim rendre.
Évek gyűltek meg így számolatlan,
laktanyát vertek az emlékezetbe.

Egyvalaki lehetett volna társ.
Fénykép sincs, ahogy vele állok.
Van fájdalom, ami tisztít, mint a sírás.
Ragyogok, csak redőzik a ráncok!

Simonfy József
NEM LÁTTÁK

Mihez kezdünk a szeretettel
Mihez kezdünk magunkkal
A világ nem minket akar
Teljesen elvették a kedvem

A jövőtől újra kell
Gondolnom akarom-e még
Csönd belém tört vízvezetékbe
A levegő agyam szellőztetem

Minden nap ez a nem is élet
Élet nagy lázam van félre
Beszélek virágaim befelé

Nőtték szárnyaim befelé nőttek
Nem látták amikor virágba borultam
Nem látták amikor repültem

ERŐM LESZ-E

Erőm lesz-e
Elviselni az öreget
Emberi arcunk
Többé sosem lesz
Erőm lesz-e

Levelekbe rejtőznek
Az öregek melyikben
Én vagyok milyen
Fának a levele
Levelekbe rejtőznek

Most még csak
Eljátszom vele de
ha tényleg vége lesz
észre sem vesznek
most még csak

az angyal tetőtől
talpig végigmért
szót sem szólt
pók kúszott föl az égbe
az angyal tetőtől

a külvilág kimerít
magamba húzódva
töltődöm csak fel
mennyi selejt selejt
a külvilág kimerít

úgy teszel mintha
bajod a világ baja lenne
miért is ne ha a világ
baja a te bajod is
úgy teszel mintha

egy cipőben fekszem
sose szellőzik át
vaksötét van már
kora délután
egy cipőben fekszem

ez az éj a leghosszabb
későn kel a nap
mint még soha
kezem keresi kezed
ez az éj a leghosszabb

vonatok jöttek-mentek
ablak mögött arcok
tucatjai elmosódva
egyik sem a tied
vonatok jöttek-mentek

isten színe elé
vezetnek te szerencsétlen
nem volt egy boldog
perced visszaküldelek
isten színe elé

MEGTÉREK

valaki figyel lehet már az
özönvíz óta a teremtés
pillanatától lángoló szeme
egyre inkább kezd hasonlítani
szememre szemedre szemeinkre

idegen idő valahonnan
kidobták elüldözték
hozzám szegődött
mint egy állat és
mindenhová követ

az éjszaka fekete kanca
sörénye tiszta tajték
patkója telihold
patkószegei csillagok
végigsöpör a tejúton ezerrel
mint egy késői ifjúkor

időmnek vége kifogytam
kiürültem belém mint
mag a földbe megtérek

ÁRNYÉK

önmagával elfoglalva
baktat az ember
kérdések és feleletek
kibogozhatatlan
halmain keresztül
visszhangoznak léptei
és elhalnak

gyerekek vadásztunk
cserebogarakra pillangókra
ifjan őzekre nyulakra
meglett férfiként
rókára farkasra
hagyják békén
őzeinket nyulainkat
ma már csakis önmagunkra
baktat egy árnyék
vállán emberbőrrel

Háromlábú, 2019

Szabó-Biró Brigitta

AZ ÚR SZOLGÁLÓLEÁNYA

Többször voltam szolgálni életemben, első két alkalommal édesanyámmal ketten mentünk, én még óvodáskorú leányocská voltam.

Egyébre nem emlékszem az elsőről, csak három csángó leányra, és hogy talán Keresztúron lehettünk, ott kapálni kellett. Jött a nagyidő, s a kapákat verték össze, s mondta az egyik csángó leány, hogy „Istenem, csak harangoznának a katolikus templomban, hogy a harangszó úzná el a nagyidőt.” Még emlékszem arra is, hogy mikor lejárt a munka, édesanyám leültetett egy padra egy nagy parkban, hogy maradjak ott, s ő azalatt vásárol, mert itthon, ugye, nem lehetett kapni semmit, hát vett grízt, puliszkalisztet, ilyen dolgokat. A parkban meglátott engem egy kedves városi pár. Látták, hogy egyedül ülök egy nagy csomag mellett, kérdezték, mit csinálok ott. Mondtam, hogy édesanyám vásárolni van, őt várom. Oda is ért édesanyám, s ezek kérlelni kezdték, hogy adjon nekik örökbe, mert nekik nincs gyermekük, jó soromat viselik, ígérk, s megkérdezett édesanyám, hogy elmegyek-e velük. Én nem tudtam se ilyent, se olyant mondani. Nagy divatja volt annak, hogy ahol több gyermek volt egy családnál, onnan örökbe kértek egyet azok, akiknek valamiért nem született gyerekük, de inkább rokonságon belül volt szokás vagy a szomszédságban. Aztán édesanyám elutasította a párt, továbbálltunk.

Miért nem adott oda nekik, édesanyám? – kérdeztem, s nem igazán tudtam, mi is történik, a közöttük elhangzott párbeszédre pedig már nem is emlékszem, csak a válaszra a kérdésemre, de az viszont beégett az emlékezetembe.

Magtalanoknak még kutyája se legyen! – hangzott el kegyetlenül ez a kijelentés. Később, amikor drága jó barátnőm s szomszédom, Gábor Jánosné kérte a legkisebbik fiamat több rendben is, mindig ez jutott eszembe.

Másodszor Marosszentgyörgyön voltunk. Az asszonyok ásták a murkot, rakásba rakták össze, s én kellett pucoljam azokat. Otthon csévelt a gép, teljesíteni kellett a kvótát, s a gabonánkat úgy elvették,

nem maradt semmi. Hát ezért kellett Marosszentgyörgyre menni. A mezőben volt egy épület, ott aludtunk, s ott dolgoztunk körbe. Olyan hideg volt minden reggel, a hóharmatot még ott értük. Ha megtelt a láda, jött a felügyelő, Bányai bácsi, s megnézte a haladatot, húzott egy vonalat, hogy ki hány ládát töltött meg. Úgy képzeltem, hogy a közelben van egy kőbánya, ő pedig ott lakik. Egyik nap kezdtem a lécet a ládán fessegetni, addig-addig, hogy eltörtem a bicskát, s akkor nagyon megijedtem, hogy most mivel pucolom a murkot. Szerencsémre édesanyám megismerkedett valami praktikus leányokkal, az egyiket Etuskának hívták. Minthogy ők az iskolából voltak ide kihelyezve, szerszámuk is több volt, hát egy bicskát nekem onnan kiloptak, így nem derült ki a dolog, mert lehet, hogy édesanyámmal mindkettőnket hazaküldtek volna. Meg is ígértük Etusnak, hogy bármikor felénk viszi az útja, szállást adunk szívesen. Hát úgy alakult néhány év elteltével, hogy a férjével, merthogy közben férjhez ment, eljöttek hozzánk, hogy munkásokat kellene toborozni a kertészetbe, Marosszentgyörgyre, oda, ahol együtt dolgoztunk. Akkoriban se újság, se rádió nem volt, hogy hírül lehessen adni, a papbácsi amit kihirdetett, s volt a faluban még egy dobos is. Az kidobolta az ilyen-olyant. Megkértük hát a dobost, hogy dobolja ki, munkásokra lenne szükség. Jó sokan kerültek, Etusék egy nagy teherkocsival jöttek, abba padokat raktunk, s úgy utazott a sok nép murkot ásní. Én is elmentem velük, de már édesanyám nélkül.

Minthogy a kertészetben egyedül is megálltam a helyemet, igaz, nem voltam sokáig ott, mert sürgönnyel hazakérettek, hogy édesanyámat ápolni kell, mert elment a gyermek, amit várt, s nagyon beteg lett utána, hát, ahogy felépült, a nyári vakációban egy hónapocska erejéig elküldött szolgálni egy családhoz a szomszéd faluba, Éltés doktornak hívták a gazdát. Minden vasárnap hazajártam, nem volt messze. A doktor úrnak az egyik lába le volt vágva, őt kellett segíteni, hogy a lépcsőkön le tudjon jönni. Az egyik kezében egy estáp volt, s a másik kezével a falban támaszkodott, én mindig kellett vigyem a másik estápot, hogy mire leér a lépcső aljára, tudjon arra is ránehezdedni. Emellett itt ilyen jövő-menő dolgaim akadtak.

Egyszer milyen butaságot csináltam! Én azelőtt nem láttam még selyemharisnyát, s érkezett valaki vendég, s az a mosdótálba megmosott valamit, nyomkodta a vízbe bele, de nem tudtam akkor még, hogy mit, s azt a törölközőtartóra felterítette. Külön felhívta a figyelmemet,

hogy nehogy hozzányúljak, de milyen a gyermek, ahogy elmentek asszonyommal, azonnal meg kellett nézнем miféle. Felhúztam a kezemre, s hát egyszer a kulyakom kiduvadt belőle. S akkor én oda visszaterítettem szépen, úgy tettem, mintha mi sem történt volna, s mikor hazajöttek, az asszony veszi le, s hát el van szakadva a harisnya. Kérdezgették, mi lelte, mondtam, én nem tudom, de ekkor kérdezték, járt-e valaki ott, én megint csak tagadással válaszoltam, hogy nem láttam senkit. Egy darabig kérdezgettek, s ráhagyták a dolgot, ejsze, ők is tudták, hogy csak én lehettem. Hogy mi lett a harisnyával utána, nem tudom. Aztán ahogy kezdődött az iskola, hazaköltöztem. Ekkor indultam második osztályba.

Otthon egy szobát a szüleim kiadtak bérbe a falubeli fogorvosnak, Láng doktornak. Ő járt minden vasárnap kezelni a pácienseket, húzta a fogakat, vette a próbát, hozta a fogakat. Egyszer kérdezte édesapámat, hogy a leánykát nem engednék-e el szolgálni, mert tud egy fiatal házaspárt, ahol kicsi gyerek van, s leginkább arra kéne vigyázni. Édesapám a nevemben el is ígérkezett, de nem is bántam én a dolgot, mert jó sorom volt a házaspárnál. Láng doktor elég sokat járt a gazdámékhoz, akit Hammer Imrének hívtak, s furcsálltam, hogy minden alkalommal mennek le a pincébe, először azt hittem, hogy ott bagóznak ketten. Egyszer leküldtek befőttért a pincébe, ahová egy műhelyen keresztül vezetett az út, jaj, annyiféle csudás felszerelés, szerszám, gép volt ott, s mi a fene, még valakinek a fémből készült fogát is láttam, a hátam is borsózott. Hammer úr volt a fogtechnikus, csak én előbb nem tudtam, milyen összeköttetésben vannak. Láng doktor hozta a lenyomatokat a páciensek fogairól. Volt egy olyan anyag, hogy stents. Ebben az időben ebből csinálták a lenyomatot. Meleg vízbe téve olyan állaga lett, mint a plasztilinnek. Ezt tették az ember szájába, ahol miután a fogak helyet foglaltak és szépen kiformalódtak a stentsben, az lehült, megszilárdult. Mikor megérkezett a lenyomat, Hammer úr kissé felmelegítette, odakopogtatta az asztalhoz, hogy a rázkódástól a légbuborékok eltűnjenek az anyagból, majd beleöntötte a gipszet, hogy modell legyen belőle, s később ezen a modellen elkészülhessen a fog.

Engem nagyon érdekelt ez a mesterség, bár a nőket nem szívesen látták a pályán, mégis gazdám megengedte, hogy néha besegítsek, ilyenkor én készítettem el neki a gipszet. Még a receptre is emlékszem:

a gipszhez bele kellett tenni a gipszport egy edénykébe, egy lenyomat felöntéséhez körülbelül két pálinkás pohárnyi járt, ehhez annyi vizet kellett tenni, hogy olyan állaga legyen, mint a jó tejfölnek, ne legyen túl híg, de ne legyen túl kemény sem, lehessen a spatulával kenni. Egy percen keresztül kellett keverni, de annyira kitanultam a stikáját, hogy később az órát sem lestem, tudtam, hogy az pontosan nyolcvan kavarin-tást jelent. Volt egy olyan gép, hogy stancoló. Abba fémet tett az úr, s rápréselte a modellre. Amikor rápréselte, megforrasztotta az összeillesztéseknél, kifényezte egy ilyen lábbal hajtós motorral, s kész is volt a fog.

Gazdáméknak volt egy kisfiuk, Bubika, rá kellett vigyáznom, ez volt a legfőbb feladatam. Igazából neki is Imre volt a neve, de mindenki Bubikának szólította. A születésnapját ünnepeltük, az öregeknél volt megterítve az asztal. Asszonyoméék hátul, a szülei elől laktak, a gazdám szüleit nem ismertem, azok görgényszentimreiek voltak. Na, az asztal szépen ki volt díszítve, s közepén egy gyönyörű szép torta tetszelgett. Nagyokat nyeltem, s asszonyom, Micike megkérdezte, hogy kérek-e belőle, majd később hátrahozta a szobámba. Az öregeknél is volt egy leány, Magdus, neki is hoztak egy tányérral. Néztük, kerülgettük, ilyen tortát még nem láttunk. Kezdtük enni, jaj, de az milyen rossz volt, mindketten beleborítottuk a moslékos vederbe. Ugye akkoriban nem volt fürdőszoba, még csak egy givéta se, hogy abba borítsuk, hanem a disznóknak, kutyának amibe gyűjtöttük a maradékot, na abba a vederbe. Nem gondoltunk arra, hogy azt ki kell vinni egyszer, vagy más is boríthat bele valamit, s meglátják. Asszonyom kérdezte, hogy ízlett-e, lelkesen bólogattunk, hogy finom volt, de épp azt történt, hogy valamiért a mosogatólyukba bement, s meglátta a vederben a maradékot.

- Hát, leányok, ti meg sem ettétek az ételt, amit hoztam, hanem eldobtátok? - kérdezett meg minket csalódottan, s mi nagy szégyenkezve lesütöttük a szemünket, ugye azelőtt azt mondtuk, hogy finom volt. Bevallottuk, hogy ilyen savanyú tortát mi még nem ettünk, ezért nem ízlett. De lett nagy kacagás. Akkor tudtuk meg, hogy mi az a franciasaláta, nálunkfelé csak böff, amit később szívesen megettem, miután már tudtam, hogy mi az.

Amellett, hogy Bubikára vigyáztam, s néha besegítettem Hammer úrnak, súrolgattam minden szombaton, ilyenkor felszedtük a szőnyeget, olyan nagy szőnyegek voltak, egyedül nem bírtam, vettük fel asszonyommal, ráztam, poroltam ki, s csillárt s mindent pucoltam,

törölgettem le. Az öregasszonyt nem szerettem. A szomszédban, velünk szemben szintén egy házaspár lakott, ott a nő fel akarta venni asszonyommal a kapcsolatot, akart barátkozni, s úgy sikerült forma is, de a nagysága anyja nem örült neki, mert ezek nem olyan előkelő család voltak, mint az én gazdámék, hanem kicsit olyan maradibbak. „Nem talál a szőr a selyemmel.” Ezt mondogatta, s én ezért nem szerettem az öregasszonyt. Nyolc hónapot szolgáltam itt.

Megint úgy volt, hogy idehaza ez se volt, az se volt, s kellett volna cipő, kabát, édesanyám hát pedzette a dolgot, hogy jó volna a magunkét beszerezni, a kenyerünket megkeresni, s így aztán szervezkedtünk leánykákul, s mentünk. Nyáron otthon dolgoztunk, ősszel mentünk szolgálni. Négyen elindultunk Vásárhelyre. Egy se tudta az utat, csak én, ugye jártam arrafelé, Marosszentgyörgyre, s édesanyámmal egyszer a nagyvárosba is eljártunk. Vonattal mentünk. Hajnalban megérkezünk a kicsi állomásra, egy pompás kútban megmosakodtunk. Jól sütött a nap, álmosak voltunk, a lépcsőkre leültünk, összedugtuk a fejünket, szunnyadoztunk. Vártuk, hogy teljen az idő. Valami legények a beszédünkről felismerték, hogy csikiak vagyunk, az én fejem volt legfelül, tyúkanyóként vigyáztam a többiekre, mert ugye én már járt-kelt voltam, s egyet ráütöttek a fejemre: „Ne, a csiki malacok hogy alusznak!” Azzal elfutottak. Hát felkeltünk. Az állomáson egy férfi odajött hozzánk, hogy szolgálni jöttünk-e, mondtuk, igen. Nekik is kellett egy szolgáló, kezembe nyomott egy cetlit, amin a címe volt, hogy ha valamelyikünk gondolja, keresse fel azt. Vásárhelyen a szolgálóknak két szabadnapjuk volt: szerda és vasárnap, ekkor a főtéren találkoztak, sétáltak. Az új leányok is ekkorra jöttek fel sétálni, leginkább szerdára, s mindenki, akinek szüksége volt szolgálóra, a főtéren kérdezősködött. Mi ugye négyen voltunk, gondoltam, hogy mivel én már jártam egyszer a városban, én maradjak utoljára. Amikor mindenik elszegődött, s kezdett beesteledni, hogy ne maradjak az utcára, felkerestem a címet. Nagyon örültek ott nekem, hogy került egy szolgálóleány, de én kevésbé, mert akkor tudtam meg, hogy egy zsidó családhoz kerültem.

Az igazság az, hogy nem szerettem itt, féltem. Az a városi legenda terjedt, hogy a zsidók a keresztény szolgálóleányok vérét eleresztik, s azután abban megmosakodnak. Én egyébként más furcsaságot nem tapasztaltam, de asszonyom megtiltotta, hogy mosogatás közben egymás után elmossam az edényeket. Külön szabadott csak mosni a

kávészcészéket, külön az edényeket, abból is külön a tejes, külön a zsiros edényeket. Egyik nap gondoltam, nincs itthon a nagyságos asszony, s én biza egyszerre elmosogatok, nem melegítem a vizet egyfolytában, de ezalatt éppen hazaérkezett, s meglátta, hogy a húsos és a tejes edények egyszerre mosódtak el, s sutty, fogta magát, s az ablakon azokat mind kidobta, hogy majd levonja ám az árát a béremből. Meglepett a cselekedet, de ahhoz a bibliai idézethez lehet köze, amit gyakran mondogatott, ha a kóser konyháról volt szó: „Ne főzd meg a gödölyét anyja tejében!”

Első vasárnap misére mentem és utána hittanórára, megtudtam ugyanis, hogy Lestyán Ferenc papbácsit, aki a szomszéd faluban szolgált, Vásárhelyre helyezték ki, s az ilyen szolgálóleányoknak külön hittanórákat szervez. Lestyán Ferenc egyébként szintén a már említett titkos ordináriusok egyike volt. Ennek a titkos ordináriuskodásnak az volt a lényege, hogy az erdélyi római katolikus egyházmegyét a kommunista rezsim ne tudja hatalma alá keríteni, mindig legyen vezetője. Márton Áron szervezte meg ezt a rendszert, mely abból állt, hogy azonnal megszűnt az egyházmegye vezetőjének minden ezzel járó joga, amint letartóztatták, és helyére az a pap lépett, akit még kinevezésekor kijelölt utódnak. Az új vezető kinevezésekor szintén utódot jelölt ki magának, és így tovább, és így tovább, így a Securitate nem tudott a nyomára bukkanni. Szóval elmentem a papbácsi hittanórájára. Azt mondta egyszer nekünk: „Úgy gondoljatok a szolgálatotokra, mint egy imádságra! Aki az úr nevében szolgál, az tulajdonképpen Őneki szolgál.” Tehát én mindvégig, míg szolgáltam, Istent szolgáltam, nem az urakat, s munkámra ekképpen gondoltam egész életemben.

Csodálkoztam, hogy a három leány közül, akikkel Vásárhelyre érkeztem, egyet se láttam, se a misén, se a hittanon. Hát mondom, hogy az egyik, Róza, hozzám közel lakik, azt felkeresem a következő szabadnapon, szerdán. Jaj, ott a háziak úgy el voltak keseredve, hogy biza szolgáló nélkül vannak maradva, mert egy hetet se ült ott náluk a leány, s van egy egyéves gyerek, nincs mit kezdjenek vele, nincs, aki vigyázzon rá. Kérleltek, hogy maradjak ott Róza helyett. Lett volna is kedvem, nem is szerettem a zsidó családnál, de hát szó nélkül mégse jöhettek el, a holmimat is sajnáltam, hogy ott maradjon.

Egyszer jött a hosszú nap, merthogy a zsidóknál van ilyen hosszú nap, meglepődtem, hogy asszonyom boldog új évet kívánt, gondoltam,

ezek megbolondultak ősznek idején, de aztán elmagyarázták, hogy ők más naptár szerint élnek a mindennapjaikat, s ez a hosszú nap héberül a Ros Hasana, a zsidó újév ünnepe. Azért hosszú nap, mert két napig tart, és a Talmud szerint, ami náluk egy szent könyv, e két nap egynek számít. Azelőtt sütnék-főznek, de aznap semmi munkát nem szabad csinálniuk. Na, a hosszú nap előtt tyúkot vettek, azt el kellett vinnem a salterhoz, voltak még szolgálóleányok rajtam kívül, ott elvágták a nyakát a tyúknak, megpuolták, besózták, megszentelték. Még az volt érdekesség, hogy asszonyom mesélte, szokás ilyenkor megfűjni a sófárt. Ez egy kosnak a szarva, s arra a bibliai részre emlékeztet, amikor Ábrahám a saját fia helyett végül egy kost áldozott fel Istennek. Mondjuk ők nem fűjtak meg semmiféle kürtöt, csak mondták.

A Ros Hasana előtti nap hajnalán még alig világosodott odakinn, s nagy csattogás hallatszott a konyhából. Résnyire nyitottam csak az ajtót, hogy lássak el odáig, s gondoltam erről a nagy csattogásról, hogy na, most fogják a véremet elcsapni, lehet, hogy e nagy ünnepre tartogattak engem. Az úr egy nagy edény fölé volt hajolva, homlokáról csepegett a víz, fején fejkendő volt. Dagasztott. Az edény csattogott. Kenyérsütésre készülődtek, de én úgy megirtóztam, úgy éreztem, nincs maradásom. Megvártam az ünnep végét, hogy ne legyek tiszteletlen, összepakoltam, s arra hivatkoztam, hogy otthonról levelet kaptam, azzal átmentem a másik családhoz. Még a nevükre sem emlékszem, olyan keveset voltam náluk.

Az új helyen gazdámék igen tehetősek voltak, négy lakrészből állt a házuk. Hátul laktak asszonyomék és a kisfiuk, Misike, akire vigyáznom kellett. Elöl laktak a nagysága édesanyjáék, pontosabban az anyja és egy testvére, s a másik két lakrészt elvette a kollektív, egyikben ecetgyár működött, a másikba pedig kihelyeztek egy idegen családot. Az úr patikus volt, ami jól jött, mert egyszer a kisebbik leánytestvérem, Ilona megbetegedett, valami kúpra volt szüksége, amit otthon nem lehetett kapni, s gazdám kerített neki. El akarták küldeni postán, de járt fel Vásárhelyre otthonról egy asszony, Tamás Dénesné, áruért az üzletébe, s gondoltam, vele elküldjük, mert bizony mi is tettünk neki szívességet, ugyanis kevés árut adtak, csak fejadagra, s mi szolgálókul sorban álltunk neki a szabadnapunkon, mert ugye a több fejadagért már megérte feljönni Vásárhelyig. El is vitte haza a kúpot Ilonának.

Gazdám egyszer azt mondja, úgy enne egy kicsi házi diós-mákos laskát. Igen, de laskát ki csinál? Én is leányka voltam. Úgy szólítottak, Irénke baba vagy Irénkuci, s hát becézve megkértek, hogy csináljak laskát. Én olyan voltam, nem mondtam soha nemet, hiába, pedig nem csináltam még soha laskát azelőtt. Akkor aztán a tésztát meggyúrtam, kinyújtottam két nagy levél laskát, felvágtam, de nagy örömmel csináltam, s mivel én a konyhában voltam, asszonyomék nem látták, hogy ragadt oda a laska, vágom fel, s megint ragadt oda, liszteztem, kínlódtam. Na, végül sikerült a laska, jaj, de be boldog voltam, s ők hogy örültek, simogattak, hogy milyen finom.

Szerettek engem, karácsonyra is ajándékot kaptam tőlük, szép fejkendőt, gyümölcsöt, édességet. Igaz, az édességet elajándékoztam, mert a hittanórán megszervezték, hogy egyik a másnak ajándékozzunk, s én egy kicsit sajnáltam az összegyűjtött pénzemem, így a nagyságos asszonyoméktól kapott édességet vittem az alkalomra. A templomtól nem messze, a papilakon egy szobában volt a hittanóra. Mivel engem így értékelték itt, s látták, hogy jól végzem a dolgomat, hát azt mondják, telefonáljak haza, hátha otthonról akad még egy ügyes leány, kellene előre a nagysága édesanyjáiékhöz. Elmentünk a postára, a postás felhívta az otthoni néptanácsot, onnan hazaszóltak, hogy telefon érkezett, édesanyámmal szeretnék beszélni, neki pedig mondtam, hogy szóljon a barátnőmnek, Sándor Gizinek, jöjjön fel szolgálni. Na de Mari, a testvérem nem engedte, hogy másnak szóljanak, föltétlenül ő akart jönni. Otthon szerették volna, hogy ötödiktől folytassa az iskolát, mert jobb tanuló volt, mint én, s neki is fogott az ötödik osztálynak, de egy kicsit erőszakos leány volt, s végül eljött utánam szolgálni. Két nagy bakancsban érkezett, ugye otthon se volt mód, hogy vesznek egy szép pár cipőt, hogy abba jöjjön, hát, ami volt, abban jött, másképp rendben fel volt öltözve, de én szégyelltem, hogy testvérem, s két nagy bakancsban sétáljunk szabadnapon, úgyhogy amint kikaptam a béremet, vettem neki egy pár szép vászonszandált, csukott volt elől, s hátul nyitott.

Egyszer nekifogtak az öregeknél nagytakarítani meszelés után. S én nem tudom, mit csináltak, valami nagy toalet-tükröt Mari s a nagysága eltörtek. S akkor Marit elküldte az én nagyságám, akit I cukának hívtak. Ő összepakolt s elment, de én ezt nem tudtam. Ugye nagyváros, s nem úgy volt, hogy ott aludhat nálam, mert egy udvaron voltunk. Szerencsére az elülső lakrészben lakó asszony a munkahelyéről meglátta Marit

a pakkal, a nagyáruházban dolgozott egyébként, s leszólította, hogy hova megy. Mari elpanaszolta, hogy járt a toalett-tükörrel, s most szállást keres. Ez a nagysága lelkére kötötte, hogy menjen vissza, surranjon be hozzájuk, aludjon ott, míg keresnek neki új helyet, s mivel ott a nagyáruházban annyiféle ember járt, került is hamar hely neki. Én napok múltán tudtam meg ezt, annyit sírtam, hogy drága testvérem hol lehet, elvész a városban, mi lesz vele. Nem volt, honnan tudomást szerezzek róla, ugye se telefon, se semmi akkoriban. Harmadik nap csendben beszólított az asszony hozzájuk, s elmondta, hogy mi van Marival, ne izgassam magam, jó helyet találtak neki. Közben féltém is, hogy nehogy hátul meglássák, hogy ide bejöttem. Ugye a hátsók haragudtak az elsőkre, hogy őket a házukba beköltöztették. Akinek ilyen nagyobb lakása volt, azokból mind elvettek a kommunizmus alatt.

Mari elment, kimenőknél találkoztunk csak, a helye megürült. Gizi is írta nekem egyszer, hogy jusson eszembe, ha keresnek szolgálatot valahol, ajánljam be őt, hát írtam neki, hogy jöhet. Az unokatestvére, Sándor Irén is jött, neki szabadnapon találtunk állást, addig nálam aludt. Neki az asszonya ott dolgozott, ahol a karácsonyfára ezeket a fényes gömböket készítették. S tudom, hogy amiért Irént felhívtam, s odakerült hozzájuk, hát kaptam ajándékba egy doboz karácsonyfadíszet. Hazaküldtem azokat, s otthon olyan csudás volt, mert ilyen nem lehetett kapni.

56-ban voltunk itt, mert ekkor volt Magyarországon a forradalom. Volt egy nagy rádió elöl az öregeknél, ott hallottam a híreket, mert Misikét, minthogy unoka, sokszor vittem hozzájuk. Úgy hallgatták a rádiót, sírtak, mert asszonyomnak, Icuka anyjának volt egy testvére, és épp ott volt a forradalom, ahol ő lakott. Színésznő volt, most is sokszor látom régi magyar filmekben. Én s Gizi is meg voltunk ijedve, akartunk jönni haza, hogy nehogy ott rekedjünk, de asszonyom mondta, hogy ne butáskodjunk, mert az úrnak, az öregebbnek, akit egyébként Kálmán úrnak hívtak, a fiatalabb Mihály volt, van egy csónakos motorbiciklije, s ha muszáj, azzal hazavitet kerülőúton. Na de akkor mi lesz Sándor Irénnel, gondoltuk, de nyugtattak, hogy megoldják, ne idegeskedjünk. Végül is nem került elő a motorbicikli.

Tizenegy hónapot voltunk ennél a családnál. Gizi hamarabb hazajött, mert ahogy betöltöttük a tizenégy évet, személyit kellett készíteni. Levelet kaptam tőle, hogy jöjjenek én is haza, engem is vár ez a procedúra.

A levél alján ez volt olvasható: GYÓ ÓGO OGÍGM YKUUC YCSTYCST JGNYTG. Nos, én összekészítettem néhány holmit, mindent nem, mert azt ígértem asszonyoméknak, hogy visszamegyek, s így szerintük nem volt értelme a nagy pakolásnak.

Hazajöve itthon Gizi biztatott, hogy ne menjek vissza, mert guszalyasba is jó lett volna menni, táncolni, szórakozni, valahogy ebben az időszakban nem fülött a fogunk a visszamenéshez és a szolgáláshoz, Tyukodi Mihály tanár úr pedig szerepet tanított be a fiataloknak a faluban, s nem akartam a színészkedésről sem lemaradni. Egyébként is a Gizitől kapott levél rejtjelezett része olvastán már valahol legbelül tudtam s felkészültem arra, hogy így fogok dönteni, csak az volt a baj, hogy ugye ugyanazon az udvaron voltunk, mindketten hagytunk a pakkunkból ott, mert az ígértük, visszamegyünk a nagyságos úrékhoz. Ezt a Cézár-rejtjelet szívesen használtuk még iskolás korunkban is, hogy a fiúk ne tudják elolvasni a leveleinket. Na, aztán kis idő múltán érkezett egy levelezőlap, hogy mikor megyek, mert Misike vár, keres engem. Nem válaszoltam semmit. Gizinek az anyja ment fel Vásárhelyre, mert egy testvére ott lakott a kicsi állomásnál, Juliska néninek hívták, sokat jártunk oda. Megkértük, hogy egyúttal menjen, s a pakkunkot kérje el. Jaj, ott hogy fel voltak háborodva, hogy „két ilyen disznó leánykát, hogy megígérték, hogy visszamennek, s nem mentek.” Ugye ott megcsalódtak, mert láttam, hogy értékelnek, szeretnek, s mégse mentem vissza, pedig hiányzott Misike.

A következő a gyulafehérvári utunk volt, ott is Gizivel voltam, s ezután még asszonyul mentem el egyetlenegyszer, Brassóba. Ugye férjhez mentem, de a férjemet közben behívták katonának, s ekkor mi tulajdonképpen elváltunk. Nem tudtam én az anyjával egy fedél alatt élni, olyan csúful bánt velem anyámasszony. Fogtam a holmimat, s hazapakoltam, utána elmentem szolgálni.

Gazdám valamikor katonatiszt volt, de ekkor már nyugdíjazták. Asszonyom járt munkába, jóval fiatalabb volt a férjénél. Na de járogatott asszonyom édesanyja oda, s örökké úgy rekcumolt, nem tetszett neki, akárhogy végeztem a dolgomat. „Ide állj, oda állj!” Gondoltam, otthon nekem elegendő van anyósomból, még egy ilyen parancsolgató nem hiányzik a fejemre. Szabadnapon sétálás közben elpanaszoltam a társaimnak, hogy a vénasszony milyen rosszul bánik velem, s volt egy Pila nevű leány, soha nem hallottam ilyesmi nevet

azután se, s ahol ő volt, kerestek még egy szolgálót, hívott, hogy menjek át. Egyébként ekkor már kevésszer mentem ki sétálni, ugye én már asszony voltam, nem talált a szó a leányokkal, inkább édesanyám testvéréhez, István bácsiékhoz járogattam, minden vasárnap ott ebédeltem. Na, Pila megmutatta, hol az ő szobája, s hol fogok lakni én. Felmondtam az előző helyen. Eleget kérdezték, mi nem tetszik ott, mivel bántottak meg, mondjam meg, de nem mertem mondani, hogy a vénasszonyt nem állhatom, inkább azt hazudtam, otthonról levelet kaptam, hogy menjek haza. No, ebbe beletörődtek, kifizettek, s én továbbálltam.

Gazdám egyetemi tanárok voltak mindketten, jól tudtak magyarul, de a gyermekeik nem, volt egy nagyobbacska leány s egy kisfiú. Itt minden reggel megpucoltam a leány lábbelijeit. Sötétkék köntösben járt az egyetemre, alul rakott volt a köntös, minden egyes nap tiszta gallért kellett tenni rá, kimostam, kivasaltam, kikeményítettem, varrtam fel, hogy mikor indul, tiszta legyen. A fiú hatodik osztályba járt, s olyan érdekes volt, mert szemben a túlsó oldalon lakott egy Miki nevezetű barátja, s sokszor az ablakot nyitotta ki, kiabált át, hogy „Miki, Miki!” S ott ők beszélgettek. Egyszer odamentem, s mondtam neki, hogy na, spune: „Miki, Miki, szart a kopó, vidd ki!” Kapható volt a gyermek, akcentussal igaz, de hamar megtanulta. A gazdám biza meghallotta, s kérdezte a gyermeket románul, hogy ezt ki tanította neki, s kiderült a turpisság. Én is már olyan jól megtanultam ott románul. Gazdám komolyan rám nézett: Hát te nem tudtál valami szebbet tanítani neki?

Aztán amikor a férjem leszerelt, édesanyáméktól elkérte a brassói címet, eljött utánam, külön szobám volt, asszonyoméék természetesen szívesen látták, nálam aludt, kért, könyörgött, hogy menjek vissza hozzá. Hát visszamentem, s ketten költöztünk haza. Soha többé nem mentem el szolgálni.

Márton Ágnes
SAJÁT TALAJ

Hógolyót árulok. Saját eső
plittyed az ujjaim közt.

Még ez a fáradt víz is táplálhat valakit odalenn.

Mélyre ásom magam, csorba körömmel küzdök minden centiért.
Mint aki a kutyájának váj sírhelyet, és próbaképp belebújik –
a japán tinédzserek kuckóznak be így, remeteként, a *hikikomorik*,
zárt ajtók mögött, de az ablakon pici réssel. Kényelmetlen a gödör,
tovább, tovább. Nem vályog ez, a szemcsék egyenként
morzsolhatók, mint a bürkifli tölteléke, köztük a pórusokon át
jön oxigén, és ki is látok. Egyre több a fejemben a hold,
egyre kevesebbnek tűnik a fény. De mosolygok, mint a vak kutya,
amikor rájön, hogy a kedvenc folyópartjára viszik, ahol
nem támad senki, futkározhat, ő szabja meg a határt. Vagy néha
szundítok, mint macskakölyök a dobozban, amelybe önként
ugrott bele, nem tudva, hova viszik. Néha segítséget hívok –
szöszös a hang. Mint aki egy dunyha belsejéből kiabál.

Kitúrom a környéket a rendből, elcsúfítom a pázsitot,
meglazítom a gyökereket. A gazdák azt hiszik, vakond garázdálkodik,
napelemes riasztót vetnek be, savanyúságok levét, fokhagymát,
gyalogbodzát, nagy sárfüvet, kerti labodát.

Okozok-e maradandó kárt? Vagy épp
rám volt szükség ott, mélyen, tavasz jön,
feltámad minden, ahogy feltámadok?

Fölöttem tünetmentes és gyógyult bokrok.

GALÍCIÁBAN KUTYA VAGYOK

Lambón¹ a nevem, mert szeretem a fagyit.
Ne bomolj, nem azért, mert
fenekeket nyalnék.

A többi kutyát Trockijnak hívják.
Fülük mint az iszappal borított puska.
A kicsiket viszont Bobbynak szólítják.

Persze jönnek a rendőrvicek. A Bobbykák
polipmaradékokat lopnak,
felcsaholják ordas nyálukat, *ola*.

Galíciában tehén vagyok, megnyerem
a Miss Vacát², zeng a bőgésem,
mint Chenoáé³, bátran ébresztelek,

én vagyok a Berenguela⁴.
Mostantól ez a mantrád: Cireixa,
Anasztasia, Pinta, Xistra.⁵

Galíciában tyúk vagyok. A külsőm
alapján ítélnék meg: Plumitas,
Pintitas, Branca.⁶

A csibéim névtelenül
nőnek bele a maszkbba, mint
a pengényi fűszálak, *nova vida*⁷.

1 Nyalonc (spanyol).

2 Tehénszépverseny Galíciában.

3 Spanyol énekesnő, tehetségkutatón futott be.

4 Santiago de Compostelában a katedrális harangja.

5 Tehénnevek: Cseresznye, Anasztázia, Foltos, Hideg.

6 Tyúknevek: Tollas, Pöttyös, Fehér.

7 Új élet (spanyol).

SZÉTMARNI A RUTINT

1. Ásni jó. Körömmel kaparni a földet,
küzdeni minden centiért.
Tömlöcből ki, hullára rá,
vagy a bolygó közepén át;
Új-Zélandon gazdisodni, buzgó vakond.
2. Aranykardot kerestem sok nyári ásatáson.
Felkurjantottam, mindenki odagyúlt,
végre pihenő. Ja, mégse,
mégse kurva nagy lelet.
De azért igyunk. Ivóvíz
nem volt, fogat is borban mostunk.
3. A disznónak nem kell spakni, ott az ormány-
szerű túrókarimája. Aranykard
nem érdekelné, a szarvasgombát kiszagolja,
meg is dézsmálja, nem kutya.
4. Ásít a terep, szét kell
csiklandozni a rutint.
Áskálódni jó, áspiskígyót
cipőbe fűzni, ellenség fazekát
gilisztával foldozni.
5. Rágod a körmöd?, kérdi egy lány a trolin.
Manikűrös, foglalkozási ártalom.
Nem, vájom a falat itt is, ott is,
szívesen kilőne már a szomszéd.
Leselkedsz is? Nem,
mindenütt csak magamat látom.

TRANZIT

Megosztom uzsonnámat egy kuvasszal.
Beszéljessünk, nincs közönségem.
Loholj velem, a ritmusodat
komponálom. Oda, át. Lefetyeljük bele

a versbe az esőt, a pocsolyáktól
ráncos már a május. Partja van,
mint a résidőnek, nyári járatok
várják a pilótát, a barlangszindrómát

feledő/hátrahagyó utast. Maszkban
romlott a térlátás, nem látszott
az út szélén a margaréta. A fák
is csak vonakodva álltak szóba,

nem látszott, hogyan kapcsolódik
a földhöz a fenti világ, a törzshöz
a korona. Van, akit még mindig
beszippant az otthon, videón lesi,

ahogy idegenek járnak az El Caminót,
beleprüszkölnek a pipacsba. Aljosa
sátrazik, Fred kávéát kortyolva ballag.
Dünnög a bolyhos papucsos néző:

Te zarándok, te távgyalogló, te imposztor,
te költő, a templomokba betérsz-e,
a katedrálisba, pihentetni a talpad,
a billenő fejed? Eltiprod-e a bajszos

brandet, aki irodalmárnak hívja magát,
percenként pödör, hullik a brillantin?
A Kossuth-díjas konferansziék is
mindfulnessre vágnak, megmosolygod-e?

Múhúst rendelsz-e a Beyond Meat online shopból? Gondolsz-e az önkéntes remetekre, vagy csak hisztidivatnak tartod ezt is, a hikikomorit, mint a Marie Kondo-

féle lecsupaszítását a személyes javaknak, a kidekázott átörökíthetőséget? Tudod-e dédanyáid keresztnévét, tudod-e, üdvözlégyet mondtak-e, álmodtak-e rólad?

FÜGGÖNY

A por tartja össze ezt a függönyt.
Kimosom, de hab
nem marad utána,
csak csupasz göröngyök
és ernyedt cérna.

Nem takar semmi,
belátnak a kintiek.
Felismernek a maszktalan időkből,
akkor még kijártam. Azóta
koporsó a lakás,
bár még enged fényt az ablak.

Fogy az oxigén, de a bolygó
ugyanaz. Rövidebbek itt benn a séták.
Lankadtan körözök, mint a dakszli,
akit póráz fojt, de beszél még
azon az égre csaholó nyelven.

ELALUDT AZ ÓR

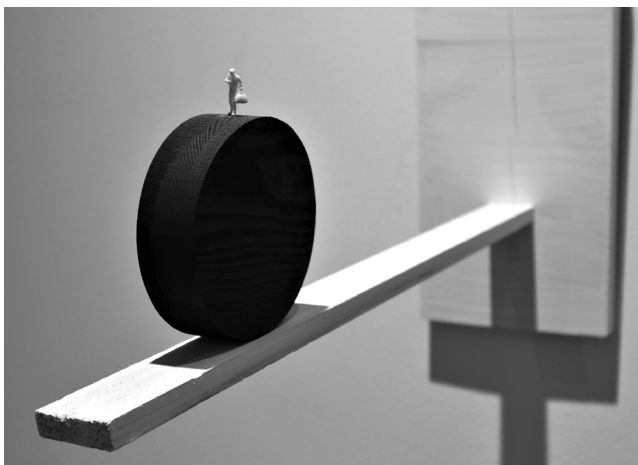
Visszahátrálok vackomra, pörzsöli szemem
a fény.

Hagyjatok, nyöszörgöm, mint mikor
ereszt a szelep.

Vágyom is, nem is.
Nyargalhatnék, ha nincs tanú, de
ellustultak az izmok.

Az elhajított zokni
szabadsága ez.

Hol találna talpat,
amit felismer
az a régi ország,
a kiéghetetlenek vélt fű?

Humán (9)

„EGY NYUGALMAZOTT SZARVASBOGÁRPÁSZTOR”

– Fekete Vince beszélgetése Szilágyi Istvánnal –

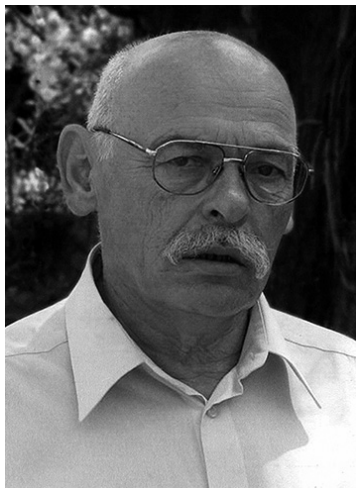
„MEGÉRHETTEM AZT, HOGY TEREMTHETTEM...”

Szilágyi Istvánnal hetvenéves születésnapja előtt készítettem egy életinterjút Kolozsváron (a beszélgetés délelőtt, a Helikon szerkesztőségében indult, és késő este a Szamos-parti lakásban ért véget), aminek a szerkesztett változata, születésnapjára időzítve, 2008 októberében Én mindig folyóra, nagyvíz mellé vágytam címmel jelent meg a Székelyföldben. Az életinterjú után, a kétezres évek közepéig még öt alkalommal ültünk le egymással, és közönség előtt folytattuk, folytattuk?, inkább újra és újra nekirugaszkodtunk az előző beszélgetések alapján, és újra lejátszottuk az októberi nagyinterjú egyes vagy szinte minden egyes részletét. Az akkor elindított beszélgetésből sorozat lett tehát, újabb és újabb fellépésekkel. Minden alkalommal (prózaíróról van szó!) jóval több, mint egy, de legalább másfél órát, és volt, hogy annál is többet diskuráltunk. Kolozsvár után előbb Kézdivásárhelyen, ahová nemcsak engem, hanem őt is rokoni, baráti, ismerősi szálak fűzték, majd pedig, második alkalommal Kovásznán, a kétezres évek elején. Az alábbi két találkozónkra 2012 októberében Bukarestben, az akkori Balassi intézetben, majd a rá következő évben (2013-ban) Kolozsváron, a Kolozsvári Ünnepi Könyvhét keretén belül, a Bulgakov kávéház teraszán került sor. Az ötödiknek, a legutolsónak ebben a beszélgetés/találkozó-sorban a szegedi Somogyi-könyvtár adott otthont 2015 tavaszán. Ott hangzott el, legalábbis nyilvánosan, közönség előtt, kicsit kesernyésen (nem sokkal azelőtt ment nyugdíjba, és adta át a lapot a fiatalabbaknak) Szilágyi István fenti, a főcímben kiugratott megállapítása önmagáról: „egy nyugalmazott szarvasbogárpásztor vagyok.” Ezeknek a beszélgetéseknek a rögzített hanganyaga jó ideig ott hevert a Székelyföld szerkesztőségi fiókjában, majd később a laptopom Interjúk mappájába került. És ott is maradt volna még sokáig, hogyha nem úgy hozza a helyzet, a sors, ha a kiadója nem tervez azzal, hogy fotódokumentumokkal gazdagon illusztrálva megjeleneti ezt a nagybeszélgetést. Ami majd tizenöt év távolából, azt gondolom, hogy kerek, egész, és úgy, ahogy van, íves, terjedelmes pályakép és életinterjú Szilágyi Istvánról. Aki hetvenéves kora után mintha egyszeriben megtáltosodott

volna, öt-hét év alatt hét-nyolc alkalommal is fellép, felolvas, előad, könyvbemutatókat vállal stb. Legnagyobb ámulatára azoknak, akik korábban őt ismerték. Mert – úgy tudták – nem szereti, és ha csak teheti, mindig is kerüli a nyilvánosságot. Addig. Ez az említett svung aztán nagyjából 2008-tól 2015-ig tartott. (Amibe beleesik az író budapesti, PIM-es, hetvenöt éves születésnapjának köszöntése is. Helikonos ünneplés Kolozsáron 2018-ban stb.) Kettőnknek tehát 2015-ben volt a legutolsó közös fellépésünk, Szegeden. Szilágyi István ezután már nem vállalkozott ilyesmire. Hogy miért? A megfejtést, aki akarja, megtalálhatja ezekben az interjúkban. Tavalyi, kolozsvári könyvbemutatóját már hiányában, a szerző nélkül tartották. Vagyis ezek a beszélgetések, úgy is mondhatjuk, hogy a kellő időben készültek. Ma már ilyen formában elképzelhetetlenek lennének. Tehát 9-10 évvel az elhangzásuk után közreadjuk az 1998-as főinterjú, nagyinterjú függelékének számító két, rögzített, majd leírt, szerkesztett beszélgetést is. Sok minden van bennük, ami elhangzott az előző, székelyföldes nagybeszélgetésben, hiszen mindig más, mindig új közönség előtt léptünk fel, de vannak egészen új, meglepően szűz részek is, amelyek mindig hozzá is tesznek valamit ehhez a 2008-as beszélgetéshez. Kiegészítik, gazdagítják, árnyalják az életére, regényeire, az irodalmi életre stb. vonatkozó mondatokat, kijelentéseket. Egy nagy író, egy kivételes életmű olvasó elé kívánczó irodalomtörténeti pillanatai ezek az eddig közöletlen beszélgetések. Fogadják szeretettel. (F.V.)

Elhangzik a Kísérlet című karcolat, a szerző felolvasásában.

– *Induljunk ki ebből, a Kísérlet című, nem is tudom, hogy novellának nevezzem-e, mert inkább karcolat, hogyha a klasszikus novella szabályai szerint gondolkodunk...Tehát induljunk ki ebből a karcolatból. Három kérdésem lesz, amit ezzel kapcsolatban fel szeretnék tenni, de előtte kicsi bevezetés... Azt tudjuk rólad, hogy a vasmegmunkálás bizonyos dolgai mindig érdekelték, példa erre az Agancsbozót című, 700 oldalas, csupa férfi szereplőt felvonultató nagyregényed. A Kísérlet című írásban is az első dolog, ami szembetűnik, hogy más korban játszódik, ami fontos, úgy gondolom, Szilágyi István műveinek értelmezése szempontjából. Tehát egy más korban játszódik, és látszólag arról szól, hogy valakik egy kardot, egy damaszkuszi pengét meg akarnak edzeni, és hogy azt milyen módon akarják megtenni. Mert úgy kell a Vargala recept szerint, hogy át kell ütni egy izmos*

rabszolga testén. Ezeknek az embereknek, akárcsak az Agancsbozótban, nincsen identitásuk. Nem tudjuk, hogy kikről van szó, valakikről, akiknek valamilyen gazdáik vannak. Három pillér(szó) található a szövegben: elrendelik, úgy rendelkeznek, azt parancsolják. Tehát valakiknek, nem tudjuk, kik azok, elrendelik, rendelkeznek, azt parancsolják, hogy meg kell edzeniük ezt a kardot úgy, hogy átütik egy rabszolgának a testén. Szabadságuk annyi van, hogy kiválaszthatják maguk közül, esetleg sorshúzással, hogy ki lehet az, akinek a testén át ez megtörténik.

A tetőponton, befejezésként egy ilyen finom, áttételes viselkedési vagy ellenállási, nem is tudom, hogy nevezzem, mondat, javaslat található: „az embert a gyávasága rendszerint gyilkosai cinkosává teszi”. Az a kérdésem, hogy jelent-e meg ez valamelyik lapban ('85-ben íródott, azt írja a szöveg alatt; s úgy gondolom, hogy az Agancsbozót felé mutató kis írás); volt-e olyan szándékom ezzel, hogy a diktatúrát, a diktatúra abszurditásait, a kiszolgáltatottság leképezését adjam, és hogy miért tetted éppen ezt az írást a novellásköteted elejére, tudván, hogy milyen szigorúan válogattad annak egyes darabjait, hiszen a több elbeszélés, novella közül mindössze tizenegyet válogattál a magvetős novelláskötetedbe. Az első két könyvedből, az Ezen a csillagon-ból és a Sorskovácsból egyetlenegy elbeszélés sem került be, csak a Jámbor vadakból, és még a '80-as, '90-es években írott 2-3 írás, elbeszélés, amelyek az Utunk-évkönyvekben jelentek meg. Tehát: megjelent-e valamelyik lapban, volt-e szándékom a diktatúrát, annak abszurditásait leképezni, és hogy miért éppen a kötet elejére került? (Hozzáfüzöm addig, amíg válaszolnál, hogy valakik megkerestek – ezt a Székelyföld-interjúból tudom – '90 után és felvetették, hogy képzeld el azt a helyzetet: mi lett volna, ha nem a Kő hull... jelenik meg 1975-ben, hanem az Agancsbozót, hogy akkor azok, akik olvassák, az egész Közép-Kelet-Európa beleolvashatta volna a diktatúra elnyomását.)

– Megjelent, persze, csak nem ebben a változatban, hanem elnagyoltabban és kiforgatva ebből a valójából, méghozzá az Agancsbozótban.

Úgy gondoltam, hogy ezt kikerekítem egy ilyen alkalomra: kivettem onnan, és úgy kiforgattam az eredeti változatot, hogy a jó édesanya sem ismerne rá. A novelláskötethez nagyon furcsán viszonyultam. Azt nem akartam semmiképpen sem, semmi áron, sőt azon is gondolkoztam, hogy hogyan tudnék én valahogy az utóéletemnek parancsolni, vagyis az engem túlélőknek, hogy a harmadik-negyedik könyvemet megelőző megjelenéseket, hogy is mondjam, ne vegyék tekintetbe, tehát hogy azt hagyjuk a feledésnek. De hogyha én ilyesmit hagyatkoznék, mit tudom én milyen formában, akkor amikor meghalok, azonnal megnéznék, hogy vajon mi az. Így még jobban felhívnám a figyelmet azokra a dolgokra, amiket már nemhogy nem vállalok, csak valahogy fölöslegesnek tartok. Olyan furcsa, hogy a korai novellák nagy része olyan... hogy is mondjam: hogy a szerző vagy lelkesedik – ha nem is a rendszerért, de azért, hogy vagyunk –, másrészt meg duzzog, mintha valami baja volna, de az nem derül ki, hogy mi. Szóval számomra ez olyan furcsa, nagyjából 50 év távlatából, és most ezt hiába írnám oda a fülszövegbe, hogy gyerekek, úgy olvassátok, hogy a kor minden nyavalyája rajta, benne van, de azért különbek a kortársak által 50 évvel ezelőtt írt novelláknál, és azért ezt nézzétek el nekem, hogy én is együtt megyek azzal a korrallal, ahogy én is abban a korban éltem. Úgyhogy amikor a Magvető Kiadó és Ács Margit kritikus-prózaíró összebeszéltek, hogy valamit össze kellene szedni az én korai gyarlóságaimból, akkor elsősorban én tiltakoztam, de hogy mégis... csak egy tucatnyit, Pista... A korai írásaim meg a közben megjelentek között sem találtam 12 novellát, így maradt 11. A korai írásaimból olyan hat-hét-nyolc, valami ilyesmi lehet benne. Miután én is igyekeztem elfelejteni úgymond az *Agancsbozót*ot, amelyiket melleleg nagy kedvvel írtam, mert meg voltam győződve, hogy ez úgysem fog megjelenni, viszont teljék vele az idő, mint hogyha tudtam volna, hogy '89 karácsonyán azért történik majd az életünkben valami. (...) Az engem egy idő után nyomasztott is különben – a siker az embert általában nem nyomasztja –, hogy úgy néztem ki, hogy nagyjából egykönyves író maradok, aztán amiután a *Hollóidő* megjelent, ez megváltott engem ettől az átoktól, hogy az irodalmi közvélekedés egykönyves íróként tekintsen rám.

– *Biztos tudod, hogy volt ilyen példa arra, hogy valaki megtiltotta, letiltotta a bizonyos időszakban írott műveit, verseit, pontosabban Székely*

János, amikor a Semmi – soha című összegyűjtött versei megjelentek, azt mondta, hogy csak ezt és ennyit tekintek az életművemhez tartozónak, a többi pedig egyáltalán senki ne próbálja se elővenni, se felhasználni...

- Csak az ilyen vélekedéseket vagy parancsokat, ha úgy tetszik, az ember, a bölcsész, aki kutat, az a fajta legalábbis, aki kutat a gyengék és gyarlóságok között, az nem szokta megfogadni.

- *Tehát ez a tárca nem jelent meg máshol, csak az Agancsbozótban, mégis ott szerepel az 1985-ös dátum alatta. ('90-ben jelent meg az Agancsbozót, de írtad 10 évig.) És az, hogy a diktatúrát leképezni, az benned volt, szándékaid között szerepelt, vagyis hogy az Agancsbozót ilyen legyen?*

- Nem. Különösen azokban az években, hogy mondjam, természetjáró voltam világeletemben, ha erre módom volt... Na, most én ebbe a világba tartoztam és ennek akartam emléket állítani: nagyjából a hegyjárásnak, a valami másnak. De közben egy lélekbúvár biztos kiderítené rólam, hogy menekülni akartam abból a világból, abból a korból – ami lehet, csak nem tudtam, nem volt ez leszögezett, kimondott szándék.

- *Van három klasszikus regény, Jókaitól a Rab Ráby, Mikszáth Kálmánnak a Különös házassága, Móricz Zsigmond Rokonokja, más-más időszakból, és hogyha egy mondatban foglaljuk össze, akkor mindhárom arról szól, hogy „nem létezik a világon, vagy a magyar nyelvterületen az a galádság, amit el ne lehetne követni megtorolatlanul” (Spiró). Te a Kő hull apadó kútba című regényedben, úgy érzem, nem bíztál a társadalmi igazságszolgáltatásban, kikerülted, mert Szendy Ilka figuráját nem a társadalmi igazságszolgáltatásra, hanem a lelkiismeretre bíztad. Tehát arra voltál kíváncsi, hogy a lelkiismeret hogyan végzi el a munkáját – nem tudódik ki a bűne, nem tudja meg senki –, és hogy hogyan hasonlít meg és hogyan pusztul el legvégül. Volt-e előzetes terved, amikor a Kő hull...-t írtad, kidolgoztad-e, hogy mi lesz ebben majd, hogy mi hogyan történik? Lehet, hogy a végét nem tudtad éppen, hogy hogyan fogod megölni Ilkát, hogyan hal meg, de ki volt-e dolgozva aprólékosan, hogy honnan meddig kell eljutnod, vagy ez menet közben alakult?*

- Lehet, hogy én különben most ezért vagyok pánikban, hogy véges az élet, ezért töltök el 10-15 esztendő a regények megírásával, mert akaratlanul és öntudatlanul is valószínű az, hogy a kor, amelyikben

élek, az ugyancsak helyet követel magának azokban a szövegekben, már hangulatilag, vagy ki tudja, hogy, életérzésben, amelyek rendszerint nem az én koromban játszódnak. Ez tulajdonképpen a regényekben valahogy, valahol, valamiképp mind érvényes. A Szendy Ilka esetében nem jelenik meg évszám, körülbelül onnan tudható, hogy 1908 tájékán játszódik, hogy azt hiszem, a japán háború, vagy valami ilyesmi felmerül benne. Na, most ennek a regénynek a születése, hogy mit terveztem én el: az minimális, vagy majd' semmi, de én általában a regényeket nemhogy nem tervezem el, hanem ha valamit tudok, és ami nyilvánvaló számomra, azt sosem írom meg, hanem az érdekel, amit fölfedezek az írással, az írás közben. Ez pontosan ezzel a regénnyel kezdődött. Szökött jogász lévén, úgy harmadéves joghallgató koromtól foglalkoztatott az a kérdés, amit te nagyon jól körüljártál, tehát az, hogy mi történik azzal a bűnelkövetővel, akinek a cselekedetére nem csap le a törvény... Azon is gondolkodtam, hogy lehetségesek ilyenek. Feltételezhető, hogy az emberi gyarlóságok és ezek megtorlásának világában van olyan, sőt bizonyára számos olyan elkövetett bűn is, amiről nem derül ki, hogy ki volt a tettese, és hát nem csap le rá a törvény, nem zárják be, stb., mert nem ismeri a világ, nem torolhatja meg a társadalom. Hogy mi történik az ilyen lényekkel? – ez volt a kísérlet. Tehát indítsuk el a történetet, hagyjuk élni, cselekedni őket, és lássuk, hogy az életükre hogyan hat ki a szörnyű cselekedetük. A lelkiismeret elvégzi a hóhérmunkát? Meg fogja torolni azt, amit én elkövettem? Vagy futni hagy? Tehát innen aztán a történet nagyon is megszabott volt, a szőlőbe járás, a környezet, meg azonkívül, ahogy szinte kihívja maga ellen a sorsot, ahogy állandóan packázik a meggyilkolt szeretője özvegyével, hogy szinte kínálja neki, hogy megtudja, szinte egy macska-egér játék kezdődik, ahogy próbálja rávezetni, hogy ő volt a tettes. A végén aztán végképp kihívja maga ellen az úgynevezett végzetet, az idézőjeles végzetet, és szinte öngyilkos lesz azáltal, ahogy agyoncsapatja magát egy hasáb fával... Na de hát én ezt nem tudtam előre. Én csak egy dolgot tudtam: hogy ez a leányzó rosszul végzi. De hogy miképpen és hogy addig mit él meg, hát ehhez kellett az a tíz esztendő, ami alatt végigmentem ezen a történeten, amiben persze volt egy másik vonulata is a szándékoknak, hogy valamiképpen emléket akartam állítani ennek a Partium széli, hajdanában magyar többségű város sorsának. Tehát ez kb. akkor született, amikor a

falurombolás..., vagy még azelőtt, mert arról még nem szólt a fáma, máig nem is emlegetik, hogy még a falurombolás előtt volt itt egy városrombolás. Amikor, mondjuk, Sepsiszentgyörgytől Zilahig a városokak belső területét szétdőzerolták, és nem tudom, milyen szörnyű házakat építettek rá. Csak akkor még az akkori államfő kegyeltje volt a világ nagyjainak, amikor viszont elkezdődött a falurombolás, arra már felfigyeltek. Tehát én csak azt tudtam, hogy ez a történet ennek a leányzónak rosszul fog végződni, vagy halállal, vagy... Tehát igenis elvégzi a lelkiismeret, valószínű, legalábbis ennél az emberfajánál, ennél a típusnál, mert ugye, ahány, annyi, ki tudja, hányféle lehet, de ennek, az én levezetésemben, a sorsa ezt adta ki.

- *El sem képzelted azt, hogy futni hagyod, hogy megmenekül?*

- Nem. Holott valami töredékét ismertem ennek a sztorinak, a század elején, Zilah környékén valóban volt egy ilyen történet, hogy egy egyedül maradt, gazdagabb polgárlány stb. És hogy valaki elindult Amerikába, és így tovább, de én ennek a részleteit nem tudtam különösebben, egyrészt egy emberöltővel, másféllel azelőtt történt, másrészt pedig arra gondoltam, hogy ej, milyen csinos novellát építek én ebből. Aztán nem novella lett, hogy is mondjam, elszaladt a székér. Az is érdekes így utólag, hogy annak a sztorinak aztán nem jártam utána - hiszen lehetett volna még szájhagyomány útján fönmaradt történetmorzsa abból, amiből én kiindultam, nem jártam utána, hanem írtam egy saját magam megélte vagy tapasztalta, kigondolta történetet. Igazából nem tudom, hogy az eredeti, a valóságos történetben bővebben mi is történt, merthogy csak az van/volt, amit én éltem meg belülről, én építettem be abba a könyvbe.

- *A Zilah környéki történetben a kút benne volt?*

- A kút volt benne. Az volt az egyik kiinduló pont. Az számomra akkor egy novellát kínált.

- *A kút volt az a mag, ami maga köré építi a történetet. Azért érdekes ez számomra, mert most, ahogy ezelőtt egy hónappal megtudtam, hogy jövünk erre a találkozóra, a kezembe került egy könyv, ahol ugyanezzel a kút-tematikával találkoztam. Nem tudom, Rubin Szilárd neve mond-e valamit, az a címe a könyvének, szintén a Magvetőnél jelent meg, hogy Aprószentek, és Magyarországon, Törökszentmiklóson az '50-es évek elején*

elkövetett kéjgyilkosság(ok)ról van benne szó. Az történik, hogy az '50-es évek elején egy 20-21 éves lány öt 12-17 év közötti leányt gyilkol meg, és gyanúba keveredik az orosz katonaság is, hiszen a szovjet katonaságnak éppen ott van a laktanyája. Nem derül ki, Rubin Szilárd utánajárt, de nem derül ki pontosan, hogy a lány gyilkolta-e meg őket. A lényeg az, hogy öt felkötik. Egy szál pedig arrafelé vezet, hogy a laktanyából valamelyik pedofil orosz katonának szállította volna az eleven husikát, másik pedig, hogy a lány attól jutott extatikus állapotba, amikor fojtogatni kezdte a csajokat. Az egyik, a hatodik áldozat megmenekül – valamit töltött az italába, némiképp elkábult, de nem egészen, és amikor elkezdte fojtogatni, valahogy sikerült elmenekülnie. Ott van, a tornác mellett van egy ilyen 15-20 méter mély, ásott kút, s oda dobálja bele a testeket, és teljesen véletlenül fedezi fel az egyik helyi rendőr.

- Nem, nem is ismertem, viszont volt a könyvemnek egy olyan részlete, amit az utolsó pillanatban vettem észre és sikerült megoldanom, illetve kihagynom. A mások szerzeménye érdekel, de nem érzem szükségét, el sem tudom képzelni, hogy másoljam valamelyiküket... Viszont rájöttem, hogy öntudatlanul előfordulhat ilyesmi. Nagy híve voltam a '40-50-60-as évek amerikai prózájának Hemingwaytól Faulknerig, főleg Faulknernek. Van neki egy novellája, a *Rózsaszál Emily kisasszonynak*, ami szerintem a XX. század egyik legjobb novellája. Ott is arról van szó, hogy egy útra készülő, távozni akaró, máshonnan jött férfi el akar menni, de a hősnő meggyilkolja, és vele, a hullájával alszik egy ágyban. Volt abban az írásban néhány hozzám annyira közelítő dolog, hogy megrémültem, és akkor rájöttem, hogy azért a kedvenceiddel jó lesz vigyázni, mert anélkül, hogy tudatos lenne, előjöhethetnek írás közben – ezek olyan műhelyforrás dolgok.

- *Ez a novella az Utunk/Helikon Nobel-díjasok évkönyvében is benne van.*

- Igen, Jakab Antal beválogatta.

- *Igen, vagy 20 évvel ezelőtt, 1990-ben, ha jól emlékszem... Most tavasszal jártam első alkalommal Zilahon, nagyon kíváncsi voltam a városkára, miután olvastam nálad...*

- Nem sokat találtál már abból, ami számomra érdekes volt.

- *Az a 8000-es város, ami akkor volt, most 70 000 lakosú...*

- Ugyanaz a 8000 magyar lakos most is ott van...
- *Gondolom, nagyjából az megmaradt. Kíváncsi lettem volna azokra az utcákra, amiket a Vesztésekben is emlegetsz...*
- Azok közül valamennyin még végig tudtalak volna vinni...
- *De hát úgy adódott, hogy nemcsak azért nem láthattam abból a városkából szinte semmit, mert teljesen felszaporították mind a lakosságát, mind pedig több házrengeteg épült, sugárutak stb., hanem objektív okok miatt sem sikerült, csak minimálisat látni belőle, a Wesselényi-szobrot, a gimnáziumot, ott, ahol Ady járt iskolába. Azt mondod, hogy minden lényeges dolgot onnan hozol, Zilahról.*
- Ami már nincs.
- *Igen, ami már nincs, ami lehet, hogy ebben a regényben, a Kő hull...-ban örözdik meg, legalábbis az a milió, az a világ valamennyire. S hogy 20 éves korodig minden lényeges megtörtént ott az életedben. Mikre gondolsz, melyek voltak a leglényegesebbek, amelyek 20 éves korodig veled megtörténtek?*
- Lehet, ez egy nagyzó, elnagyolt vélekedés saját magamról, de ha akarom, ki tudom tölteni tartalommal is. És tudom igazolni, hogy 20 éves koromban lettem joghallgató, és utána jogász nem lettem, és irodalmi folyóiratot szerkesztek most már 50 esztendeje. Úgyhogy azt állítani, hogy minden lényeges megtörténik az emberrel 20 éves koráig, az egy kicsit túlzás volna, de ha úgy akarom, azért mégis igaz. Mert én 7-8 éves koromban megéltem a háborút, a front átvonulását, azonkívül nem voltam még 6 éves, amikor az első elemibe adtak, ugyanis kivonultak az oroszok, és akkor a tiszteletes úr kihirdette a templomban, hogy összeírják a gyerekeket, akik a református kisiskolában elkezdhetik a tanulást. Én októberben töltöttem a hat esztendőt, és ez tulajdonképpen az oroszok átvonulása után lehetett. Akkor elkezdtem iskolába járni, de addig már annyi mindent láttunk... és azok maradtak meg, és azok nagyon elevenek. Persze iskolába jártunk, első, második elemi, és a fél osztály vagy már tudta, hogy hadiárva, vagy csak azt tudta, hogy hadiárva jelölt. Én még akkor az utóbbiak közé tartoztam, aztán kiderült, hogy nem, mert végül is a fél város kölyke igazából doni árvának számított, mert valahogy a második

hadseregbe igen sok férfiút indítottak orosz földre 1942-ben Zilahról is. Tehát egyrészt volt az, ami akkor ott Zilahon történt, amit itt leírok, azt láttam, megéltem, ha nem egyébben, akkor az idősebbeket hallgatva, és hogy az apámat elveszítettem, amiről persze nem tudtam, a 6-8-10, akárhány éves kölyök ragaszkodásában nagyon ráfigyeltem az idősebb férfiakra – ezek általában nagybácsik és effélék voltak –, és egyáltalán arra az életre, amit élünk, az hagyta a legmélyebb nyomokat bennem. És ha akarom, akkor arra is érvényes. Ugyanakkor kerülöm azt, hogy memoralisztikát írjak, valamikor még fogadalmat is tettem, hogy se az életemet nem írom le, se a házunk táját, se közvetlenül a családomat, s ezt nagyjából be fogom tartani. Ez volt az az időszak, amikor engem a magyar történelem, a magyarság története elkezdett érdekelni, izgatni, és utána pedig nem történelemkönyvekből, hanem dokumentumokból és levelekből tájékoztam. Ez olyan szenvedélyemé vált. Persze ez abban a világban vagy azokban az időkben. Ez talán máig érvényes, hogy volt a történelem-olvasásnak valami tiltottgyümölcs illata, és egyáltalán íze. Merthogy azt másképp tanították, vagy sehogy... s akkor ha volt egy fogódzó, akkor elkezdted magad megnézni, függetlenül, hogy miről szól a könyv, hogy hogyan tanítják. Aztán még tovább is léptem, hogy nem a történelemről szóló nagy traktátumok és mi a csodák, hanem a levelek, a korabeli dokumentumok érdekeljenek. Ez igazából mind belém gyökerezett 20 esztendőskorom előtt.

– Az az érdekes, hogy a zilahi évek, az csak 12 esztendő. Az első két évet Kolozsváron töltötted, s utána 14 éves korodtól megint felkerültél Kolozsvárra.

– Nagybányára, Szatmárra, Kolozsvárra. Igen. De hát csak oda jártam vissza, csak oda tartoztam szinte a legutóbbi időkig, de most már senkim nincs ott. Valahogy azt sugallta, azt táplálta, amit most olyan furcsálkodva nézek, hogy ez lett volna a gyerekkorom városa. Valami közünk még máig van talán, ha nem egyéb, hát a felmenőink sírja. Úgyhogy ez is egy olyan különös dolog, hogy, ugye, Szilágyinének is Torján nagyjából elapadt a családja, rokonsága, s nekem is Zilahon, és akkor választottunk egy kalotaszegi magyar települést, ott vásároltunk egy kertet, aztán én felhúztam rá egy faházikót meg egyebeket – szinte új szülőföldet hoztunk össze magunknak.

- Zilahon senki nem maradt? A távolabbi rokonságból sem?

- A távolabbi rokonságból maradt. Közben olyan népes volt ez 60-70 esztendővel ezelőtt, hogy mit tudom én, egy névnapra vagy valamilyen családi eseményre 25-30 közeli rokon gyűlt össze. Persze hogy nem maradt. Elmentek. Egyrészt eltávoztak, a fiatalok pedig elvándoroltak. Na most az annyira érdekes, hogy a történelmet eredetiben olvasva annyi mindenre rányílik az ember szeme. Például mondjuk a *Hollóidő* esetében az, hogy kész van a magyar nyelv, tehát az 1500-as évek

végén, Balassi kora. Találtam ilyen szöveget, ugyanis a történelem mindig érdekelt, hogy milyen nyelvezen próbálom én ezt megírni. És László Gyula régész elég jó barátom volt, nagyon rég meghalt, ő azt mondta, hogy ne foglalkozz te ezzel, írd az folyamatosan úgy, magyarul, ahogy te ezt látod-érezed. Azt mondta, ha te úgymond a történelemben botorkálsz, a korábbiakban, akkor esetleg kerüld el a nyelvújítás hozadékát. Hát mondom, jó vicc. Szóval, ez nem olyan egyszerű. De kiderült, hogy nem is olyan nagyon bonyolult, hiszen például egy táborban, harcra készülő férj ír haza a feleségének egy levelet, egyebek mellett azt írja, hogy Menyhárt Kovácshoz küldesd el az emberemmel a vércseképű lovunkat, hogy igazítsa meg a patáját, mert begyulladt a körömháza. Keöreömházua - így volt leírva, de ennyire kész van a magyar nyelv, hogy ismeri azt, hogy körömház.

- *Hogy miért tetted a novellásköteted elejére ezt a karcolatot, nekem van egy magyarázatom, legalábbis próbálom megmagyarázni magamnak, hogy történelmi keretbe akartad helyezni...*

- Nem, ez nem is történelmi... ez egy lebegő idő tulajdonképpen. Lehet, hogy ilyen kicsinyes, meghökkentő szándékkal, hogy ha valaki kézbe veszi és el tudja fogadni ezeket, akkor tovább olvassa. Nem tudom.

– Szendy Ilka, vagyis a Kő hull... esetében is mondtad, és az Agancsbozóttnál is, hogy kísérlet, kísérlet. Kétszer is, itt is, amott is. És a novellánál is elhangzott. Szeretsz te kísérletezni az emberi helyzetekkel, az emberi természetet feszegetni, elvinni a végletekig?

– Igen, így ahogy kérdezed, úgy tűnik, hogy igen. Merthogy ez örök titok, mert ezek mind nagyon ismert élethelyzetek, de ugyanakkor a magam számára mindig meg akarok velük fejteni valamit. De talán ez a közös beszélgetéseinken is előkerült, hogy amit én tudok, az nem érdekes, arról nincs mit leírni. Erre talán a Szendy Ilka esete a legharsányabb bizonyíték. De ez, ahol nem hinnéd, ott is érvényes, a regények esetében, többek között a *Hollóidő*nél. Ott azzal kísérleteztem, hogy a magyarság vérzivataros korában, amikor elhajtják a lakosokat, és vér és egyebek..., hogy erről a korról, egy ilyen korról – itt egy ilyen mesteri elgondolás volt – lehet-e masszív önsajnálattal írni. Tehát hogy úgy jelenítsd meg ezt a kort, ami fájdalmas is meg... – én nem akarok ezekkel packázni, se kigúnyolni, se kicsinyíteni a nemzetvesztés fájdalmait, meg egyebek –, de ha lehet, mégse legyen tele önsajnálat. Hogyha csak az lenne, amit a krónikások felpanaszolnak, tehát a magyarság sorsa csak annyi lenne, akkor mi már többszörösen nem volnánk. Születnek, szeretnek, halnak stb., ebbe a világba próbáltam elképzelni, hogy ezt hogyan élik meg az emberek. Hogy miért pont ez a korszak? Azért, mert egyrészt valahogy a magyarság a nemzeti ittlétének a felezőjéhez érkezett, ha nem is matematikailag számítva az évek tekintetében, de: 1. kész a magyar nyelv – tehát ezen úgy beszélhetek, mint ezelőtt 400–500 évvel, 2. azonkívül a protestantizmus, ahogy dél felé ereszkedik, a kelet–nyugati határvonal, a mediterrán térség és a fölötte lévő latin világ és a német világ között durván és kierőszakoltan ha egy vonalat húzol, ez Magyarország közepén megy el, hogyha vízszintesen húzod, ha függőlegesen kettévágod Európát vagy ennek a déli részét, akkor a török hódoltság úgy, hogy be is rendezkedjen, és azonkívül, ahol meg is torpan, az ugyancsak ezen a világon megy keresztül, tehát függőlegesen ez a vallás... Ezek persze mind ilyen háztáji spekulációim voltak nekem. De az, hogy próbáljunk meg nagyon válságos időket önsajnálattal szemlélni, bármennyire fájdalmas ez, beletartozott a kísérletbe.

– Egyébként melyik a kedvenc hősed a saját hőseid közül?

- Azt most írom.
- *A korábbi köteteidből melyik a kedvenc, melyik áll a legközelebb hozzád?*
 - Talán a *Hollóidő*ből valaki. Fortuna úr, de ő talán keményebb. Ha azt választanám, akkor a férfieszmény, meg nem tudom mi, a csetlő-botló kisértelmiségi meg ugyanakkor... De én sosem gondolkodtam ezen.
 - *Most már elkerülhetetlen, hogy megkérdezzem, hogy a női hőseid közül akkor melyik a legkedvencebb? Merthogy olyan sok nincsen. Végül is az Agancsbozótban egy sincs, tehát a Hollóidő... - az elbeszélésekről nem beszélünk...*
 - ...hát a *Hollóidő*ben ott van.
 - *A Hollóidőben hárman is vannak, a Kő hull...-ban is...*
 - Ács Margit, az egyik kritikusom azt mondta, hogy ez olyan, mint egy hippitánya, ez a paplak, úgyhogy ott hogyne... azonkívül a *Kő hull...-ban* ugyancsak ott van... ott arányosan minden megvan, az öreganyánk meg minden a csuda.
 - *De ezek közül a női hősök közül melyik áll a legközelebb hozzád? És miért?*
 - Hát... nem tudom. Nem tudok könnyen válaszolni. Nyilván a legtöbb Szendy Ilkában van, de tőle is szabadulni akartam, és a *Hollóidő*be hoztam hármat, a három közül egyik izgalmasabb, mint a másik, de együtt nem érik fel azt. Ott volt egy olyan furcsaság - nekem mindig megfejtik, megmagyarázzák, amit csináltam, és közben sok érdekesség is van ebben -, hogy Szendy Ilka, ugye, meg voltam győződve róla, hogy ezt a hölgyolvasók a fejemhez fogják vágni, meg mit tudom én, és kiderült, hogy ennek az ellenkezője történik.
 - *Ezt szeretik.*
 - Igen.
 - *Ez egy kemény „fehérség”, talpraesett, ügyes - így tartják.*
 - Igen. És tud dönteni. És az élete is csupa határozottság, és nem szorul senkire, és a másik nem vagy egyenrangú partnerként áll mellette, vagy dögöljön meg. Szóval, aki nem adja meg magát, és így tovább. Ezeket így lehetne boncolgatni. És ez viszont rokonszenves -

mondja ez a fajta *tudálék* –, valószínű vonzó lehet a hölgyolvasók számára, anélkül, hogy ez különben megfogalmazódna bennük.

– *Érdekes az, hogy az Aprószentekben egy pszichiáter is megszólal, s azt mondja, hogy ilyen cselekedetet (többszöri gyilkosságról van szó), férfi nélkül döntéshelyzetet, végletes helyzetet nem nagyon lehet/szoktak csinálni... Hogy ott van mögötte, segíti vagy manipulálja, vagy valami ilyen dolgok vannak... – Térjünk oda vissza, amikor kezdted a pályádat, a '60-as évek elején (Utunk szerkesztősége). Fiatal íróként karcolatokkal jelentkeztél, elbeszélésekkel az Utunk hasábjain. Majd megnyerted egy elbeszélés-pályázat első díját. Az akkor induló fiatal íróknak megmondták, hogy hogyan kell látni, és hogy mit kell írni. Most hogy áll a helyzet? Ott vagy egy szerkesztőségben...*

– Igazából – és ezt állítólag komoly emberek állítják, ha nem is hangosan – nehéz azt megállapítani, hogy egy különben írástudó és tehetséges ember kezéből kikerülő mű mitől jó. Közben erről tudok mondani neked egy könyvnyit... Miután újrakezdtük az életet '89 karácsonyán (és kiderült, hogy tulajdonképpen közfelkiáltással: „Csinálja Pista!” – a főszerkesztő-választás ennyiből állt), akkor a következőket szögeztem le: hogy cifrábban fogom cenzúrázni az általunk szerkesztett folyóiratot, mint az elődeim. Egy dologban. Ezt elmondtam magyarországi barátainknak is, hogy nem fogunk sérteni senkit, itt nem lesz ruszkizás, nem lesz oláhozás, nem lesz zsidózás, nem lesz felekezeti hovatartozás alapján, hitélettel kapcsolatos dolog... és mondjuk a zárótétel az volt, hogy hovatartozás alapján senkit sem bántunk, a magyarokat sem. Erre egy magyarországi barátom azt mondja: „Hát akkor mi lesz abban a folyóiratban?” Különben nagyjából sikerült ezt betartani, az utolsó tételt, valóban, nem egészen. Tehát a cenzúrázással való fenyegetőzésem körülbelül így hangzott. Másrészt pedig úgy fogalmaztuk meg, hogy mindazt, ami – ez már technikai része a folyóirat-szerkesztésnek – szövege és érdekessége szerint jót áll azért a terjedelemért, amit igénybe vesz a lap, az megjelenhet. Na most ez igazából – ugye a *Helikon*, miután lapformátumú – azért ugyancsak torz egyféleképpen. Én egyébként ugyanazokban az években, hónapokban azt is mondtam, hogy azért, mert egy írás hosszabb, mint egy oldal a *Helikon*ban, hát azért én nem fogom leváltani a romániai magyar prózát vagy verset vagy egyebeket. Úgyhogy ennek a laptípusnak lehet,

hogy alkalmasabb lenne a rövidebb próza, a kevésbé terjedelmes memorialisztika vagy... hát ugyanakkor emlékező irodalom vagy kiadvány is vagyunk, jelen, múlt is jelen legyen benne, és ezt tetézzve bolondokháza attól is, hogy az általad indított belső oldalak ugyanúgy virulnak azóta is... Ennek több mint 15 esztendeje, ugye?

- '93 őszétől.

- '93 őszétől... hát akkor igencsak, azon is túl. Azonkívül ott te elkezdted indítani az ifjabb pályatársaidat, és a lapnak ez a felpártolása máig is megvan. És hát azt is túléltek, amikor „a mindent szabad alapon Pista bácsi nem cenzurázza, csak azt, hogy ne ruszkizz, ne izé”, és ugyanakkor a fiatal pályatársaid verseiben előforduló trivialisításokat – hát azért erről nem volt szó a cenzori ügyeknél. Úgyhogy ezek nem is kimondottan szalontriviális félverssorok voltak, de mondjam azt, hogy elnőtte, elnőtték, mert minden nemzedék megkísérli ezt, ez a XX. század első évtizedeiben a francia nonkonformizmusnak, a polgárpukasztásnak a mániája, ez akkori keletű, amikor az olvasó elfordult az olvasástól és bizonyos íróktól, akkor azok azért is fügét mutattak, hogy valahogy felhívják magukra a figyelmet. Na most ez az eljárás több mint 100 esztendeje érvényes, és mindenki megpróbálkozik vele. Ez a bosszúja az íróknak, hogy: „figyelj rám”. Ez tulajdonképpen a gyerek sivalkodása, hogy felhívja magára a figyelmet. Én nem akarom ezzel kicsinyíteni a versíró- vagy a prózavilágot, de a mögöttes dolgokba ilyesmi is belejátszik. (...)

- *Ha visszagondolsz a könyveidre, visszagondolsz mindenfelére, akkor mit mondanál egy mondatban, vagy akár hosszabban, hogy mi volt az, hogy látod, amiért megérte?*

- Tulajdonképpen úgy az egész megérte, mint vállalkozás, tehát hogy kettészakította, -hasította az életemet. Megérhettem azt – akár lett belőlem valami, akár nem –, hogy teremthettem. Tehát gondolatban: építhettem. Építettem, teremtettem, azt, amit írtam. Na most az, aki közelemben élte az életét, ebből az sem deríthetett ki semmit, mert ilyen nem volt, hogy „na, most hagyjátok Pistát, mert gondolkodik, most éppen építkezik meg nem tudom mi”. Lehetett egy olyan furcsa intimszféra az életemben, ami az enyém volt, és amivel sokat bajlódtam, és amiből maradt is valami. Valahogy így. De nem tudom, hogy

ez így jól van-e, lehet, hogy másképp kellene megfogalmazsam, de mindegy.

- Gyorskérdéseket fogok még feltenni. Nagy örömmel tapasztaltam az utóbbi 4-5 esztendőben, hogy te, aki köztudottan nagyon rejtőzködő alkat vagy – emlékszem, amikor készültem hozzád ezelőtt 4 évvel interjút készíteni, akkor óva intettek, hogy nem fog neked Szilágyi elmondani semmit..., s vigyázz, nem tudom, hogy tudod te azt..., vagy mi lesz abból az interjúból –, és azt tapasztalom az utóbbi 4-5 esztendőben, hogy hál' istennek, egyre több ilyen szerepet vállalasz. Eljöttél ide is, látlak én Budapesten, Kolozsváron is, azért jobbacskán mozogsz, mint azelőtt.

- Öregszem, vesztemet érzem.

- *Hogyan sikerült ezt a fizikai-szellemi frissességet megőrizni? Itt valamit az asztalnál még említettél, hogy reggelente futással kezded...*

- ...igen, helyben, de ez most már nem nagyon használ. És hát így fizikailag most éppen bajban vagyok bizonyos dolgokkal: egy régi izomrost megkutyálta magát és azonkívül az öregkorral járó ilyen memória- meg egyéb nyavalyák. Nem arra gondolok, amire akarok, és esetleg valakire gondolok vagy valakivel beszélek, és egy pillanat alatt, mondjuk, nem találkozik az arc a hanggal, vagy mit tudom én.

- *Az az érzésem mindig, amikor én téged látlak vagy veled találkozom, hogy mintha úgy ötvenvalahány évesen megálltál volna.*

- Annál közelebb állunk egymáshoz, hogy ilyen szépeket mondjunk.

- *Néhány gyors kérdést akarok még feltenni. Ezekre csak fél vagy egy mondatban válaszoljál. Amikor nem írsz, mit csinálsz?*

- Vagyok... Főzök, kapálok, valami nagyon is hétköznapi életet élek.

- *Kik voltak hatással rád? Vagy voltak-e valakik hatással rád?*

- Nagyon is. Egy időben Németh László, az amerikaiak, őket már említettem, Faulkner is, de mindenekelőtt az orosz klasszikusok.

- *Meg szokták az íróktól kérdezni, hogy miket olvasol mostanában.*

- Mostanában csak azt, ami kell nekem az új regényemhez. Tehát a millennium táján kiadott hatkötetes jogtörténettől a tudom is én miig... a Bibliáig.

- Négy évvel ezelőtt volt, amikor kérdeztem, hogy hogy állsz Vele, az új könyveddel. Mutattad...

- Igen, most már fulladok bele, nem tudom, hogy mit dobjak el, és félek, hogy Szilágyinét fogom felkérni, hogy segítsen a szövegeim megapritásában, vagy nem is tudom, hogy mondjam, mert így sok.

- *Mi az írás neked? Kín, szenvedés, feladat, munka, terápia, megismerés eszköze?*

- Néha elégtétellel jár a nyomorúság. És persze magánügy. Nem téma. Néha vakarom is a fejemet, hogy kibeszéltetted olyan dolgokat, amik, mondjuk, nem publikusak általában, részemről.

- *Egyémáshoz kapcsolódó két kérdésem van még. Mit gondolsz a halálról? A másik pedig: ha újjászületnél, akkor mi szeretnél lenni?*

- Egyrészt nem szeretnék újjászületni, másrészt, hát a székelységben mondják azt, hogy „élj sokáig, halj meg gyorsan” – ezt úgy kívánnám magamnak, ezt a protekciót a Fennvalótól.

- *Nagyon szépen köszönöm.*

Bukarest, 2012. október

„ENGEM IGAZÁBÓL AZ ÉRDEKEL, HOGY ÉN ELFOGADOM-E, AMIT CSINÁLOK, VAGY NEM...”

- *Ezelőtt pár évvel Kézdivásárhelyen egy játékkal fejeztük be a beszélgetést, egy olyan játékkal, hogy én mondtam egy-egy szót neked, te ahhoz hozzáfűztél valamit. Javaslom, hogy kezdjük megint ezzel, mondok egy-egy szót, te pedig mondasz egy mondatot, fél mondatot, egy szót, bármit, amit akarsz. Ez a játéknak az első része, a másik pedig a vagy-vagyos... Ez bemelegítésként. Mondom is az első szót: pokol.*

- *Mennyország.*

- *Siker-sikertelenség.*

- *Ezt hagyjuk.*

- *Szerelem.*

- *Ez jó.*

- *Bor.*
- Adja az Isten, hogy minél hosszabb ideig ízleljem.
- *Halál.*
- Ne bánts!
- *Barátság.*
- Ez rendes dolog.
- *Klasszikusok.*
- Ez fontos dolog.
- *Víz.*
- *Tűz.*
- *Szerető.*
- *Elszántság.*
- *Boldogság.*
- Később derül ki, hogy igaz volt-e.
- *Tehetség.*
- Isten átka.
- *Költészet.*
- Talán a legnemesebb próbálkozása az írni tudónak.
- *Igazság.*
- Kérlek szépen, erről érdemes volna néhány könyvet írni. Az igazság az törvény, egyrészt törvénytörési ügy, másrészt istenes. Úgyhogy a kettőt ne közelítsük most egymáshoz.
- *Most olyan kérdéseket teszek fel, hogy erre vagy-vaggyal lehet válaszolni: rádió vagy tévé?*
- Rádió.
- *Könyv vagy internet?*
- Csak egy van. Könyv van.

- *Zene vagy csend?*

- Ez a kettő együtt jár, együtt igaz.

- *Igazság vagy hazugság?*

- ...nézz ide, a hazugságot még a Tízparancsolat sem tiltja. Ez különben az emberiség legnagyobb átka. Nem az, hogy nem tiltja, hanem az, hogy létezik. Ez a kor nagyon kedvez neki, ez a kor arra alapoz. És nemcsak hogy a Tízparancsolatban nem találkozol vele, hanem a hét főbűn között sem szerepel. Úgyhogy ezzel a bölcs eleink számoltak, hogy jó lesz az majd valamire, de oly tökélyre soha senki nem tudta azt vinni, mint a mai világ.

- *Kegyetlen igazság vagy kegyes hazugság? Az irgalmas hazugságot is mondhatod a kegyes hazugság helyett.*

- Ez a jobbik eset... A lányom megkérdezte egy jeles orvosprofesszort - sebészorvos volt -, hogy ő hogy látja: jó az, ahogy Amerikában kezelik az igazságot? (Tehát az, hogy megmondják a halálos betegnek, hogy van még három hete, készítse el a végrendeletét stb.) Ő ehhez hogy viszonyul? Hát azt mondja: - Természetesen ez egy nagyon helyes álláspont. - Igen ám, de megmondja mindenkinek? - Azt mondja: - Tudja, kis kollégánóm, a magyarságot annyi nyomorúság érte, most akkor vegyük-e még ezt is... - Azt mondja a leányom: - Értem. Szóval ez a kis példabeszéd körülbelül válasz lehet.

- *Új könyv vagy újravásolás?*

- Bántottalak én téged?

- *Kolozsvár vagy Zilah?*

- Bár a felmenőim onnan jönnek, de azért Kolozsvár. Kolozsvár - és akkor itt állunk meg egy percre. Kolozsvár, nem csak azért, mert ugyan Zilahról származott minden őszám, és én magam viszont Kolozsváron születtem, de nem ezért Kolozsvár a Kolozsvár, hanem azért, mert például ezelőtt 200 évvel (jövőre lesz 200), hogy itt az első magyar nyelvű irodalmi folyóirat megszületett. Demeter Zsuzsát biztattam is arra, hogy az elkövetkezendő évben - ennek 200 éves évfordulója - valahogy ezt a *Helikon*ban ne felejtsek el. Azonkívül Kolozsvár egy humoros város is. Legalábbis ezelőtt 40 évvel sok mókás pillanat tanúi

voltunk: például a mai Dózsa György utcában reggeliben vagy kora délelőtt, ha elindultál a szerkesztőség felé, akkor a túlsó oldalról átkiabált neked Fufu, aki egy öreg, zsidó ezermester volt, hogy: – Mi lesz a következő *Utunkban*? – És át is jött. Egy idős bácsika volt. És ha Jakabot találta, minden alkalommal megkérdezte: – Jakab úr, Tolsztoj nagy író volt? – Óriási, Fufu. – És Dosztojevszkij? – Óriási. – Azt mondja: – Melyik volt a nagyobb?

Vagy ugyanott. Szócs Pista megy a szerkesztőség felé, leszédül a járda szegélyéről, jön szembe egy koci, egy csehszlovák úriember vezeti, és hát Szócsöt szinte elgázolja. Szócs elkezdi rázni az öklét, hogy kurva cseh... Erre visszakiált a pasas, hogy бүдös oláh... Mind a ketten magyarok voltak. Kolozsvárhoz ezek is hozzátartoznak, nemcsak a 200 év irodalma. És hát ezt a világot én valahogy nem meghódítottam és nem örököltem, hanem elnyertem valamiképpen, hiszen minden felmenőm a Partiumban élt és oda tartozott. Sőt egy alkalommal a *falustársaidat* nagyon megbotránkoztattam azzal, hogy azt mondtam nekik, hogy az első világháborút követő nyomornak én voltam az egyik nyertese, mert hogyha nem szakad el Erdély meg a Partium Magyarországtól, nyilván sosem ismerem meg Szilágyinét, mert Zilajról a nyavalya házasodott volna Felső-Háromszékből, hiszen Kolozsvárra is csak néha piacra jártam, de remekelni a tímár inasok is Debrecenbe mentek. Úgyhogy erről ennyit, erről a két városhoz tartozásról.

– *Tenger vagy hegyek?*

– Hegyek.

– *Fehér vagy fekete?*

– Hogy?...

– *Jó, akkor megyek tovább. Flekken vagy szalonna?*

– Szalonna.

– *Bor vagy bor?*

– Hogy?

– *Bor vagy bor? A pálinkát ide nem mertem írni.*

– Bor.

- Csontváry vagy Munkácsy?

- Csontváry.

- Bartók vagy Beethoven?

- Menjünk tovább.

- Arany vagy Petőfi?

- Menjünk tovább.

- Jó, menjünk tovább. Mikor írtál utoljára és mi volt az? Az volt-e, amire én gondolok, annak az egyik része, vagy egy másik egyéb volt, amire megint én gondolok, s nemrégiben leközlöttük?

- Kérlek szépen, szólhatunk, mert mielőtt jöttem volna, valamiket föl is vázoltam, hogy ha itt nagyon elakadnánk, akkor puskázzak: némely irodalom menti reflexiókat. Úgy hiszem, már Homérosz Odüsszeusza is azért szállt hajóra, s hagyta Ithakát maga mögött, mert a kritikusan s a könyvkiadói azzal rémisztgették, hogy az irodalom válságban van. Az viszont kétségtelen, amióta az irodalomnak tudása van önmagáról – tehát tanítják, könyvbe kötik, piacra viszik –, azóta egyvégtében válságban lévőnek tudja magát. Annak idején, az elmúlt évszázad '30-as éveiben Németh László, aki akkoriban rendszeresen elkészítette a magyar szépírás évi mérlegét, nos, ő azt panaszoja egyik ilyen irodalom-rovancsolás után, hogy sehol egy jelentős mű, hiszen már Móricz Zsigmond is ponyvát írni kényszerül (a *Forró mezőkre* gondolhatott). Ennek az ellenkezője másrészt az a kor, amikor a magyar irodalom hajója oly gazdagon rakott tehetségekkel, hogy ezen igazából a hajósinasok is tengernagyok. Még ott van Krúdy, s már jelentkezett Weöres, és tarol Móricz és Kosztolányi, és uralkodik Babits, s már csúcsra járat Márai. Ám hogy most már a mi időnköz közelítsek, az elmúlt 20-30 esztendőben most ez végképp a kiadók sirámainál hangos: csupa csőd és jajveszék, hogy az informatika tönkrever, a televízió megnyomorít, s akkor egyszerre csak előkerül egy irodalmunkból időközben rég kirekesztett, ám igazi nagyság, s a művei elkezdik diadalútjukat. Röpke hetek, talán pár hónap alatt százezer példányban jelenik meg. Olaszországban milliós bestseller lesz, Németföldön ez már a villám, a lengyelek kezdik fordítani és így tovább. És közben itthon elkezd futni köreit Bánffy Miklós, Wass Albert, Nyíró és mára

Tormay Cécile. Hogy van ez? Irodalmunkban megszoktuk, mindenkor a fiatal tehetségek a hajnali zászlóbontók, ők hoznak megújítást. S most egyszerre csak egy tovatűnt magyar kor, a 20. század néhány nagyja tör elő? S milyen furcsa tanulságokat hordoz s görget felénk e kései eljövétel s diadalmenet?! Van, vagy lett volna ez a mi kultúránk oly gazdag valaha is, hogy megengedhesse magának ezt a luxust: a valós, múlthatatlan értékek kirámolását könyvtárakból, tantermekből? Vagy: a valós, az igazi érték elpusztíthatatlan, annak előbb-utóbb mindenkor igazságot szolgáltat az idő, visszahozván azokat az értékeket, akár valami posztumusz létből is? Hát ezeken eltöprengtem az elmúlt napokban, mikor kiderült, hogy ma este találkozunk. Mindezt tetézi egy másik furcsa ellenség: az elfojtás. Néha az elemi fizika hatás/ellenhatás törvényét kezdik a kultúrában is érvényesíteni. A diktatúrában erős, életrevaló tehetségeket bekísértek elhallgattatni; ezt minél kíméletlenebbül próbálták végrehajtani, annál biztosabb volt, hogy valaha majd életre keltek. Ennek ma tanúi vagyunk. Valószínű nekünk, az én nemzedékemnek is, a kiejtettnek is várni kell ahhoz, hogy törlessze ezt az adósságát a magyar irodalom. Az elfojtás, hogyha valamit nem engedsz meg, az megbosszulja magát, az újrakél, és esetleg csőstül úgy kerül elő, hogy az már túlzás. Ennek is most vagyunk a tanúi. Különbben az erdélyi irodalomnak mindig megvoltak a különbejáratú útjai is az olvasó felé. Ezelőtt 30 esztendővel tőlünk kifele, valahol 6 utcával arrébb, két jó barát (nem voltak irodalmárok, de irodalomolvasók voltak – az erdélyi magyar irodalom olvasói) egyszer összevesztek azon, hogy ki a nagyobb író: Tamási vagy Nyírő? És addig veszekedtek, amíg összeverekedtek, és egy székkal az egyik agyonütötte a másikat... temetni kellett. Nos, hát nem akármilyen város ez, hát nem akármilyen irodalom ez. Úgyhogy én ezt nem is folytatom tovább, ezen valamennyien elgondolkozhatunk. De te segíthetsz rajtunk valamit. Valamit csak kitalálsz, hogy hol folytassuk.

- *Ki a kedvenc prózaíród? Egyrészt a maiak, másrészt a régebbiek közül?*
- *Hát a régebbiek közül Dosztojevszkij... Feltétlenül magyar?*
- *Nem, nem, lehet más is.*
- *A magyarok közül sokat tanultam, és hosszú időn át Németh Lászlóra esküdtem. Ebben talán az is benne van, vagy talán ez azért*

volt így, mert nem is a regényeit és pláne nem a drámáit olvastam szívesen, hanem az esszéit, ugyanis olyan nemzedékből jövök, akiket nem kényeztettek el különböző olvasmányokkal. Na most a Németh László esszéivel lehetett rövidíteni, csomó mindent megtaláltunk bennük, amik el voltak tiltva tőlünk. És az esszéista stílusa közel hozta hozzám. Mára nem tudom, hogy Németh Lászlót tartanám-e a legtöbbrre, de ezt köszönhetem neki, és ezért rendkívüli módon ragaszkodtam hozzá. Én különben nem tudtam akkor azt, hogy politikailag rossz fát tett a tűzre, hogy mi történt, hogy miért nem szeretik stb., ez engem persze nem is érdekelt, mint ahogy igazából máig sem, de őt számítottam, hát akkor még kortársak közül, a legjelentősebbnek.

- *És a külföldiek közül? Mondtad Dosztojevszkijt, és...*

- Nagyon megfogtak azok az amerikai, '60-70-es évekbeli nemzedékek, akiket akkor olvashattunk, úgyhogy az az amerikai próza, az nagyon érdekelt engem.

- *A kortárs prózaírók közül ki az, akit a legszívesebben elolvasol, vagy olvastál?*

- Nem akarom megbántani sem őket, sem az ellenségeiket.

- *Elfelejtettem az elején megkérdezni, hogy van-e olyan kérdés egyáltalán, olyan téma vagy olyan dolog, amiről nem szívesen beszélsz, mert emlékszem, amikor ezelőtt öt évvel készültem arra, hogy elkészítem azt a nagyinterjút veled, akkor többen adtak tanácsot, hogy miről ne kérdezzek. Nem mondom meg most, hogy kiről, miről, és próbáltam úgy feltenni azt a kérdést, hogy kerülgettem, aztán csak megkérdeztem, s te válaszoltál rá, és kiderült, hogy nem is olyan téma volt, amire nem szívesen válaszolnál. Tehát van-e olyan téma, amiről nem szívesen nyilatkozol?*

- Például arról, hogy mit csinálok.

- *Jó, akkor erről nem. Az előbb azt kérdeztem, mit írtál utoljára... Tulajdonképpen arra voltam kíváncsi, hogy penzumszerűen dolgozol-e: úgy, hogy reggel felkelsz, hajnalban, mondjuk tornázol egyet, előkészülsz, aztán leülsz az íróasztal mellé s akkor nekifogsz...*

- Kérlek szépen, hajnalban fölkelek, tornázok egyet, és nem ülök le az asztalom mellé írni.

- *Mi az, ami – az írásról, irodalomról szólva – a legnagyobb elégtétel számodra, és mi az, amire kinyílik a bicska a zsebedben?*

- Mára már nem nyitogatom a bicskát, vegyük úgy, hogy berozsdázott a tokjába. A legnagyobb elégtétel... annak még ezután kell eljönnie.

- *Nagyon kemény embernek ismertelek/ismerlek most is. Azt tudom, hogy gyerekkorodban síró gyermek voltál. Volt-e mondjuk olyan irodalmi mű, melynek hatására, ha nem is elsírtad magad, de azért megkönnyezted? Olyan irodalmi művet olvastál-e, amelyet megkönnyeztél?*

- Nem.

- *S olyant igen-e, melynél kitört belőled a nevetés és eldobtad a könyvet magadtól?*

- Igen. Számos ilyen volt, most nem tudom neked előszámlálni őket. Volt.

- *Ha nem író, akkor mi lettél volna?*

- Hát egyrészt nem tudom, mi lettem volna, és azt sem tudom, hogy író lettem-e. Igaz ugyan, hogy mindenféle gyarlóságot elkövettem, méter-mázsás regényeket írtam; és nincs azokkal semmi baj, nem szenvedek én ilyen alacsonyabbrendűségi vacakolásban – én azt tudom, hogy azok mit érnek, meg egyebek –, de valahogy nem téma, az megvan. És van egy szörnyű tartozás-érzésem, és ezzel nem nagyon tudok mit kezdeni. Tehát egyrészt elfutott az életem nagyja, majdnem az egész, és úgy érzem, hogy nem tudtam befejezni. De most már ezen is túlmentünk néhány küszöbön.

- *Azt mondod, hogy úgy érzed, elfutott az életed nagyja. Én ezt nem így gondolom, de azért a kérdést felteszem, amit a legvégén akartam feltenni.. Tehát ha visszatekintesz, mi volt, amiért megérte?*

- Azt kell mondjam, hogy először a család, maradéktalanul. Ezért kegyeltje is vagyok valamelyest, legalábbis úgy érzem, az úgynevezett sorsnak. És ez egy furcsa dolog, hogy anélkül, hogy tudtam volna, valószínűleg hozzáédzódtem bizonyos dolgokhoz. Tehát az, hogy én doni hadiárva voltam..., és hát nem volt mindenki doni hadiárva, de amikor én első elemibe mentem, akkor a mi kicsi osztályunknak a fele vagy kétharmada vagy hadiárva volt, vagy hadiárva jelölt, vagy valami

ilyesmi, mert Zilajról a nemzedékeink szüleit, illetve apáit a Donhoz vitték, és hát nem sokan kerültek haza. De én például utálok mindenféle önsajnálatot kölyökkorom óta. Sok érdekességet találtam abban a világban, nem azt mondom, hogy a kényszerű szegénység... hát az egy deklasszálódás volt, mert az iparos kispolgári világból apa nélkül maradván, világháborúk után, nem volt egy gyöngyélet, de én ezt – annyira utálok azt, amikor az egy külön téma, hogy fel kell dolgozni azt, el kell mondani, hogy mennyit szenvedtünk – hát hogy mondjam: éltünk, csomó minden nem volt, de hát szenvedett a fene, vártuk az apánkat, meg mit tudom én, de azonkívül voltak szórakoztató dolgok is. Könyv az kevés, meg stb. Én például kisgyermekkoromban mániákusan a szövegeket pizskáltam, az olvasható szövegeket. Például rettenetesen bősztített (az is érdekes, hogy rádió mindig volt a házban, apánk idején, s amikor hadifogságba került, ment mindenfelé, rádió mindig volt a házban), én szörszálhasogató gyermek lévén, például amikor hallottam a rádióban, hogy... most veszek egy másik sztorit: *Vasárnap a Népkertben majális lesz. Ha eső nem lesz. Ha lesz, nem lesz...* – ezeken a dolgokon én mindig fönnakadtam. *Megy a hajó a Balaton vizében...* – egyrészt nem tudtam, hogy a csónakot lehet hajónak mondani –, *megakadt egy csipkebokor tövében...* – hát hogyhogy a Balatonban megakad egy csipkebokor tövében. Azt mondja: *Csipkebokrot ki kell vágni* – a Balatonban? –, *hadd tudjon a hadi hajó megállni* – hogyhogy, ha kivágták, akkor miért álljon meg? –, *hogy tudjon a kisangyalom kiszállni* – hát hová a jó égbe, a Balatonba? Hát, kérlek szépen, kölyökkoromban ilyen dolgokon meditálgatva töltöttem az időmet, és sok haszontalansággal.

– *Amikor bekerültél az Utunkhoz, akkor a pályád kezdetén nagyon sok riportútra mentél. Vetted-e hasznát ezeknek a riportutaknak, amikor elmentetek sokszor néhány napra mondjuk Háromszékre vagy itt a környéken, bárhová?*

– Talán igen, a riportoknak nem, ott gyalázatos dolgok is voltak, de a riportutaknak igen. A Duna-deltától a székelyföldi világig, vagy Temesvár környékéig sok mindent fölszedtem, ami később köszönt vissza, később segített, úgyhogy az nem ártott. Persze azt, ami az *Utunknál* volt, azt jó volna elfelejteni sok tekintetben. Például amikor felvettek, minden volt: egyrészt egyetemi diploma, másrészt munkás-

káder, meg nem tudom mi, akkor felvisított a főszerkesztő-helyettesnő, hogy: Jé, kis Szilágyi, maga a buletinben is Szilágyi? Hát én ezt nem nagyon értettem... Mára talán igen.

- *Mert?*

- Tehát hogy hogy lehet az, hogy valakinek az istenadta családi neve is Szilágyi... Hát máig sem tudom igazából, hogy kellett volna hívjanak, hogy tesszen neki. Azonkívül, azt hiszem, 23-an dolgoztunk - dolgoztunk? - abban a szerkesztőségben, ahol úgynevezett kondikát kellett aláírni, és ha lementél a cukrászdába, akkor beírni, hogy kiléptél ekkor... akkor... És hogy mondjam, egy félig írt lappal szaladgáltunk az egyik szobából a másikba, és fontoskodtunk, mint a töketlen kutyák, ott mind jöttünk-mentünk, hogy mutassuk, hogy itt valami történik. Én ezt igazából máig valami furcsa, ilyen révézetes korszakomnak tulajdonítom, vagy úgy emlékszem vissza rá. És persze itt alakultak a legszorosabb barátságok: Jakab Anti és köztem, Szabó Gyula... tehát a 23-ból volt 5 és $\frac{1}{2}$ ember, akit ma is felvehetnél egy szerkesztőségbe. De erről ennyit.

- *Azt mondom, hogy Jajdon. Bálványos környékén van egy patak vagy egy erdőség.*

- Igen, egy patak és egy hajlás, egy völgy.

- *Bálványos felé?*

- Bálványos felé.

- *Hőseid között szerepelnek olyanok, akiket ismerőseid közül vettél, vagy róluk mintáztad? Tehát olyan hősed van-e, akit valamelyik ismerősödről formáltál meg, mintáztál meg?*

- Közvetlenül és teljes egészében nincs. Én szeretem újrateremteni a helyszíneket is, és tulajdonképpen az írásaim szereplőit is, ötvözöm őket. Elveszek a tulajdonságaikból, hozzáteszek más egyebet, a tájat is valahogy átrajzolom - a *Kő hull...*-ban kevésbé. A *Hollóidőben* például Morcsányi Géza, a könyv szerkesztője-kiadója azt mondja: te, próbáljuk megrajzolni, hogy hol mennek ezek..., mondom: te, nem lehet, mert én a Tisza egyik partjáról áttettem ezt a várost a másikra. Szeretek építkezni így, tehát az írásaimban helyszínt, embereket, minden csodát... Azt, amit tudok, azt én nem szívesen írom le, azon nincs semmi érdekes. Szeretek az írásban fölfedezni a magam számára

dolgokat, és megfejteni dolgokat. A *Kő hull...*-ban az – harmadéves joghallgató koromtól – izgatott, hogy mi történik a felfedezetlen bűnnel: tehát ha a bűnelkövető nem bűnhődik, mert nem tudódik ki a tette, a cselekedete, mi lesz azzal. Tehát mit tudom én: embert ölt, nem derül ki, nem zárják be, nem akasztják fel, nem ül börtönben, semmi, hogy akkor a lelkiismeret átveszi-e a bűnüldözés szerepét, és vajon megsínyli-e, megszenved-e a cselekedetének a következményeit a bűnelkövető. Hát ez érdekelt tulajdonképpen. Könyvnyi tanulmány jelent meg, de szerencsére erre nem jöttem rá, ez engem érdekelt. Én azt pontosan tudtam, hogy Szendy Ilka rosszul végzi... azt nem tudtam, hogyan, de hogy rosszul végzi, abban biztos voltam. És aztán kell hagyni élni és vezetni előre, aztán majd megmutatja a történet, hogy hol akar véget érni és hogy mi történjék a hősökkel... Én igazából bölcsész sem vagyok, szökött jogász lévén ezek a dolgok érdekelték.

- *Olyan nem történt, hogy valamelyik hősöd tulajdonságaiban valaki magára ismert?*

- Nem, ez soha nem történt, viszont voltak érdekes dolgok. Pesten valaki megállított, hogy maga Szilágyi István? Azt mondja, mit csinál, mit tudom én milyen Pál? Így első pillanatra: hol hallottam én ezt a nevet? Mondtam, köszönöm szépen, megvan. Szóval, voltak ilyen élményeim. És egyáltalán, ez egy elég gyarló tulajdonság: engem igazából az érdekel, hogy én elfogadom-e, amit csinállok, vagy nem. És ilyen tekintetben örök harcban saját magammal állok.

- *Íróként félelmeid voltak-e? Nem emberként, nem abban a világban, amiben élünk, hanem íróként féltél-e valamitől? Nem tudod végigvinni, nem tudod megcsinálni, nem az a regény, amit elkezdted, nem érsz a végére – ilyen félelmeid, vagy valami hasonlók voltak-e?*

- Voltak, és sajnos vannak. Ez azt jelenti, hogy még most is küszködök valamikkel, amiből hátha lesz valami. És vannak félelmeim, hát hogyne. Sohasem voltak ilyenek, mint most.

- *Eddig nem voltak?*

- Ennyire nem, mert láttam, mert éreztem magamban nem a rátermettséget, hanem az elhivatottságot. Amiben most nem vagyok annyira biztos.

- Nem is fogom megkérdezni azt, hogy hogy állsz azzal a könyvvel. Publicisztikáid jelentek meg, emlékszem, a '90-es évek elején a Helikonban. Volt a Krónika, volt a Renegátlástanul. Mit akarsz ezekkel? Ki fogod adni, kötetbe gyűjtöd? Láttam, már tanulmányokat írtak róla.

- Nem, nem fogom kiadni őket, szó sincs róla. Ráadásul minden átmenet nélkül ezeknek az írását megszakítottam és félbehagytam. Mondtál egy címet, azt hogy *Renegátlástanul*. Ez Hajdú Győző útjáról és cselekedeteiről szólt, és ott szerepelt az is, hogy I. rész, és miután valakik Sütő Andrásnak beadták azt, hogy most te következel – Hajdú Győzőék nyilván azt sugallták Sütő Andrásnak, hogy most téged fog Pista kinyírni –, akkor én letettem a tollat, és azt mondtam, hogy soha, soha, soha... Ugyanis élete, pályája ellentmondásos stb., de én nagyon sokra tartottam egykor Sütőt. Ez így ért véget, ha már a publicisztikát megkérdezted, teljesen profán módon elmondtam neked és valamennyiüknek, hogy ezért tettem le a tollat és nem írtam tovább. Ezek ilyen kortörténeti érdekességek lehetnek, de különben semmi.

Kolozsvár, 2013. augusztus

(A beszélgetések szerkesztett, rövidített változata.)

Sorok között, 2016

Sashalmi-Fekete Tamás

PAULUS CROSNENSIS RUTHENUS
ÉS A SZENT LÁSZLÓ-LEGENDA FALKÉPEI.
EGY ÚJ FORRÁS TANULSÁGAI

A Szent László-legenda falképeinek kutatása egyre intenzívebbé vált az utóbbi években. A közelmúltban előkerült falképek feltárása számos kérdést vetett fel, felülírta eddigi tudásunkat, és teljesen új irányvonalakat szabott a kutatók számára. A *Székelyek a keleti végeken. Harckészültségben minden időben* című tanulmánykötetben olvasható kutatásomban már rámutattam arra, hogy a falképeken eddig fel nem fedezett Szent László-attribútumok vannak, a lovagkirály legendaciklusa pedig az eurázsiai hősegekben ismert jellegzetességeket is takar. A kaukázusi népek közül az oszétok Nart-eposza és a magyar falképek között mutatható ki ilyen kapcsolat, ugyanis ezek nemcsak főbb jeleneteikben egyeznek meg (Csata az üstökön ragadásal, Üldözés, Birkózás, Lefejezés), hanem a magyar szakirodalomban már jól ismert sajátosságokban, részletekben is, mint amilyen például az ellenfelek sebezhetetlensége, az Achilles-in és a nő kulcsszerepe, a nyak elmetzésének motívuma, a fegyverek szimbolizmusa (a kun harcost általában csak a saját fegyverével lehet megölni).

A Szent László-legenda ábrázolásainak kutatásában a székelyszentléleki katolikus templom külső falképeinek előbukkanása fontos mérföldkőnek számít. E falképek elemzése során olyan kapcsolódásokra derült fény, amelyek alapjaiban változtathatják meg a Szent László-legendaciklusról alkotott tudásunkat, ugyanakkor a falképek tudományos kutatásának több, már 1859-től felmerülő kérdésére is választ adhatnak.¹ Az említett freskókról a közelmúltban két tanulmányom is megjelent: ezekben Szent László királyunk új típusú ikonográfiáját mutattam be, amelynek legtalálhatóbb megnevezése a medvével való

1 Jánó Mihály: *Színek és legendák*. Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda, 2008, Székely Nemzeti Múzeum – Pallas Akadémia Könyvkiadó. 41. p.; Jékely Zsombor: Rómer Flóris és a középkori magyar falképek korpusza. In *Archaeologia és műtörténet. Tanulmányok Rómer Flóris munkásságáról születésének 200. évfordulóján*. Budapest, 2015, MTA BTK, 121–142. p.

küzdelem jelenete lehetne.² A lovagkirályhoz kapcsolódó művészettörténeti emlékekben ez a jelenet mindeddig nem fordult elő.

Magyar Zoltán³ hívta fel a figyelmem arra, hogy a Váradon is megforduló lengyel humanista, *Paulus Crosnensis Ruthenus* (Paweł z Krosna)⁴ 1509-ben Bécsben megjelentetett egy Szent Lászlót dicsőítő éneket. Ebben esik szó arról (minden bizonnyal korabeli – váradi – szájhagyomány nyomán), hogy Szent László megszabadította a jobbágyokat a környéken garázdálkodó medvétől. A kutatás során átvizsgált versrészletekben azonban nemcsak a vadállattal való küzdelmével találkoztunk, hanem sikerült azonosítanunk a Szent László-legenda egy eddig ismeretlen szövegváltozatát is, melynek cselekményét azonban a falképek alapján pontosan ismerjük.⁵ A Ruthenus-vers elemzése alátámasztja, hogy mégiscsak létezhetett egy archaikus magyar hősi epika, nem véletlenül gyakori és kiemelt fontosságú téma templomaink falképein.⁶ Krónikaszövegeink és freskóink különbségei tehát összekapcsolódnak egy eddig ismeretlen latin nyelvű forrásban. Tanulmányunk célja a forrásközlés mellett a szerző bemutatása, illetve az általa jegyzett szöveg összehasonlítása a korábban már ismert forrásokkal.

A RUTHENUS-VERS ÉS SZERZŐJE

Paulus Crosnensis Ruthenus művének pontos címe Poetae[ue] qua[m] suauissimi Panegyrici ad diuu[m] Ladislau[m] Pannoniae regem uictoriosissimu[m]: & sanctu[m] Stanislau[m] praesule[m]: ac martyre[m] Poloniae gloriosissimu[m]: & plera[ue] alia connexa

-
- 2 Sashalmi-Fekete Tamás: A székelyszentléleki katolikus templom külső falképeinek sajátos ábrázolásáról és Zsigmond-kori kapcsolatairól. *Székelyföld*, XXIV. évf. (2020) 9. sz. 102–121. p.; Sashalmi-Fekete Tamás: Szent László és a vérmedve, avagy egy legenda születése. *Honismeret*, XLIX. évf. (2021) 4. sz. 12–16. p.
 - 3 Magyar Zoltán: *A magyar történeti mondák katalógusa. I–XII*. Budapest, 2018, Kairosz Kiadó. IIa. 163. p. Típuszáma: MZ II. D 152.2. A vérmedve megölése. Nagy tisztelettel köszönöm itt is Magyar Zoltánnak, az MTA BTK Néprajztudományi Intézet kiváló kutatójának, hogy felhívta a figyelmemet a Ruthenus-versre és benne a medvével kapcsolatos értékes információra.
 - 4 Élt: 1470/1474–1517 között.
 - 5 A különleges versrészletet Fehér Bencével, a Magyarországi kutató Intézet Klasszika-filológia Kutatóközpontjának igazgatójával találtuk meg.
 - 6 Arany János: Naiv eposzunk. *Szépirodalmi Figyelő*, (1860–61) I. 2–4., 17–19., 33–35. p., Arany János: *Naiv eposzunk. Visszatekintés*. Budapest, 1899, Kiadja Ráth Mór (A Haas-palotában), 3–16. p. (<https://mek.oszk.hu/19600/19660/19660.pdf>) (Letöltve: 2021. 04. 26.)

carmina no[n] sine magna suauitate condita.⁷ Magyarra fordítva ez így hangzik: *A legékesebb szavú költő panegyricusai Szent Lászlóhoz, Pannonia legdiadalmasabb királyához és Szent Szaniszlóhoz, Lengyelország dicsőséges védnökéhez és mártírjához, és még több ezzel egybekapcsolt vers, melyek nagy ékesszólással vannak megfűszerezve...*⁸

A krakkói humanista professzor műve részben epigrammák, részben pedig különálló verses elogiumok gyűjteménye, amelyek közt nincs összefüggés.⁹ Ezek részben Szent Szaniszlóra, részben Szent László királyunkra vonatkoznak, a mű maga pedig összesen kétezernél több verssorból és egy prózai előszóból áll. A művelt humanista tudós, aki magyarországi tartózkodása idején közelebbi viszonyt alakított ki Perényi Gáborral, Báthori Istvánnal és a Thurzókkal¹⁰ is, valószínűleg a korabeli szájhagyományt jegyezhetette le. A kutatások szerint 1508. október 12-én járt Nagyváradon; itt született meg ez a műve is, amely aztán Bécsben látott napvilágot.¹¹ Felmerül a kérdés, hogy mi szolgálhatott a mű alapjául, milyen közvetlen hatások érhatték a szerzőt? Miért tekinthető fontos kútfőnek a szöveg? Ruthenusra bizonyára nagy benyomást tett a Váradon élő Szent László-tisztelet.¹² A szent királyt

7 A szerző személyére és műveire nézve lásd Gerézdi Rabán: Egy költői hírnév története. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 66. évfolyam (1962) 6. füzet, 720–732. p. (továbbiakban Gerézdi 1962.); Juhász László: Paulus Crosnensis Ruthenus költeményeinek szövegkritikájához. *Filológiai Közöny*, XIII. évfolyam (1967) 1. sz. 157–177. p.

8 A címben található görög *panegyricus* kifejezés a szónoklat egy különös műfaja, amely az ünnepi gyülekezetek előtt elhangzó ún. bemutató beszéd, vagy szemléltető beszéd. Eredetileg a hanyatló római császárkor vezető irodalmi műfaja volt, a retorikus prózában írt antik biográfia, illetve *enkomion* (dicsőítő mű) verses változata. A dicsőítő ének a reneszánsz költészet egyik legnagyobb tekintélyű, antik mintákat követő lírai műfaja, alkalmas egy eszményi személy bemutatására, a szépség vagy valamely személy dicsőítése (görögösen: *enkomionja*, *panegirikusa*, latinosan: *elogiumja*, *laudációja*).

9 Elogium: valószínű eredeti jelentése szerint *jó beszéd*, azaz a halott életét, személyiségét méltató verses vagy prózai sírfelirat az ókorban. Más értelemben közéleti kiválóságokat méltató beszédre, írásra használatos.

10 Gerézdi 1962, 722. p.

11 Uo. 723. p.

12 Arany János *Toldi estéje* című művében olvasható a részben bihari hagyományelemekből merítő vers, mely Szent László tiszteletét, a hozzá fűződő csodás megelevenedésének mondáját eleveníti fel. Arany János: *Toldi. Toldi szerelme. Toldi estéje*. Bukarest, 1972, Kriterion Kiadó, 529–535. p. Vö. Magyar Zoltán: Arany Szent Lászlójának néprajzi és művelődéstörténeti háttere. In: *Ethno-Lore*, XXXV. (Szerk.: Ispán Ágota-Lidia – Magyar Zoltán – Landgraf Ildikó) Budapest, 2018, 227–250. p.

megelevenítő ércszobor¹³ mellett az Európa-szerte híres zarándok-hellyé lett város, a székesegyház és királyi sírbolthoz kapcsolódó eskütételek a kortársak számára is ismertek voltak.¹⁴ A lengyel tudós a szent legendájában említett, Váradhoz kötődő számos csodát és gyógyulás történetéről¹⁵ is hallhatott, hiszen magyar földön jóbarátja és tanítványa, Magyi Sebestyén¹⁶ kísérte. Ismeretes az is, hogy II. Ulászló korában Szent László kultusza újabb virágzását élte.¹⁷ A felsoroltak mellett azonban sokkal kézzelfoghatóbb érveink is vannak azzal kapcsolatban, hogy mi gyakorolhatott hatást a krakkói professzorra. Ruthenus nagy tisztelője volt a Váradot megéneklő Janus Pannoniusnak, ki a várost a szellemi élet egyik fontos központjának tartotta.¹⁸ A latinul verselő magyar költő egyik műve is a lengyel humanista gondozásában jelent meg, mi több, a Bécsben 1512-ben kiadott *Dicsőítő ének a veronai Guarinóhoz* című költeményhez még előszót is írt, melyben a művet ugyanannak a Perényi Gábornak ajánlotta, mint azelőtt saját művét. A mecénás főúr nemcsak megvendégelte Ruthenust korábban Magyarországon, hanem bőkezűen támogatta könyvkiadásait is.

A tárgyalt korban a pénzermék is egyfajta közvetítő szerepet játszottak a szent kultuszában. A pénzverés uralkodói reprezentációjában ugyanis már Mária királynő uralkodásától kezdve (1382) egészen Hunyadi Mátyás királyig Szent László egészalakos portréja került az aranyforintokra. A lengyel uralkodóházból származó II. Jagelló Ulászló királyunk 1499–1506 között kibocsájtott guldinerein (ritka arany- és

13 Szamosközy István erdélyi humanista történetíró ír részletesen a *Rerum Transylvanarum Pentades* (1598–99) című töredékes munkájában – *Az V. Pentas III. könyvéből* címet viselő szakaszban – Szent László ércszobráról mint Várad fő nevezetességéről.

14 Szamosközy István: *Erdély története*. (Ford. Borzsák István) Budapest, 1981, Európa Könyvkiadó, 153., 504. p.

15 Érszegi Géza (szerk.): *Árpád-kori legendák és intelmek*. Budapest, 1983, Szépirodalmi Könyvkiadó, 100–102. p.

16 Gerézdi 1962, 722. p.

17 Kerny Terézia: Szent László hódolata Szűz Mária előtt (XIV–XIX. század). In Csörsz Rumén István (szerk.): *GHESAUROS Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára*. Budapest, 2010, kiadta a rec.iti, az MTA Irodalomtudományi Intézet recenzíós portálja, 527. p. (A későbbiekben Kerny 2010) (<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>) (Letöltve: 2020. 09. 24.)

18 Molnár Szabolcs (szerk.): *Idők szép virága. Válogatás a középkor és a reneszánsz magyar irodalmából. I. kötet, Szent Istvántól Mohácsig*. Budapest–Bukarest, 1991, Szépirodalmi Könyvkiadó – Kriterion Könyvkiadó, 210–211. p.

ezüstpénzveretein)¹⁹ ugyancsak Szent László király csatabárdos, lovas alakja látható, ezúttal a *Napbaöltözött Asszonnyal*. Ez utóbbi jelkép Szűz Máriának, azaz a Magyarok Nagyasszonyának patrónusszerepét (*Magna Domina Hungarorum*), illetve a moldvai hadjáratot jeleníti meg, valamint a király csodás megelevenedésének legendáját sűríti egyetlen képbe.²⁰ Ruthenus művének címlapját egy olyan fametszet díszíti, amely ikonográfiai szempontból megegyezik a guldinereken látható ábrákkal, ugyanakkor kiegészül az *angyali koronázás* jelenetével, háttérben pedig egy város látható. Felmerül a kérdés, hogy vajon a mester a mecénás főurak pénzein vagy esetleg a falképeken is láthatta-e e szimbólumokat. Az *angyali koronázás* rendhagyó és ritka a Szent László-legendaciklusok ábrázolásaiban – mindössze Oklándon, Gidófalván (Székelyföld), Ecelen (Dél-Erdély), illetve Vitfalván (Felvidék) ismerjük – azonban más uralkodói reprezentációban vagy más falképkompozíciókban meglehetősen gyakori (pl. Técső, Feketeardó, Velemér).²¹ A Szent László alakjával összeforrott angyali koronázás motívuma mint ikonográfiai típus megjelenése a 14. század második felére tehető, és az Anjouk, valamint a királyi udvarhoz közel álló nemesek (felsőlendvai Széchy, Ar dai) patronálta egyházak templomainak falképein találhatjuk meg.²² A *Képes Krónika* váci látomásában²³ Géza herceg feje felett, majd a Szent László koronázását ábrázoló miniatúrán az angyalok hordozta korona jelképezi az Árpádok égi kapcsolatát.²⁴ A falképeken a Madonna előtt adoráló, azaz hódolatát kifejező lovagkirály kompozíciója az ország felajánlását és Szűz Mária patrónus voltát (*Patrona Hungariae*) jelképezi.²⁵

19 Tóth Csaba: Variációk egy témára. Szent László-ábrázolások a közép- és újkori magyar pénzekben. In Bertók Krisztina – Tóth Csaba (szerk.): *Sanctus Ladislaus in Nummis. Szent László alakja a magyar numizmatikában*. Budapest, 2019, Martin Opitz Kiadó, 59–114. p. (98–100.)

20 Kordé Zoltán: *A középkori székelység*. Csíkszereda, 2001, Pro-Print Könyvkiadó, 48–50. p.

21 Kerny 2010, 520. p.

22 Uo. 519–523. p.

23 *Képes Krónika*. (Ford. Bellus Ibolya) Budapest, 1986, Európa Könyvkiadó, 12., 149. p. (A továbbiakban KK.)

24 KK. 163. p.

25 Az említett sárga anyaggal kapcsolatban lásd: Kerny 2010, 524–525. p.

1. kép

Szent László lovas alakja az égi koronázással, illetve a Napbaöltözött Madonnal
Paulus Crosnensis Ruthenus 1509-ben Bécsben kiadott művének címlapjáról.
Fametszet. (Österreichische Nationalbibliothek)

Ismeretes, hogy Szűz Mária segítő alakja a legendacikluson is ábrázolásra került.²⁶ Bögöz, Maksa, Szacsva falképtöredékein határozottan látszódik valami köpenyszerű, sárga anyag az Üldözés jelenetében, amire a kun feltekint vagy éppen belenyilaz, Bibarcfalva nemrég megújult freskóin pedig egy egészalakos, sárgás ruházatban lebegő emberalak választja el a két küzdő felet egymástól.²⁷ A fametszet különleges ikonográfiája tehát egyértelműen bizonyítja Ruthenus jártasságát a Szent Lászlóról alkotott mélyebb szimbólumokat illetően, hiszen művének csinosítására a királyi reprezentáció típusát alkalmazza.

Amint már volt szó róla, a magyar körökben forgó lengyel tudós saját művét és Janus Pannonius *Guarino-panegyricusát* egyaránt Bécsben adta ki Perényi Gábor támogatásával.²⁸ Krakói tanárként bizonyosan meglátogatta itt az egyetemet is, és személyesen láthatta a Szent László-tisztelet nyugaton megjelenő emlékeit, hiszen a magyar diákok anyakönyvének borítóját és Thuróczy krónikájának brünni és augsburgi kiadását egyaránt Szent László és a leányrabló kun küzdelmének egy-egy ábrázolása díszítette.²⁹ Antonio Bonfini *Rerum Ungaricarum decades* (A magyar történelem tizedei) című munkája 1497-ben készült el. Arra a kérdésre, hogy Ruthenus ismerhette-e a mű Szent Lászlóra vonatkozó részét, nem tudjuk biztosan a választ, azt azonban érdemes megjegyeznünk, hogy László király Szög nevű paripájának

-
- 26 Jánó Mihály: Kire nyilaz a kun? (Adalékok a Szent László-legenda ikonográfiájához). In S. Lackovits Emőke – Szócsné Gazda Enikő (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 7*. Sepsiszentgyörgy–Veszprém, 2007, Székely Nemzeti Múzeum – Veszprémi Megyei Múzeumi Igazgatóság, I. kötet. 417–423. p.; Jánó Mihály: A hitvalló lovagkirály. A Szent László-legenda falképei a székelyföldi templomokban. In Isó M. Emese (szerk.): *Lovagkirály*. Nyíregyháza–Kolozsvár, 2019, Hierotheosz Egyesület – Iskola Alapítvány Kiadó – Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, 60–61. p. (A továbbiakban Jánó 2019); Sashalmi-Fekete Tamás: Újabb kutatási eredmények a Szent László-legenda falképeiről. In Sashalmi-Fekete Tamás (szerk.): *Székelyek a keleti végeken. Harckészültségben minden időben*. Székelyudvarhely–Székelyderzs, 2020, Molioris Editor Kiadó – Arany Griff Rend Egyesület – Székelyderzsi Unitárius Egyház, 33. p.
- 27 Bár Szűz Máriához a kék színt kötik attribútumként, a moldvai hadjárat (1345) jelenésekor, mint Napbaöltözött Asszony jelenik meg. Ezért alkalmazhatták logikus módon a falképeken a sárga színt a kék helyett.
- 28 Syngrenius és Vietor nyomdájában készültek, vö. Gerézdi 1962, 723. p.
- 29 A magyar diákok évkönyve kapcsán lásd: Dr. Schrauf Károly: *A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig*. Budapest, 1902, MTA. 78./2. A kézirat 5a levele tartalmazza Szent László és a kun küzdelmét. A Thuróczy-krónika kapcsán lásd: László Gyula: *A Szent László-legenda középkori falképei*. Budapest, 1993, Tájak-korok-múzeumok Egyesület, 28., 52–54. p. (A továbbiakban László 1993)

különleges tulajdonságait – Thuróczyval³⁰ ellentétben – mind Ruthenus, mind Bonfini kifejti.³¹ A Ruthenus-vers rendkívül különleges, egyedülálló abban is, hogy a falképciklusokkal teljesen megegyező módon tárja elénk a kunnal való küzdelmet, és ezáltal magyarázattal szolgál olyan részletekre is, amelyek kapcsán mindeddig nem volt világos, hogy miért kerültek ábrázolásra a falképeken. Álljon hát itt a leányt a kuntól megszabadító Szent László-legenda egy eddig ismeretlen latin nyelvű változata, mely alább Fehér Bence professzor fordításában is olvasható:

22,15 *Quid dicam insignem prestanti corde puellam
Illum e Tartarea surripuisse manu.*

17 *Quam quom cognorat malefido a milite raptam,
Quadrupede abductam senserat atque cito.*

19 *Confestim celerem conscendens ipse caballum,
Qui potuit rapidos ante volare notos*

21 *Qui simul humanas potuit proferre loquelas,
Et potuit sancti iussa subire ducis.*

23 *Persequitur propero raptorem rector iniquum
Cursu, & veloci protinus urget equo.*

25 *Ilius & fauces constringit fortiter atras,
Et tentat saevum saepe necare virum.*

27 *Ipsaque fulmineam contrectat virgo securim.
Conaturque feri crura secare viri.*

23,1 *Verum nulla viro nocuerunt flagra maligno.
Persensit corpus vulnera nulla ferum.*

3 *Nanque Cithenis herbis magicoque susurro
Clarus Tessalicis extitit atque malis.*

5 *Sed postquam coelo vox missa est clara sereno,
Permaneant plagis verbera firma suis.*

7 *Rector raptori proprium dein surripit ensem,
Et truncat vilis corda nefanda viri.*

9 *Virgo securigeram defigit bellica dextram,
Et lacerat fixa pessima crura manu.*

30 Thuróczy János: *A magyarok krónikája*. (Ford. Bellus Ibolya – Kristó Gyula) Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 106. p.

31 Bonfini, Antonio: *A magyar történelem tizedei*. (Ford. Kulcsár Péter) Budapest, 1995, Balassi Kiadó, 170. p. (II. decas III. 132.) (A továbbiakban Bonfini 1995)

11 *Sic tandem raptor poenas persensit acerbas,
Pertulit & sceleris munera digna sui.*

És ugyanez magyar fordításban:

22,15 Mondjam-e még: ő volt, ki tatár kézből kiragadta
a kimagasló szép, s egybe' vitéz szívü lányt?

17 Látta, hogy egy álnok harcos hurcolja magával,

És észlelte, a gyors hátasa hogy viszi már,

19 Ő maga is felszállt rögvest a sebes paripára,

Aki a déli szelet is megelőzi akár,

21 Egyúttal képes szólalni is emberi nyelven,

S a szent hercegnek érti parancsszavait.

23 Üldözi hát a vezér sebesen vágatva az aljas

Rablót, egyre tovább kergeti fürge lova,

25 S bátran megmarkolja amannak az éjszínü torkát,

Sokszor próbálja ölni a vad katonát.

27 És a szűz maga villámló fejszét ragad, azzal

Vágni akarja a vad férfiu lába inát.

23,1 Csakhogy semmi csapás nem okozhat kárt a galád-
nak,

És a vad test fel sem veszi a sebeket,

3 Mert a cytaeai gyógyfüvek³² és bűbáj-susogások

Tették híressé s thesszali³³ gaz babonák.

5 Ám miután a derült égből hang zendül, ütése

Helyén tartósan megmaradott a sebe.

7 A rabló keziből a saját kardját kiragadta

S vágta a hitványnak szörnyü szívét a vezér,

9 S fejszefogó jobbjaival a harcos szűz lecsapott rá,

Rossz lábszárait úgy szabta szilárd keze szét.

11 Végre keserves bűnhődést így nyert el a rabló,

Bűnéhez méltó lett a jutalma neki.³⁴

32 cytaeai - kolkhiszi gyógyfüvek, tehát Médeia varázsszerei (Fehér Bence szóbeli közlése).

33 Az ókori néphitben a boszorkányok fő hazája Thesszália (Fehér Bence szóbeli közlése).

34 A Ruthenus-vers elérhetősége Österreichische Nationalbibliothek 38.R.52 leltári számon, a 29–30. oldalakon. (https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_3230451&order=1&view=SINGLEÖ (Letöltve: 2020. 10. 6.)

Omnia qui tandē (res est miranda profecto)
 Vertet at in lapides candida signa ruēs.
 Quo natura parens facta generosa itupescit
 Quo stupet & Sophia docta cetera scholae.
 Proh fi barbarici uicissent forte Tyranni.
 Essent Pannonici nomina nulla folli.
 At miserata plūs caelestia numina seruos,
 Infidum pariter dissecuere genus.
 Heu sacra ambitio / caeciq; superbia cordis,
 Quam multos stygijs cogis inire uadum,
 Nonne foret melius natiuis uluere terris,
 Ducere & in proprijs sacra quiete focis?
 Quam sic exteras passim praedarier oras,
 Atq; immatura saepe perire necē?
 Quid dicam insignem prestanti corde puellā
 Illam e Tartarea surripulisse manu.
 Quam quom cognorat malefido à milite raptam,
 Quadrupede abductā uenerat atq; cito.
 Confestim celerem confendens ipsē caballū,
 Qui potuit rapidos ante uolare notos.
 Qui simul humanas potuit proferre loquelas,
 Et potuit sancti iussa suscipere ducis.
 Persequitur prope raptorem rētor iniquū
 Cursu & ueloci protinus urget equo.
 Illius & fauces constringit fortiter atras,
 Et tentat seuum saepe necare uirum.
 Ipsaq; fulmineam contrahat uirgo securim.
 Conaturq; fecti crura secare uiri.

Verum nulla uirō nocuerit flagra maligno,
 Perseculit corpus uulnera nulla ferum.
 Namq; Cithaeis herbis / magicoq; fufuro
 Clarus / Teufalics extitit atq; malis.
 Sed postquā caelo uox missa est clara sereno,
 Permaneat plagis uerbera firma suis.
 Rector raptori propriū dein surripit ensē,
 Et trūcat uilis corda nefanda uiri.
 Virgo securigeram defigit bellica dextram,
 Et lacerat fixa pessima crura manu.
 Sic tandem raptor poenas perseculit accubas,
 Pertulit & sceleris munera digna suis.
 Quid referam manibus q; fregit fortibus irsum.
 Qui Varadnaos est populatus agros?
 Quisq; fuit miseris terrori saepe colonis,
 Quisq; hominū pessum mīla multa dedit.
 Qui scyllas uicit rabida feritate biformes,
 Quisq; tuas uicit dira chimæra faces.
 Qualem non certe domuit Tiryntus olim.
 Et si multingas preferit ille feras.
 Fortia quid dicam generosae robora mentis,
 Cordaq; nō ullis debilitata malis?
 Hic etiam stauos calcavit saepe Ruthenos,
 Praesit Meffiac corda proteta chori.
 Huncq; sagittiferi senserunt saepe riballi.
 Sensisti pietis tuq; Agathyrē comis.
 Quem quoq; tentare duces pellerent milis.
 Saucia sed multiterga dedere duces.

2., 3. kép

Ruthenus-vers lapjai, amelyek eddig ismeretlen részleteket tartalmaznak
 a Szent László-legendáról

A RUTHENUS-VERS HELYE AZ ÍROTT FORRÁSOKBAN

Az eddigi kutatások szerint a Szent László király legendáját megörökítő freskókon a falképciklus egységes, következetesen ismétlődő jelenetekből áll: Kivonulás, Csata-Üldözés, Birkózás, Lefejezés, Fejbenezés/Pihenés. Ismereteink szerint egyetlenegy középkori forrásunk sincs, amely mind az öt jelenetet tartalmazná; általában a Kivonulás és Pihenés jelenete hiányzik belőlük.³⁵ A Kivonulást egyedül az *Orosz Évkönyvekben*, a Pihenés/Fejbenezés pillanatát pedig a *Magyar Anjou*

35 Lukács Zsuzsa: A Szent László legenda a középkori magyar falképfestészetben. In Mezey László (szerk.): *Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez*. Budapest, 1980, Szent István Társulat, 167. p.

Legendáriumban örökítették meg.³⁶ Ezen csonkaságot a *Ruthenus*-vers sem oldja fel, hiszen elmarad a Kivonulás, illetve az intimitás – az ölben pihenés, a balladákából ismert Fejbenezés – jelenete.³⁷ A krónikák közötti különbségeket már többször tisztázták, valamint azonosították azon ősforrást, amelyből a 14. századi krónikakompozíciók táplálkoztak.³⁸ A *Ruthenus*-verssel együtt a falképekkel rokonítható források közé tartozik *Mügeln Henrik krónikája*, Antonio Bonfini *Rerum Ungaricarum decades* című történeti munkája és az *Érdy-kódex*. Ezek bizonyosan a falképek, a balladák és az élő színhagyomány hatására változtattak a korábbi magyar krónikák szövegén, hiszen a kun legyőzését az utóbbiaktól teljesen eltérően tárják elénk.³⁹ Mügeln Henrik érzékletesen emeli ki az aprónak tűnő, de csak a falképeken látható hajba markolás motívumát: „Szent László herceg ráveti magát a pogányra és hosszasan küzdenek egészen addig, amíg a hajadon egy harci bárdal levágta a pogány egyik lábát, úgy, hogy elesett, akkor Szent László a hajánál megragadta és a leány levágta a nyakát.”⁴⁰ Érdekes módon Bonfini, aki a legenda mindkét verzióját megörökítette, szintén szakít a korábbi magyar krónikás hagyománnyal. Az ő változata több szempontból is rokonítható a *Ruthenus*-verssel, ugyanis nemcsak a leány aktív részvételét, hanem Szent László paripájának különlegeségeit is ecseteli, amit más nem részletez. Azon állításunkat, miszerint a korabeli színhagyományt jegyezte le az „Egyesek azt mondják” és a „Sokan teszik hozzá” mondatkezdetek is megerősítik.⁴¹

36 László 1993, 28. p., Jánó 2019, 16–18. p. (A *Magyar Anjou Legendárium* elnevezést Levárdy Ferenc, a kódex kritikai közzétevője használta először a korábbi *Vatikáni Legendárium* helyett.)

37 László 1993, 189–191., 203. p. Vö. Szabó Sámuel: *Erdélyi néphagyományok 1863–1884.* (szerk. Olosz Katalin), Budapest–Marosvásárhely, 2009, Európai Folklor Intézet – Mentor Kiadó, 146–147., 158–162., 146–147., 158–160. p.

38 A krónikák közötti különbségek témaköréhez lásd: Lukács 1980, 161–204. p., László 1993, 17–20. p. Az ősforrás azonosításához: Hóman Bálint: *A Szent László-kori Gesta Ungarorum és XII–XIII. századi leszármazói.* (Forrástanulmány) Budapest, 1925, Magyar Tudományos Akadémia – Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. XIII. 1–4. fejezetek (<http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0008/index.html>) (Letöltve: 2021. 02. 09.)

39 Jánó 2019, 21. p.

40 Nagy Gábor: *Magyar középkor. Az államalapítástól Mohácsig.* (Forrásgyűjtemény) Budapest, 1995, Könyves Kálmán Kiadó – Nodus Kiadó, 77. p.

41 *Nonnulli dicunt*, illetve *Adiucunt aliqui*; ezzel szemben azt a legendaváltozatot, melyben a leány kegyelemért könyörög a kun számára, írásos forrásnak tulajdonítja: *Alii ... scribunt* (Bonfini 1995, II. decas III. 131–132).

4. kép

Az ún. üstökön ragadás pillanata Oklándon
(Részlet a Szent László-legenda csatajelenetéből. A DTP Stúdió és Nyomda fotója.)

A legenda jeleneteit tekintve Bonfini krónikája a „kun háborúnak” mondott kerlési csata epizódját és előzményeit dagályosan és érzékle-
tesen tárja elénk. A magyarok hét napon át Doboka várában várják
Osul kun vezér harcosait: ez a vár akár az a város is lehetne, amely a
falképeken a Kivonulás jelenetében látható. A hegyoldalon zajló ütközet
leírásának eseményei megegyeznek a Képes Krónikában ábrázoltak-
kal.⁴² A csata forgatagában a jól ismert legenda az *üldözéssel* folytatód-
dik: „Nem mellőzhetem Lászlónak ama derék tettét, hogy amikor
észrevette, hogy egy lovas paripája hátán magával ragad egy szüzet,
mint a szent ártatlanság pártfogója azonnal üldözőbe vette. Az ellenfél
menekül, ő minden erejével kergeti, de mert a sebe akadályozza a rabló
elfogásában, odakiált a bámulatos szépségű leányszónak, hogy vesse le
magát a lóról és rántsa le magával támadóját is. A leány, akit tévedésből
a váradi püspök gyermekének hitt, azonnal enged a felszólításnak.
A hőslélkű vezér látja, hogy a kun lepottyan a lóról, tisztességtelennek

42 KK 1986, 131–133. p.

érzi, hogy lóhátról küzdjön meg ellenfelével, különösképp párbajban, ezért lováról nyomban lesiklik, nekimegy, és megöli azzal a bárdal, amelyet magyar szokás szerint hord. Egyesek azt mondják, hogy a szűz a Lászlóval birkózó kunt a megkaparintott bárdal hátulról leütötte, és megmentőjét megsegítette. Ezzel szemben mások azt írják, hogy könyörgött az ellenségéért. Sokan teszik hozzá, hogy László paripája nem annyira erejével és gyorsaságával tűnt ki, mint inkább természetével, amennyiben gazdája parancsait és kívánságait csodamód teljesítette, harapással, rúgással maga is támadta az ellenfelet, urát sohasem hagyta cserben, és a legsúlyosabb veszedelemben is csodás tehetségről tett tanúságot.”⁴³

A *Ruthenus*-vers részletei sem ismétlik szolgálai módon a krónikák szövegeit, hanem merőben új hangvétellel, epikus színezettel beszélnek el a legendát. A korábbi kutatások eredményeként bemutatott hősenek, a mitikus küzdelem⁴⁴ és a megismert szimbolika⁴⁵ újabb párhuzamai tárulnak elénk. Abból adódóan, hogy a szerző valószínűleg a korabeli szájhagyományt írta le, tartalmát tekintve ez a forrás egyezik meg leginkább falképciklusokon elbeszélt történettel. A vers csak a törzsjelenteket rögzíti (Csata-Üldözés, Birkózás, Lefejezés), mégis ez a leányrablás egyik legsajátosabb megjelenítése. Kizárólag csak itt olvasható a leány harcos mivoltának többszöri kihangsúlyozása, a kun sérthetetlenségének titkai (gyógyfüvek, varázslat), és itt történik említés a Szent László számára érkező égi segítségről is (mennyei hangzendülése), ami aztán megtöri az ellenséges harcos sebezhetetlenségét. A szöveg – Bonfini munkájához hasonlóan – Szent László lovát ismét táltos paripaként mutatja be, ki gyorsabb a déli szélnél, érti az emberek nyelvét, sőt beszélni is tud.

43 Bonfini 1995, 164. p. A II. tized harmadik könyvben (III. 127–132.) található a legenda.

44 Vargyas Lajos: Honfoglalás előtti hagyományok Szent László legendájában. In Mezey László (szerk.): *Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez*. Budapest, Szent István Társulat, 1980, 11–13.; Magyar Zoltán: „Keresztény lovagoknak oszlopa” (Szent László a magyar kultúrtörténetben). Budapest, 1996, Nemzeti Tankönyvkiadó, 277–286. p.

45 Hoppál Mihály: *Folklor és hagyomány*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó – Európai Folklor Intézet. 69., 109–115. p. Sashalmi-Fekete Tamás: Újabb kutatási eredmények a Szent László-legenda falképeiről. In Sashalmi-Fekete Tamás (szerk.): *Székelvények a keleti végeken. Harckészültségben minden időkbén*. Székelyudvarhely–Székelyderzs, 2020, Molioris Editor Kiadó – Arany Griff Rend Egyesület – Székelyderzsi Unitárius Egyház, 38–41. p.

Ez az először közlésre kerülő forrásrészlet tehát minden tekintetben egyedinek mondható, és az eddig ismert kútfőkhöz képest újabb részletekkel szolgálhat a falképciklusok megértéséhez. Nyilvánvaló, hogy maga a mű a reneszánsz és humanizmus szellemi áramlatának hatásaitól sem mentes, azonban így is jól kihámozhatóak belőle az ősi párhuzamokat hordozó epikus rétegek. A Ruthenus-vers szövegének a falképeken ábrázolt jelenetekkel való alapos összehasonlítása szintén érdekes adalékokkal járulhat hozzá eddigi ismereteinkhez. A lengyel humanista műve azt is bizonyítja, hogy a jövőben nemcsak újabb falképciklusok kerülhetnek elő (mint ahogy az utóbbi időben Gidófalva, Nagyajta és Somogyom helységekben történt), hanem akár eddig nem ismert írott források felfedezése is gazdagíthatja a Szent László-hagyományt.

Összetartozás, 2020

Zsigmond Győző

33 ÉV UTÁN – EMLÉKEZÉS AZ 1989-ES
SEPSISZENTGYÖRGYI
FORRADALMI MEGMOZDULÁSOKRA

A szerző 1959-ben született a Kolozs megyei Tordán. A középiskolát követően a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen tanult, ahol 1982-ben magyar és francia nyelv- és irodalomból szerzett oklevelet, majd 1997-ben ugyanitt kapta meg a doktori címet is. Tíz évig általános és középiskolai tanárként dolgozott, 1992 óta a Bukaresti Tudományegyetem oktatója. 1992-től egyetemi adjunktus, 1996-ban kutatóként francia állami ösztöndíjat kap, 2003-tól 2014-ig tanszékvezető, 2004-től néprajzi és névtani doktorátust irányító egyetemi tanár a Hungarológiai Tanszéken. 1986 óta Sepsiszentgyörgyön él. Kutatási témái (néphit, történeti szájhagyomány, népi játék, etnoasztronómia, etnomikológia, hely- és ragadványnevek) főként a néprajz, a névtan, a nyelvművelés területéhez kapcsolódnak. Vállalkozásai közé tartozik a magyar népi gombászat összesítő kutatása a Kárpát-medencében, a történeti szájhagyomány kutatása, az erdélyi magyar személy- és helynévkutatás, a játékkutatás. 13 önálló kötete jelent meg, társszerzője további 58 könyvnek. 1991-ben alapító tagja és elnöke, valamint elnökségi tagja az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének, köztestületi tagja a Magyar Tudományos Akadémiának, etnomikológusként alapító tagja és elnöke a László Kálmán Gombászegyesületnek (1999), kezdeményezője és alapító tagja a Romániai Hungarológiai Társaságnak (2005).

ELŐZMÉNYEK

Anyanyelvi művelődésünk ügyében tett próbálkozásaim miatt már diákkoromban rám terelődött a román politikai rendőrség – közismeretebb nevén: a szeku – figyelme: először ők vádoltak meg azzal, hogy valami olyasféle érdekvédelmi szövetség tagja lehetek, mint amilyen például az RMDSZ lett később, illetve amilyen szándékozott lenni. (Az utóbbi szervezet első tagjai közé számíthatom magam.) Az is igaz, hogy 1982-ben valóban próbáltam egyféle szövetségbe összefogni az akkori

kolozsvári magyar diákokat. Valóban rendeztem még 1980-ban (másodéves kolozsvári diákként) olyan József Attila-emlékműsort, melynek részeként röpcédulákat szórtunk szét, ilyenszerű idézetekkel: „Hatalmat, húst a dolgozóknak!”, „Nem dicsérni, alkotni vagyunk.” Valóban szerveztem és vezettem le Móricz-vetélkedőt '83-ban Székelykeresztúron középiskolásoknak, azért is, hogy saját szakommal is foglalkozhassam, hiszen akkor főleg románt kellett tanítanom – magyar–francia szakos tanár létemre – az ottani árvaházban. Valóban szerveztem anyanyelvi vetélkedőt Bikafalván már '83-ban, s Kőrösi Csoma Sándor születésének 200. évfordulójára emlékkiállítás is. A vetélkedőt '84-ben Udvarhelyszék-szintűvé terjesztettük. Ugyancsak akkoriban történt, hogy a megyei lapban a helybeli párttitkárnak ellentmondva bírálni mertem a tanfelügyelőséget, illetve a felsőboldogfalvi vezetést. Utóbbi ténykedéseim miatt nem engedtek külföldre (pedig Amerikába meghívóm is volt), ideiglenes áthelyezésemet pedig felmondták (a feleségemét is) – azaz lényegében száműztek. Így kerültem Hargita megyéből Kovászna megyébe, nejem falujába, Dálnokba, ahol mezőgazdaságot és testnevelést tanítottam. Az áthelyezés indoklása az az orvosi igazolás volt, mely szerint súlyos elmebajom („paranoiás szkizofrénia”) miatt szoros családi felügyeletre szorulok. Ezt követően szerveztem meg – és sokszor vezettem is – megyei anyanyelvi vetélkedőinket. (Ezek '89-től megyeközi rendezvényekké fejlődtek, amelyeken olykor határon túli diákok is részt vettek). Mindez főképp azért sikerülhetett, mert akkori tanfelügyelőnk, Tulit Ilona tartotta a hátát értem. Ugyancsak neki tulajdonítható, hogy mi már 1989. december 16-án tüntetni kívántunk Tőkés László érdekében. Ebben az ügyben egyébként már a megbeszélést is megtartottuk, és terveztük, hogy elmegyünk Temesvárra. Amint az eddigiekből látható, már 1990 előtt is igen tevékeny életet folytattam, a hatalom viszont mindent megtett azért, hogy ne vehessek részt semmilyen szervezkedésben.

Száműzetésemet követően – az említett dálnoki kitérő után – a sepsiszentgyörgyi Állomás negyedbe kerültem. Ez utóbbit akkoriban Újmoldovának hívták: az erőszakos románosítást ugyanis Sepsiszentgyörgyön is iparosításnak álcázva próbálták megoldani, pontosabban úgy, hogy a kommunizmus alatt felépített gyárakba a Kárpátokon túli területekről hoztak munkásokat. A nemrég színmagyar városba főként moldvaiak érkeztek, akik szép számban költöztek az említett városrész-

be, ahol tulajdonképpen a két nagy, újonnan létrehozott gyár is helyet kapott. Ahogy viccesen mondták, miután az IMASA-ba sikerült elhelyezni számos fiatal regátit, az IAIA-t direkt az agg regátiak számára hozták össze, az utóbbi gyár neve ugyanis románul „fabrica de agregate” volt. A helyzet persze egyáltalán nem volt vicces, de a humor valamennyire segített abban, hogy viszonylag emelt fővel túlélhesse az ember. Kovászna megye akkoriban a hivatalos statisztika szerint is az ország egyik legbiztonságosabb megyéjének számított, de ennek ellenére a döntően magyarok lakta régióba betelepülő románoknak – amellet, hogy munkahelyet és lakást kaptak – még úgynevezett veszélyességi pótlék is járt, hogy minél nagyobb számban jöjjenek erre a vidékre (ezt román kollégák, jó ismerősök ugyancsak megerősítették).

A FORRADALOM

1989 decemberében írtam: „Zúgnak a fegyverek. Szaporítják mártírjaink. Érzem a keserű-szomorú szájízt, amint kibuknak, tolulnak, elővajúdnak lejáratott szavaink, amelyeket nem szabad magukra hagynunk, mert mi szintén fedezet, oltalom, értelem nélkül maradnánk. És íme: cselekszünk.”

*A sepsiszentgyörgyi pártszékház és környéke,
1989. december 22-én. (Albert Levente felvétele)*

A „forradalom” itteni kirobbanásakor én is ott voltam a volt párháznál. A háttérben maradtam volna, ha nem látok meg az erkélyen, a hangadók közt egy iskolaigazgatót (Haiducu urat), aki korábban rosszallásának adott hangot, mikor egy magyar tanulókból álló osztály azt kérte, hogy magyarul tanulhassanak, és ennek megfelelően is intézkedett. Arra gondoltam, egy ilyen ember többet árt, mint amennyit használ a forradalom ügyének, és úgy döntöttem, ezt nyíltan meg is mondom neki. Elmentem tehát oda, hol még sose jártam: fel hozzá. Miután szembesítettem korábbi hozzáállásával, azt válaszolta, hogy „am fost obligat” – magyarul: hogy kényszer hatására cselekedett. Ezek után elhatároztam, ott maradok, hadd lássam, mi történik, meg aztán kértek is, hogy szóljak az emberekhez. Én még megtehettem. Azok, akik később akartak felmenni a volt pártfőtítkár, Rab hivatalába, már nem jártak sikerrel, ugyanis az épület ajtait bezárták, és a bent lévők közül egy ideiglenes bizottságot alakítottak. A hangadók – tehát főnökjelöltjeink – azt mondták, a mi feladatunk olyan gyűlések megszervezése, amelyek során az intézmények, vállalatok küldötteket választanak, hogy majd ezek válasszák meg az újabb, illetékesebb ideiglenes bizottságot. Az én megbízásom először a tanfelügyelőséghez szólt, de aztán úgy gondolták – és nem is alaptalanul –, hogy ott nem lehet megfelelőképpen választást tartani. És mert az említett igazgató lemondott megbízatásáról – amiatt, hogy nem tudott magyarul –, az a döntés született végül, hogy én menjek az Olt Textil vállalathoz. Úgy ítélték ugyanis, hogy egy többségében magyar közösséghez fontos magyarul – vagy magyarul is – szólni. A küldetésnek eleget tettem – elégtétel, öröm volt számomra ez a feladat. Emellett azért még a tanfelügyelőségen is próbálkoztam; fontosnak tartottam ugyanis, hogy az oktatásban dolgozóknak – a tanügyieknek – is legyen szavuk a leendő vezetőségben.

Valahogy összejött a Kovászna megyei új ideiglenes bizottságot megválasztó gyűlés. Beválasztottak engem is a régi bizottság részéről: miután a többiekhez hasonlóan bemutatkoztam, egyhangúlag szavaztak rám. Szerettem volna, ha mielőbb tisztázzák, konkrétan milyen feladatokat kell elvégeznem, ezért az elnökhöz fordultam. A válasz az volt, hogy várjak. Mi, fiatalok ne nagyon szervezkedjünk; egyszer stabilizálódjon a helyzet, s aztán majd meglátjuk, mondták. Megláttuk...

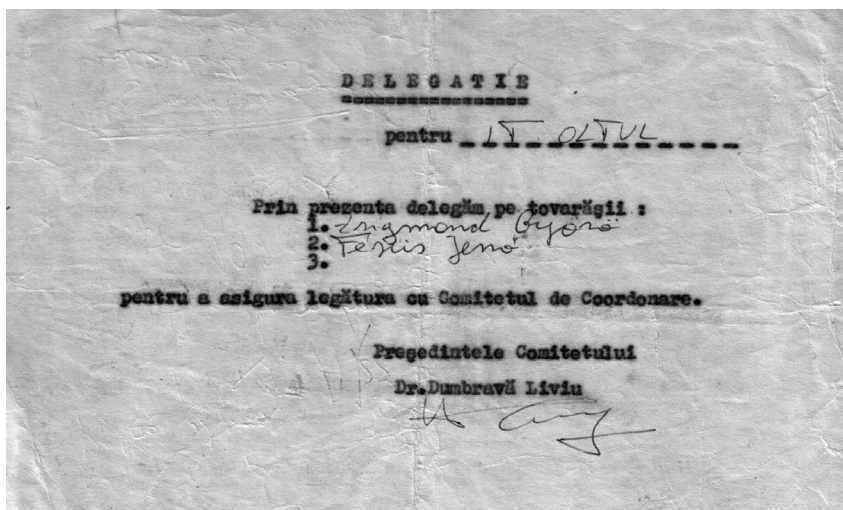
Első ideiglenes bizottságbeli múltamról még annyit: jelen lehettem Barkó István három olyan filmezésén, amelyek kétségkívül hozzájárul-

hattak volna ahhoz, hogy a dolgok a jó irányba változzanak: voltunk különféle kereskedelmi egységekben, december 26-án pedig a kaszárnya épületében jártunk, az ott tartózkodó szekusok közt (ide az ideiglenes bizottság akkori elnökének jóváhagyásával és Vintu kapitány kíséretében mentünk). Végül eljutottunk Rab Ștefan, az egykori első titkár lakásába is. Saját szememmel láthattam, mennyi tolvaj, család vezetője volt akkor a megyének. Nagy szükség volt az újabb választásokra.

1990. január 12-én, délelőtt 10 órakor gyűlés volt Sepsiszentgyörgyön, melyen döntöttek az új Kovászna megyei ideiglenes tanács összetételét illetően. Engem, az előző tanács választott tagját még csak nem is értesítettek. Utólag megtudtam – mivel megérdeklődtem –, hogy már nem vagyok tanácstag. Következésképp nem is kíváncsoztam többé ilyen helyre.

LÁZÍTÓBÓL LÁZADÓ

A sors fintora, hogy a kommunizmus alatt egyre-másra lázítással vádoltak, aztán végül '89-ben tényleg lázadó lettem. Az is igaz, hogy sokra nem mentem vele. Új ember voltam Sepsiszentgyörgyön, keve-

Mint később kiderült, szervezési megbízásomat egy olyan személy írta alá, aki korábban besúgó volt.

seket ismertem. Ez már a december 22-i fordulatkor megmutatkozott: egyfelől sok embert tévesen ítélt meg, másfelől pedig nyíltabb lehettem, nem skatulyáztam be senkit. Hogy mennyire nem láttam át a helyi viszonyokat, jól példázza a következő eset: 1990 elején magyar-tanárként középiskolás diákokat vittem egy nyelvhelyességi versenyre, amelyet Sátoraljaújhelyen tartottak. Az az igazság, mi nagyon örültünk, hogy végre átjárhatóbbak lettek a határok, de én bizony nem tudtam kellőképpen tájékoztatni az itthoni eseményekről az érdeklődőket. Nagyon benne voltam a dolgok közepében, de szinte senkit nem ismertem név szerint. Valaki megkérdezte például, hogy egyik kollégám (S. Dóra) férje megúsza-e bántódás nélkül a forradalmat, ugyanis a kérdező úgy tudta, hogy a szóban forgó személy nemcsak benne volt a kommunista nómenklatúrában, de lelkesen is szolgált a rendszert, amelyet végül csak véráldozatok árán sikerült megdönteni. Engem nagyon meglepett a dolog: nem ismertem az illető múltját. Igaz, később sem tapasztaltam semmi rosszat részéről, mikor már fontos pozíciót töltött be az RMDSZ-ben is. De nemcsak őt, másokat sem ismertem akkoriban a háromszékiek közül, így nem is láthattam, hogy a rendszerváltással tulajdonképpen a korábbi második vonal vette át a hatalmat (Orbán Árpád vezetővé választásával). Persze voltak az újonnan megválasztottak között kivételek is, talán nem is kevesen.

Ezzel együtt mégis nagy dolog történt akkor, 1989 decemberében, bár az újonnan születő viccek hamar jelezték, hogy bizonyos értelemben „cseberből vederbe” kerültünk. Már korábban is gyűjtöttem a Ceaușescu-korszak politikai vicceit, és a rendszerváltást követően szerettem volna minél gyorsabban közzétenni őket – nem sok sikerrel. Csak jóval később jelenhettek meg, hasonlóan ahhoz a cikkemhez, amely a Kovászna megyei szekusok névsorát tartalmazta, és amelynek születésére a továbbiakban részletesen is kitérek. Az *Európai Idő* alapító főszerkesztője azzal mondta vissza a közlést, hogy neki családja van. A *Háromszék* főszerkesztője ugyan átvette a kéziratot, mondván, hogy nemsokára közlik, de ők sem hozták le. Az idő telt, közben főszerkesztőváltás is volt a lapnál, de a szekusos írás még így is csak többszöri felkérést, emlékeztetést követően jelent meg. 1993. február 5-én, amikor közölték, már nem volt szó a korábbi bűnösök megbüntetéséről; inkább kitüntették őket. Sokan valóban nem a korábbi feladatkörüket látták el, azonban többnyire csak áthelyezték őket, sőt,

egyesek még a korábbinál is jobb pozíciókba kerültek. A rendszer lassan átvedlett.

ELTŰNŐ BIZONYÍTÉKOK

Mikor a forradalom kitört – vagy ahogy mondták, robbant a puliszka – már jómagam is családos ember voltam: feleségem volt és két egészen kiskorú gyermekem. Az események mégis magukkal sodortak: az első napok megmozdulásai idején, illetve később, mikor még folyt a városban a lövöldözés, sárga karszalaggal, megyevezetői igazolással futkostam, szervezkedtem reggeltől késő estig. Alig láthattam őket. Azok között voltam, akik 1989. december 22-én bejutottak a sepsiszentgyörgyi megyei kommunista párt székházába. Bizonyára a véletlen furcsa és kiszámíthatatlan játékának tulajdonítható, de mi akkor még láthattunk egy olyan dokumentumot is, amely a megsemmisítendő magyar vonatkozású emlékművek jegyzékét tartalmazta (Monumente istorice din timpul austro-ungar propuse pentru distrugere). Gabra elvtárs a kényszernek engedve kinyitott egy kis rekeszt, és abból került elő. Nem gondoltam arra, hogy megtartsam, és a társamnak sem jutott eszébe, pedig a Gábor Áronnal kapcsolatos Olt utcai épület is szerepelt benne, és az ojtózi határákó ugyancsak rajta volt a listán. Sajnos számos egyéb irathoz is hasonlóképpen viszonyultunk: kezemben járt több ismerős megfigyelési anyaga (ún. szekusdossziéja) – sőt, rólam szóló anyag is átment a kezemen –, de egyiket sem néztem meg alaposabban. Nem mondhatnám, hogy nem érdekelt volna, de akkor még úgy hittem, igazi forradalom résztvevője vagyok, és előbb-utóbb úgyis hozzájutok a velem kapcsolatos iratokat tartalmazó dossziéhoz. Nem így lett. Hiába kértem – még fellebbeztem is –, sokáig nem kaphattam kézhez, sőt e-mailben konkrétan megírták, hogy ne is próbálkozzam tovább. Természetesen nem adtam fel, de így csak nemrég juthattam hozzá, mégpedig mai Romániánkra oly jellemző módon – ismerős közbenjárásának köszönhetően.

Említettem korábban, hogy egy újságcikkben közzéttem a három-széki szekusok névsorát. A dolog úgy kezdődött, hogy 1989. december 26-án az ideiglenes vezetőség tagjaként, az akkori katonai parancsnok és a vezetőség elnökének engedélyével, egy segítőkész kapitánnyal együtt részt vettem a sepsiszentgyörgyi kaszárnyában fogva tartottak (többnyire szekusok, vezető pártaktivisták) filmezésén. A videokazet-

tát, amelyre a felvétel készült, nem sokkal később elkobozták. A filmzés során több személlyel is beszéltem azok közül, akik akkor még őrizet alatt voltak, sőt a névsorukat is összeírtam. A rendfokozatokat román rövidítéssel közlöm, és azt is hangsúlyoznám, hogy néhány esetben előfordulhat elírás is, hiszen gyorsan kellett írnom, és a fényviszonyok sem voltak a legjobbak. Ha valahol kétségek merültek fel bennem a leírtak helyességét illetően, zárójelbe tettem a kérdéses adatot. Íme a lista, amit '93-ban a *Háromszék* is lehozott: (lt.) Lupu; căp. Tudoran; plut. Lazia I.; lt. col. Tecuşanu Const.; mai. Aleman; lt. Cornea I.; lt. col. Teşiu; mai. Stămătescu; lt. mai. Mohora I.; lt. col. Oros Vasile; lt. mai. Rotar D.; lt. col. Dan Octavian; lt. col. Moldovan Sever; serg. mai. Luţa A.; plut. Gîrbea Ioachim; căp. Țîfrea M.; pl. mai. Țîfrea Elena; serg. mai. Bilea Şt.; lt. mai. Țîgănilă Const.; lt. mai. Şut Şt.; căp. Dobrilă Ioan; căp. Radu Adrian; căp. Ancu Const.; căp. Şerban Octavian; plut. Benedic Andrei; lt. Boniceanu Const.; lt. col. Rotaru D.; lt. Rotar Dionisie; plut. mai. Moldovanu Const.; plut. Drăgulescu Iulian; plut. mai. Máté Silvia; plut. mai. Dîrţu Const.; lt. Lăcătuşu Tatiana; lt. Prodănoiu Const.; lt. Băluţ Ilie; lt. Ungureanu Gh.; lt. mai. Memu Filip; lt. Rob Ioan; lt. (Zămostlanu) Mihai; mai. Lazăr Mihai; căp. Ştefănescu Dumitru; lt. mai. Cioflan Const.; plut. Bularcă Petru; lt. col. Negrea Petru; căp. Şerban Octav.; căp. Andraş Dorel; mai. Josan Fl.; plut. mai. Manea Doru; căp. Boariu Const.; lt. col. Sale Grigore; lt. mai. Ardelean Gh.; mai. Țăran Traian; plut. Măgurean Elisabeta; plut. adj. Condrea Mihai; lt. Col. Chiorean Ioan; plut. adj. Iancu Ionel; căp. Caramarin Vasile; col. insp. Dupac; lt. col. Porumboi Alexe; (pc.) civil (Bobiş) Ciprian; plut. Baloga Ioan; mai. Popa Corneliu; lt. Ararău Laurenţiu; serg. mai. Cociuba; lt. mai. Crau(n)ciova Isaie.

Hatvannál több ijedt, kétségbeesett arc. Könnyörögve, félelemmel, mondhatni alázattal néztek rám, szóltak hozzám, talán mindannyian. Gondoltam, nem mondják meg a nevüket. Megmondták. Nem titkoltam előttük, hogy valamelyik újságban szándékszem írni róluk. Nemsokára egyszerűen szabadon bocsátották őket. Nem kérdés, hogy a kommunizmus idején folytatott tevékenységükért felelniük kellett volna. Mint ahogy annak a személynek is, aki – talán nem véletlenül – ugyancsak az elfogottak között volt, és aki hűségesen kiszolgált a Szekuritátét: Ilie Gabra propagandatitkárnak. Ha ezeket az embereket kihallgatják, valószínűleg sokkal többet tudnánk arról, hogy mi történt Sepsiszent-

györgyön a forradalom idején, és hogy kik a felelősek a lövöldözésekért, amelyekre a rendszer megdöntését követően került sor.

Gabra „elvtársat” egyébként elvittük a kaszárnyából. Elkísértük egykori munkahelyére, ahol mindenféle titkos iratokat mutatott meg nekünk. Köztük volt például a nemrég elhunyt Albert Ernő lapja, de a rólam vezetett lap is, és számos egyéb irat – ki tudja, ma már hol lehetnek –, melyek emberek százainak zaklatásáról tanúskodhatnának. Olyan emberek zaklatásáról, akik nem hódoltak be a rendszernek, és igyekeztek tisztességesen végezni a munkájukat. Nem úgy, mint Ilie Gabra, aki megyénkben a Ceaușescu-kultusz főgondnoka volt, és aki elsősorban iskoláink, iskolásaink kárára fejtette ki tevékenységét. Ő akkor persze azt hajtogatta, hogy sok embert mentett meg, nem járult hozzá a történelmi emlékek tervbe vett megsemmisítéséhez, a magyartanárokat, a tanfelügyelőjüket csak óvta a bajtól, sőt a Regátba száműzötteknek is segített hazajönni. Abban sem volt semmi meglepő, hogy már akkor sem tudott egyetlen olyan nevet mondani, akinek valóban segített volna. Hol lehet most Ilie Gabra? Nem tudni...

A videokazettát, ami többek közt a bezárt szekusokról készült filmet is tartalmazta, elkobozták készítőjétől. Nem is akárhogyan: egy imaházból vitte el mintegy öt rendőr, akiket Lupinger főügyész vezetett. A felvétel a kaszárnyába került. Bizonyos jelek már korábban is utaltak rá, hogy a filmezésnek következményei lesznek: az elkobzást megelőző napon egy alezredes megszólította B. I.-t, és megkérdezte, tudja-e, hogy törvénytelen magánál tartania a forradalomról szóló felvételeket. Az illető nem állt meg itt: ha B. I. nem mond le a szekusos szalagról, mondta, ők tudnak róla, hogy két gyermeke és felesége van, és a hűgáról is van tudomásuk. Az új hatalom egyre jobban kezdett hasonlítani a régire. A kazetta állítólag Brassóba került, járt bizonyos Socaciunál, aztán nyoma veszett. Valószínűleg ezt is akarták.

Végül elmesélnék egy harmadik történetet is ezzel a témával kapcsolatban. Tudomásomra jutott, hogy egy szekus tiszt benzint ajánlott eladásra valakinek. Az illető – jó ismerőse volt – rákérdezett, honnan a fölösleg, mire a szekus elmondta, hogy ugyan ezt nem volna szabad elárulnia, de egy csomó kellemetlen iratot kellett elégetniük, és ahhoz kapták. A mázsaszámra összehordott dossziékat így is sikerült megsemmisíteni, fölösleges lett volna a teljes mennyiséget a tűzre elpocsékolni...

ÉS SZÓLTAK A FEGYVEREK

Bár a helyzet Sepsiszentgyörgyön korántsem volt olyan rossz, mint a nagyvárosokban, 1989 decemberében a mi városunkban is lőtték. A lövöldözés egy része bizonyos épületek ellen irányult: saját biztonságuk érdekében több embert kellett kilakoltatni a lakásukat veszélyeztető lövedékek miatt. A városban emberek haltak erőszakos halált: lelőtték őket. Akkoriban családommal a vasútállomás közelében laktunk: ott volt a legintenzívebb a lövöldözés. A kaszárnyával szembeni tömbházakat szinte szitává lőtték, de a mi tömbházunknak is jócskán kijutott a tűzből. Alsó szomszédaink közül többen hozzánk, a második emeletre húzódtak fel aludni. A mi teraszunkat szintén érték lövések, de mégsem annyi, mint amennyi az alsóbb szinteket. Azokban a napokban nem sokat tartózkodtam otthon: úgy éreztem, alaposan ki kell vennem részem a forradalminak hitt átalakulásból. Előfordult, hogy egy-egy golyó szinte súrolta a fülem, de rá se hederítettem. Nem mintha nem féltettem volna az életem. Azt hiszem, akkor nem volt idő arra, hogy a félelemmel törődjek.

Többen is tudomást szereztünk róla, hogy a városban fegyvereket osztogatnak, méghozzá válogatás nélkül – akár részegeknek is adtak. Azok, akik ezt a forradalomfélét megrendezték, sikeresen összezavarták az embereket. Ilyen körülmények között nem is csoda, hogy többen estek áldozatul az ekkor zajló lövöldözéseknek – és nem is csak az ország más részein, hanem nálunk is. Kik lőtték? Miért szóltak a fegyverek még karácsonykor, a hatalomátvétel utáni napokban is? Ki a felelős a halottakért? S egyáltalán: mi történt itt decemberben? Vagy az azt megelőző időszakban? Tudni akarjuk végre az igazságot, még ha egyelőre hiábavaló próbálkozásnak tűnik is.

KÖVETKEZTETÉS HELYETT

Temesvár és mindaz, ami 1989. december 16–22. között Romániában, a forradalomban részt vevők körében történt, minket is kötelez. Vállaltunk volt valamit akkor, amikor az a soha meg nem tapasztalt, egyedi, feledhetetlenül felemelő bizsergés futott át rajtunk. Az idézte elő, hogy mertünk forradalmat indítani. A szabadság, testvériség, emberi jogok már nem voltak sem távoli, sem elvont fogalmak számunkra. A követeléseink voltak, és vállaltuk, hogy mindaddig

küzdünk, míg mindenki számára ki nem harcoljuk őket. Ahhoz hasonlóan, ahogy azt tőlünk nyugatabbra élő embertársaink már jóval korábban megtették.

Immár sok idő telt el azóta, s bizony, vállalásunknak nem tettünk eleget.

1989 decembere után az átvedlések, szégyentelen átállások, gátlástalan szőszegések következtek, és az ígéretek nem váltak valóra. Sok addigi párttitkár továbbra is vezető funkcióban maradhatott. A hatalmon levők az igazi demokráciát és emberi jogokat továbbra is megtagadták tőlünk, és felelőtlen engedékenységet mutattak a szélsőséges nézetek híveivel szemben (lásd a marosvásárhelyi és a későbbi magyar-ellenes eseményeket). 1990 júniusában – a diákok és az értelmiség elleni bujtogatás eredményeként – az egyetemisták s az ellenzékiek is megtapasztalhatták az ököljog érvényesítését. Elmaradt az életszínvonal várt javulása, de elmaradt – és erre fogok ezúttal résztelesebben kitérni – a múlt rendszer bűnöseinek kellő felelősségre vonása, a gyilkosoknak, a tetemes anyagi károk okozóinak a megbüntetése. Sok esetben még eljárás sem indult ellenük, és ha mégis, valahogy csírájában halt el minden próbálkozás. Így aztán számos, kompromittálódott, törvény elé állítandó ember továbbra is fontos álláshoz jutott, és lehet, jut tán még ma is.

Ne követeljük a bosszút, de ne is érzük be viszonylagos igazságszolgáltatással! A '89. decemberi változások utáni igazságtétel máig meg nem oldott kérdés maradt, és ez nem csupán Temesvárra, hanem Sepsiszentgyörgyre is igaz. Teljes megoldás természetesen nem várható, nem lehetséges, de törekedni rá mindannyiunk kötelessége kellene legyen. Elsősorban illetékes szerveinké, kik e téren vajmi keveset tettek, holott itt, Sepsiszentgyörgyön is lett volna, lenne még jócskán tisztáznivaló az 1989-es decemberi történéseket illetően. Sajnos a hivatalosan elkövetett vétkek sora hosszú. Gondoljunk csak a marosvásárhelyi fekete március perének kimenetelére, az oroszhegyi meg a kézdivásárhelyi népharag eredményeként történtek elfogult hivatalos megítélésére, az ártatlanok meghurcolására. Ugyanez vonatkozik a valótlan hírek terjesztésére és a valóság elhallgatására, amiért a különféle tévéadókat szintén terheli felelősség.

Sajnos az alábbi két politikai vicc (saját gyűjtés), amely még 1990-ben keletkezett, ma is időszerű. Jelzik, hogy már akkor többen érezték:

megcsúfolták, megmásították, ellopták a nép igaz lelkesedéssel s naiv bizakodással végbevitt lázadását, felkelését – vagy miért is ne használhatnánk rá ezt a szót: forradalmát. Az első vicc így szól:

- Mire gondol a székely december 22-én?
- A forradalomra?
- Nem. Az edényekre!
- Hogyhogy az edényekre?
- Cseberből vederbe ...

És a második:

- Mi a kommunizmus?
- Orosz népmese.
- Mi a szocializmus?
- Magyar népballada.
- Mi a forradalom?
- Román találós kérdés...

Kissé visszakanyarodva: '86-ban, a tanórák elején kötelezővé tették a román himnusz eléneklését, mire én azt kértem diákjaimtól, kezdjenek minden magyarórát népdalénekléssel, mégpedig úgy, hogy ugyanazt a népdalt nem énekelhették el kétszer az év során. Persze az ember a népdaléneklés által is felhívhatta magára a hatalom figyelmét. Nekem a megyei első titkárét sikerült. A történetet később „Rab elvtárs, a népdalköltő” címmel meg is írtam a *Háromszéknek*. A lényege az, hogy a *Megéneklünk, Románia* fesztiválon szereplő tanítványaim az *Elment az én rózsám idegen országba* kezdetű dalt szerették volna előadni, de mivel akkoriban egyre több lett a disszidálás, a párttitkár javaslatára módosítani kellett a szöveget. Mégsem lehet azt énekelni, hogy valaki „idegen országba” akarjon menni; Rab úgy vélte, jobb, ha a lírai én rózsája „a katonaságba” megy el. A műfajnak a forradalomban is meglett a szerepe: népdalokat, illetve kurucdalokat tartalmazó, hazuról hozott lemezemet játszottam le '89-ben is, a régi pártház (most a prefektúra épülete) előtt összegyűlt és elmenni nem szándékozó, a nagyfőnök bukására váró tömeg szórakoztatása, megnyugtatása végett. Bizonyára vannak még köztünk olyanok, akik emlékeznek erre. Akkor még a Kossuth nóta üzenete egyaránt szólt magyarhoz s románhoz, és senki nem jelentett fel amiatt, hogy nem hangzik el ugyanannyi román

dal, ahány magyar. Végül azonban valamiért csak feljelentettek 23-án vagy 24-én. Kónya Ádám régi bajtársam, segítőtársam volt, baráti kapcsolat fűzött hozzá: ő figyelmeztetett, vigyázzak, mert a katonai körökben halálokat akarják.

1989. december 23-án este 11 és 12 óra között a következőket írtam: „Megértést, bizonyosságot akarunk. Legyen vége már az uszító szószegecsnek, az egyenlőtlen egyenlősdierek; adassék meg ne csak szóval, hogy rendelkezessünk sorsunk felett, és akkor román bajtársainkkal egyetértésben fogunk majd cselekedni.”

Amint már korábban említettem, akkoriban még lőttek ránk. Voltak, akik nem is éltek túl e napokat. Mi megúsztuk, de a forradalmainkba, a jövőbe vetett hitünket minden kétséget kizáróan találat érte. Adózunk az áldozatok emlékének legalább azzal, hogy megpróbálunk még egyet-mást helyrehozni – abból, amit egészében megváltoztatni már aligha lehet...

Együtt, 2018

EGY MATEMATIKUS FELELŐSSÉGE

- Daczó Katalin beszélgetése

dr. András Szilárd matematikussal -

Dr. András Szilárd matematikus, egyetemi docens 1974. január 26-án született Csíkszeredában. Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, matematika szakos oklevelet szerzett a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, majd ugyanott doktorált. Egy évig Kolozsváron, a Hajnal negyedi általános iskolában tanított (ez később Radu Stanca Általános Iskolaként működött, majd 2014-ben összevonták az Informatika Líceummal), azóta a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Matematika és Informatika Karának munkatársa, 2016-tól a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Matematika és Informatika Intézetének igazgatója, 2013-tól az Erdélyi Tehetségsegítő Tanács és 2007-től a SimpleX Egyesület elnöke. Kutatási területe a fixpont-elmélet, a dinamikus egyenletek, illetve a matematikadidaktika.

2021 szeptemberének végén csíkszéki otthonában beszélgettünk gyerekkorról, matematikáról, tehetségápolásról, matematikaoktatásról, de versekről és meditálásról is.

- Több évtizedes kolozsvári lét után hogyan lett Csíkszéki a választott otthona?

- Valójában évek óta fontolgattuk azt az ötletet, hogy hazaköltözünk. Több oka volt ennek. Egyrészt, Rejtőt parafrázálva, mondhatnám, hogy a székely, az Kolozsváron is székely, nem csak itthon, s bár én valami miatt nem érzem magam nagyon tipikus székelynek, de valamiben mégis más lehetek. Nem tudtam megszokni igazából Kolozsvárt soha. És az utóbbi években egyre inkább „elbolondult” a város, tehát családdal, gyerekekkel sokkal élhetőbb itt, ahol nyugalom van, a gyerek kimehet az udvarra, és az iskolák elérhető távolságban vannak. Maga a hely kiválasztása pedig – hogy Csíkszéki lett, és nem Borzsova vagy Szentsimon – véletlenszerű volt. Azt hiszem, két éven keresztül kerestük, nézegettük az eladó házakat, még Sepsiszentgyörgy és Székelyudvarhely környékén is szemügyre vettünk néhányat, végül, meglett, amit itt találtunk. Én csíktapolcai vagyok, de hát az már

*Dr. András Szilárd
(Fotó: Daczó Dénes)*

városnak számít, ráadásul második koromban beköltöztünk Csíkszeredába, a Tudor negyedbe, tehát a falusi életről nem sokat tudok, de itt eddig nagyon kellemes meglepetések sorozata ért. Nyilván, voltak technikai nehézségek az építkezéssel, de mégis úgy gondoljuk, hogy nagyon jól választottunk.

– Az utóbbi időben sokat gondoltam azon, hogy valóban az ember maga dönt a sorsa felől, vagy sem? És a házválasztásukról most ez jutott eszembe. Ön hogy látja, kezünkben van a döntés?

– Most hirtelen egy párhuzam jutott eszembe: a matematikában is egy alapvető kérdés, hogy vajon mi fedezzük fel a matematikát, létezik, és mi csak észrevesszük, vagy mi találjuk ki? Nagyjából ugyanaz a történet, mert azt gondolom, hogy nyilván szabad akaratából dönt az ember, meg a matematikus is alkot, viszont mégis vannak sokkal mélyebb törvényszerűségek, amik meghatározzák, hogy egyáltalán mit lehet dönteni. És úgy gondolom, hogy véletlenek nincsenek, de vannak sokkal-sokkal mélyebb összefüggések. Most azt is el kell árulnom, hogy három éven keresztül napi fél órát meditáltam – mostanság sokkal ritkábban –, de nagyon érdekes meditációs élményekről tudnék beszámolni. Például Padovában a padovai Szent Antal sírjánál másfajta energiák érezhetőek, hogyha az ember a turistaáradatot ki tudja zárni és tud meditálni. De ugyanez nyilván Csíksomlyóra is érvényes. Egy időben volt egy projektem – nem tudom, hogy végül sikerül-e kivitelezni –, ami abból állt, hogy amerre jártam, Pécsen, Győrben, Csíksomlyón és máshol, felkerestem a templomokat, és meditáltam... Hogyha az embernek gyakorlata van és rendszeresen meditál, akkor nem kell hozzá sok idő, 15-20 perc elég ahhoz, hogy a helynek az energiáját meg lehessen érezni. Így megtapasztaltam, hogy Csíksomlyó valóban egy különleges hely: iszonyúan

erős, szinte félelmetes energiája van, tehát, ami a történelem során történt, és az, hogy megvédte őseinket Mária, az teljesen hihető történet. Nem biztos, hogy ezt a projektet be tudom fejezni, de a lényege az lett volna, hogy megérezni, megtapasztalni a párhuzamot a különböző vallásokban – például a kereszténységben és a buddhizmusban – fellelhető szentek között.

– *Ön csíki, katolikus családban született. Mit hozott magával a családból? Az előző nemzedékek is közel álltak a matematikához?*

– Ez is egy nagyon bonyolult kérdés. Édesapám meghalt, amikor én 4 éves voltam, és ezért a családi történet átadása nem teljes, hiányos. Én, mint matematikával foglalkozó ember, tulajdonképpen kilógok a sorból, mert a család majdnem minden tagja valamilyen gyakorlati szakember. Apai nagyapámat – aki egyébként érettségizett ember volt, ami abban a korban még nem volt gyakori – ezermesternek mondanám. Életútjáról én is többet olvastam, mint hallottam.¹ Meg is itta a levét, mert amiatt, hogy cséplőgéppel rendelkezett, kuláknak nyilvánították, és édesapámékat – akik kilencen voltak testvérek – az iskolában nem jó szívvel fogadták, adott esetben nem is azt végezték, amit szerettek volna. Többen mesteremberek, az egyik nagybátyám pedig, András Imre atya, jezsuita szerzetes lett, de ő is a filozófiai tanulmányai alatt elektrotechnikusként dolgozott. Én, ha jól emlékszem, tizenegyedikes koromban látogattam meg őt Bécsben, nála töltöttem két hetet: egy hetet ültem a könyvtárában és egy hetet sétáltam a városban.

Mi négyen voltunk testvérek, az egyik bátyám meghalt, amikor én nyolcadikos voltam, a másik két testvérem Csíkszeredában él: Attila bátyám távközlési mérnök, Géza autóbaleseti szakértő. Édesanyám a négy gyerek mellett sokáig nem járt munkába, de dolgozott szövetkezetnél, majd egy bölcsődétől ment nyugdíjba. Matematikus vagy hasonló elméleti érdeklődésű családtagról az anyai ágon sem tudok, ott is inkább mesteremberek, gazdálkodók voltak a felmenőim.

– *Az Önnel készült interjúkban sokszor beszélt a tehetséggondozásról, ami a szívügye. Ön tehetséges gyermek volt. Gondozott vagy öngondozott*

1 Lásd András Gyárfás: *Egy székely ezermester életútja Csikban*. Csíkszereda, 2007, Státus Kiadó.

tehetség? Mire vitte volna, hogyha bekerül egy olyan tehetséggondozó projektbe, mint amelyeneket most lebonyolít?

- Hát ezt nem tudom. Utólag visszagondolva úgy érzem, nagyon sok segítséget, nagyon sok támogatást kaptam a környezetemtől, amikor diák voltam. Azt gondolom, hogy nagyon sok diák nem kapja meg azt a támogatást, s ez esetben nem annyira a szakmai felkészítésre, hanem a különlegességének az elviselésére, elfogadására gondolok. Nagyon szerettem mateket olvasni, feladatokat megoldani, s tizedikes koromban kétszer egymás után országos első helyet nyertem különböző versenyeken. Azt mondták, ez mégiscsak egy jó jel, így elfogadták, hogy csökkentett óraszámmal járjak iskolába. Nagyon sok tantárgyból gyakorlatilag csak levizsgáztam. Ez korábban is jellemző volt, de csak a versenyek előtt lehetett a választott tantárgyra koncentrálni, és utána a pótlást szigorúbban is vették. Olyan is előfordult, hogy egy ilyen pótló vizsga nem lett túl sikeres, mert nem sikerült a román nyelvű biológiai szakkifejezéseket megfelelően elsajátítanom, szerencsére akkor az osztálytársaim átmenő jegyet szavaztak nekem. Tudni kell, hogy én kilencedik osztályban román tannyelvű osztályban tanultam, mivel magyar nyelven csak mechanika osztály indult, én pedig mindenképp matematika osztályba akartam járni. Ez még a rendszerváltás előtt, 1988-ban volt. Persze, a román osztályban hat román gyerek volt és a többi harminc magyar, de ettől románul tanultunk egy csomó mindent, és a biológia szakszavak nagyon kifogtak rajtam. Később aztán, tizenegy-tizenkettedik osztályban nagyon kevés órára jártam. Matematikából Kovács Kati néni tanított, aki azt mondta, hogy én csak olvassak, dolgozzak, és tartsak szakkört. Így kezdtem tizenegyedik diákként szakkört tartani, amire néhány kollégám a mai napig emlékszik. Persze azért voltak gondjaim is. Például az írás nagyon nehéz dolog volt számomra. Balkezesként kezdtem első-másodikban, s ha nem is székíroztak, de sok kellemetlenségem volt a balkezességem miatt. Második osztály után új iskolába kerültem, és akkor azt mondtam, hogy elegendem van, kész, kezdek jobb kézzel írni. Persze, hogy tudtam írni, viszont úgy, mint egy elsős. Harmadikban ezt már nem mindenki nézte jó szemmel, és ez később is megmaradt. Gyakorlatilag ezt az írásbeli enyhe fáziseltolódást tizenkettedikes koromban egyenlítetttem ki, amikor leültem és nyolcszáz oldalt leírtam kézzel, természetesen

mateket, feladatmegoldásokat, ami hozzásegített, hogy javuljon az írásom. Készültem a felvételire, ezért is fontos volt ez az írásgyakorlat. Így a tanáraink is ki tudták olvasni, amit írok, mert korábban a versenyeken gyakran előfordult, hogy három különböző irányba írtam egy papíron.

– *Nem próbált visszatérni a bal kezére?*

– Mai napig tudok mindkét kezemmel írni. Órán előfordul, hogy az egyik kezemmel rajzolok, a másikkal írok, de a jobb kezem a domináns.

– *Gondolom, hogy a rendszerváltás után átment magyar osztályba...*

– 1990-ben gyakorlatilag magyar osztály lett a miénk. Azt a kevés román diákot átvitték az Octavian Goga Líceumba, az osztályunk pedig továbbment majdnem ugyanazzal a felépítéssel. Annyi történt még, hogy 10. osztály után felvételizni kellett, és akkor átfelveteliztem az informatika osztályba. Valójában nem az informatika miatt, inkább a társaság meg Kiss László osztályfőnök személyéért.

– *Beszélt arról is korábbi interjúkban, hogy nem csak a matematika volt a kedvenc tárgya, hanem a természettudományok, a fizika, a kémia is...*

– Hát azok is, igen. Valójában eredetileg fizikát szerettem volna tanulni, csak nagyon hamar rájöttem, hogy nem tudok elég matematikát ahhoz, hogy az általam megfogalmazott kérdésekre válaszoljak. Emlékszem, hogy hetedik osztályban odamentem a matektanáromhoz, Laczkó Józsefhez, óra után egy feladat miatt, ami arról szólt, hogy két pólus között villanydrót van kifeszítve, és mondtam, hogy szeretném tudni, hogy milyen az a görbe. Na azt, hogy milyen az a görbe, és azt hogyan lehet pontosan kiszámolni, parciális differenciálegyenletekből tanítom most az egyetememen a harmadéveseknek. Tehát hetedikesként elég nehezen lehetett volna pontosan megmondani, hogy az a görbe miért is olyan. Akkor Laczkó tanár úr hozott egy könyvet, és azt mondta, hogy ezt olvasd el, majd utána beszélünk. Tulajdonképpen ez egy löketet jelentett, akkor kezdtem el előre elolvasni, mindig azt, amire szükségem volt, hogy a bennem felmerült kérdésekre válaszolni tudjak. Gyakorlatilag előre elolvastam a kilencedikes, a tizedikes tankönyveket, és végigoldottam a feladatgyűjteményeket.

– Tulajdonképpen ő volt az első tanár, aki felfigyelt az Ön zsenialitására, ha lehet így mondani?

– Szerintem nem, de mindenképpen ő volt az, aki matematikából ezt a szikrát megadta. Korábban Ambrus Rozália tanított fizikából, és akkor faltam a fizikalapokat, a fizikakönyveket, ő is hozott nekem rendszeresen olvasnivalókat, amiket nagy élvezettel forgattam. Innen volt a fizika meg a kémia iránti vonzalmam, merthogy ő fizikát és kémiát is tanított nekem. Csakhogy eljutottam oda, hogy olyan kérdéseket kezdtem megfogalmazni, amikre nem tudtam a választ, és amikről kiderült, hogy a válaszhoz elég sokat kell tanulni, és nagyon sok matekot kell tudni. Így elkezdtem a matematikával mélyebben foglalkozni, és aztán ott ragadtam. Természetesen ennek a választásnak még sok apró ága-boga volt. Az egyik, ami miatt nem is foglalkoztam egy idő után a fizikával, az az akkori rendszernek köszönhető. Kilencedikes koromban a megyei tantárgyversenyt megnyertem matekból és fizikából is. Így utólag visszagondolva, az hogy fizikából én lettem a megyében az első, kvázi véletlen volt, mert a fizikaversenyeken gyakran adnak olyan példát, amihez, hogyha tisztességesen le akarja írni az ember, kicsit haladóbb matek kell. Ha helyesen, egzakt módon le akartuk volna írni a feladatot, akkor tizenkettedik osztályos analízis és egy középértéktétel kellett volna hozzá. Én valahogy megtippeltem, hogy mit kellene csinálni, valahogy ráéreztem, hogy abban a középértéktételben milyen középpel kell dolgozni. Megoldottam a feladatot, kijött az eredmény, de senki nem értette, hogyan. Megnyertem tehát mind a két megyei olimpiát, de amiatt, hogy fizikából olyan szép megoldás született, ami teljesen különbözött a hivatalos megoldástól, a fizika tanfelügyelő nagyon ragaszkodott, hogy fizikából menjek az országos versenyre. Én pedig matematikából akartam menni, mert úgy éreztem, hogy abból felkészültebb vagyok. Konfliktus kerekedett belőle, felhívtak a tanfelügyelőségre, leüvöltötték a fejemet. Na, most egy kilencedikes gyereknek, amikor a főtanfelügyelő üvölt, és mondja, hogy szobrot emel a főtérre...

– *Nicu Vrabie volt...*

– Ez pontosan így van. Igen. Na, szóval nem volt egy kellemes élmény, de nagyon makacs voltam, mondtam, nem, nem, én oda

megyek, ahova szeretnék. Aztán mégse oda mentem, ahova szerettem volna, mert bejött az osztályba az iskolaigazgató, és mondta, hogy természetesen mehetek, ahova akarok, csak tudjam, hogy a választásomnak következménye lesz az iskolára nézve is.

- *Valószínűleg matematikából másvalakit akartak küldeni...*

- Igen, gondolom. Nagyon nem akartam menni a fizikára, mondtam, hogy elmegyek és egyest fogok írni. 1,20-at írtam.

- *Akarattal?*

- Akarattal. Jártam a felkészítőkre, melyeket egy Miron Gabriel nevű fizikatanár tartott, nagyon jó felkészítők voltak, nagyon élveztem, tényleg dolgoztunk. Aztán elmentem a versenyre, és semmit nem csináltam. Nem is akartam csinálni. Akkor döntöttem el, hogy többet ilyen helyzetbe nem hozom magamat, és utána nem foglalkoztam komolyan a fizikával.

- *Visszatérve a gimnáziumra, mondta, hogy viszonylag szabadon hagyták.*

- Igen. Nagyon szabadon hagytak.

- *Úgy is mondhatjuk, hogy kimerült ennyiben a tehetséggondozás, hogy hagyták, hogy fejlődjön? Vagy mivel magyarázza azt, hogy megengedőek voltak? Esetleg szorongtak a tanárok? Kisebbségi érzésük lett volna egy különleges tehetséggel szemben?*

- Nem hiszem. Nagyon jó tanári gárda volt a csíkszeredai gimnáziumban. Kilenc-tizedik osztályban Bege Antal volt a tanárom, majd amikor 1991-ben felment az egyetemre tanítani, Kovács Kati néni lett, akivel nagyon jól egyeztünk, mint már említettem, hagyta, hogy a magam ütemében haladjak. Azért ha beültem matekórára, néha a társaság kedvéért, néha egyébért, mindig maradtam valami izgalmas ötlettel. Emlékszem Bögözi Misi bácsinak az óráira, Eigel Ernő tanár úrnak az óráira.... Egy ideig ő volt az igazgató, és tulajdonképpen neki köszönhettem, hogy laza programom volt, és hagyták, hogy én napi 8 órát olvassak és feladatot oldjak. Mindeközben egyik versenytársamat, egy iași-i kollégát, aki most egy neves amerikai egyetemen tanít, őt tanár készítette fel a matek olimpiára. Az öt tanár közül kettő egyetemi tanár volt, mellettük az ő saját iskolai tanára, és még két más tanár.

Ilyen környezetben nagyon nehéz azért labdába rúgni, és ez persze manapság is érződik. A tehetségápolás Romániában egy párhuzamos világ. A román iskolák diákjai számára vannak fizetős online kurzusok, vagy vannak olyan olimpiai felkészítő szaktáborok négy-ötezer lejért, amiket mi is szoktunk a magyar gyerekeknek tartani, csak mi igyekszünk ingyen megszervezni, mert a magyar szülőknek egy ilyen tábor is nagy terhet jelentene évente, nemhogy négy-öt. Viszont a román közösségben léteznek ezek a táborok, és működnek. A magyar diákoknak is föl kell venniük a versenyt valamilyen módon.

- *És végül a iasi-i kollégájával, gondolom, egy következő olimpián találkozott...*

- Persze, persze, nagyon jól voltunk.

- *És ki nyert?*

- Én kétszer végeztem az abszolút első helyen. Nem az olimpián, mert ahhoz nem voltam elég gyors. Voltak viszont a Matematika Társulatnak versenyei, ahová azokat hívták meg, akik már valamilyen versenyen nyertek. Ezekben a táborokban gyakran én voltam az egyetlen magyar, de voltak olyan évek is, amikor Marosvásárhelyről Sebestyén Jutka tanárnő még hozott diákokat. Ezek a versenyek, szemben a háromórás olimpiákkal, négyórás versenyek voltak. A háromórás versenyeken általában rosszabbul teljesítettem.

- *Az Ön diákkorára gondolva, amikor alig járt órákra, ehelyett csak olvasta, olvasta a matematikát, és oldotta a feladatokat, azt hihetnék, hogy Ön egy magányos hosszútávfutó. Ezzel szemben azt látjuk, hogy rengeteg dolgot teremtett csoportmunkában, több könyve jelent meg társszerzésben...*

- Valóban így van. Nagyon szeretek csapatban dolgozni, persze, megfelelő csapatban. Ezzel gondolom más is ugyanígy van. És nagy szerencsém az, hogy sikerült ilyen csapatokat építeni, mikroközösségeket létrehozni itt-ott-amott. Vannak persze nagyon átütő eredményeket elérő matematikusok, akik több éven, akár évtizeden keresztül ugyanazt a problémát kutatják, amíg sikerül megoldaniuk. Ilyen szempontból azt gondolom, hogy az átütő eredmények eléréséhez valóban szükség van az ilyen hosszútávfutókra, de ugyanakkor szükség

van a csapatmunkásokra is, mert több területen nagyon sokan csapatban dolgoznak. Ha valakinek van egy ötlete, akkor azt ki kell bontani, részletezni kell, alkalmazni kell, hogy tudományos eredmény szülessen belőle, ami elég sok munka, és nem biztos, hogy egy ember végig akarja csinálni. Ez is jellemző. Például itt, Csíkban nagy szerencse volt, hogy a SimpleX-es kollégákkal együtt dolgoztunk, dolgozunk gyakorlatilag, mert sok izgalmas dolgot sikerült megvalósítanunk.

- *És ez már több évtizedes együttműködés...*

- Így van. És az, amikor látom, hogy a tehetségnapon 150-200 ember jelenik meg matekezni a Márton Áron Gimnáziumban, nagy elégtétel. Nem mindenütt találkozhatunk ilyennel, és a Tehetségsegítő Tanácsnak az elnökeként jó példaként szoktam emlegetni. A kollégák ingyenes szakköröket tartanak már mindjárt tíz éve, negyediktől nyolcadikig minden évfolyamnak (sajnos a járvány miatt az utóbbi időben szüneteltetni kellett). Ez azért az is fontos, mert ehhez hasonló tevékenységgel csak Marosvásárhelyen találkozhatunk még, ahol a Vályi Gyula matematikakör több mint húsz éve működik.

A SimpleX-es szakkörökre a Csíki-medencéből több iskola gyerekei járnak be, van egy válogatás, és aki bírja, az marad. Azt is fontosnak tartjuk, hogy a matematikának az élvezhető oldala is megjelenjen, tehát ne csak a feladatmegoldás szerepeljen a szakkörön, hanem legyenek tevékenységek, amikhez másfajta ötletek kellenek, mert végül is a matematika gondolatokra épül. Sajnos az iskolai oktatásban ez nagyon gyakran valahogy kilaposodik, elveszik. Erdély több városában jártam tevékenységeket tartani, amit alternatív tevékenységeknek, kíváncsiság vezérelt tevékenységeknek szoktunk nevezni. Ezekon mindig kiderül, hogy valójában sokkal több gyerek érdeklődik a matematika iránt, mint például az iskolai kontextusban. Azt tapasztaltam, hogy ha kialakul egy mikroközösség, akkor sokkal több diákot megfog, sokkal több diák bekapcsolódik, ha kicsit érdekesebben, mélyebben lehet a dolgok után nézni, mint amit mondjuk a tankönyv, vagy akár a sima versenyfeladatok megkövetelnek, és mindjárt van érdeklődés.

- *Vajon nem lustábbak szellemileg a mai gyerekek? Vajon eléggé akarják a fejüket, az eszüket használni? Mert, gondolom, a matematikával nem lehet lusta lenni....*

- Én azt mondom, hogy sehol nem lehet lusta lenni. A gyerekek szerintem nem látnak elég sok pozitív mintát maguk körül, és ez egy nagy probléma. Néhányat látnak, de azok nagyon távoliak. Látnak a kütyükön, a neten, mindenhol egy csomó menő sztárt meg influenzszert egy párhuzamos világból, mintha nem is a saját életük lenne. Pedig rendkívül fontos, hogy mennyire interiorizáljuk azt, amit látunk, amit olvasunk. A mi gyerekeink csak nagyon ritkán nézhetnek rajzfilmet. Hangoskönyvet hallgatunk, naponta olvasunk, de rajzfilmnézés ritkán van, pont azért, hogy amíg kicsik, a megfelelő feldolgozókézségek kialakuljanak. Nemrég elmentünk együtt moziba, ez volt az első filmjük, amit láttak (*A Mancs őrjárat*), és sírva jöttek ki, annyira magukévá tudták tenni a történéseket, annyira hatott rájuk a sok effektus, a sokfajta képi hatás. A gyerekeknél az is jellemző, hogy amit látnak, azt utána megpróbálják visszajátszani, visszapörgetik, és ez is nagyon fontos. Hogyha kicsi korban erről leszoknak, lassan leszoknak a gondolkodásról is.

Amúgy nem lustábbak a mai gyermekek, nagyon sok olyan diákot ismerek, akik hajlandók éjjeleket fennmaradni egy-egy probléma megoldása miatt. Nyilván az energiáik végesek, tehát hogyha sok mindenel bombázzák őket, és mindenütt megpróbálnak megfelelni, az nem feltétlenül jó, de azért a környezetnek kell megértőnek lennie.

- *Az utóbbi két évben az oktatás nagyon megváltozott: megkezdődött az online oktatás. Ön hogy látja? Azt mondta tíz évvel ezelőtt egy interjúban, hogy a tanárok is meg kell hogy ismerjék a kütyüket, fel kell nőniük a gyerekek szintjére. Ma is így van, az online oktatás körülményei közepette is?*

- Hát azt gondolom, hogy az online oktatásban is vannak sikersztorik és vannak borzasztó tapasztalatok. Kinek mi jutott, nagyon sok mindentől függ, de egyéni függő is. A tanítás egy folyamat, nem csak pillanatképeknek a sorozata. És egy folyamatot jól felépíteni online térben egészen más gondolatvilágot, egészen más szervezési módot igényel, sokkal fontosabbá válik az intézményi kultúra. Ami nálunk történik, az gyakorlatilag az, hogy megpróbáljuk az online térbe lemásolni azt, ami a fizikai térben történt. Ez a legnagyobb - hogy is fejezzem ki magam? - butaság, amit csak el lehet képzelni. Mert azt jelenti, hogy nem használjuk ki az online tér előnyeit. Az egy más tér. Ha bemegyünk a templomba, másképp viselkedünk, más dolgokat

csinálunk, mint amikor bemegyünk a moziba vagy kimegyünk a piacra vásárolni. És ugyanez van ebben az esetben is. Az online tér is más jellegű, más gondolatvilágot igényel, más dolgokra kell odafigyelni. Ha nem tudom elérni, hogy visszajelzésem legyen a diákoktól elég gyakran, akkor meghal az online óra. Mert a gyerek készít magáról egy fotót, vagy egy három perces videót, és én ezt a három perces videót látom. Lehet, hogy észreveszem, hogy ismétlődik, de lehet, hogy nem. És persze, technikai tudást is igényel. Például voltak kollégák, akik kezdetben Google Formsban adtak ki kérdéseket, mert a Google Classroom gyorsan elterjedt. Csakhogy kiderült, hogy a diákok jobb klickel megnézhatték a Source Code-ot, és ott megtalálták a tesztnek a helyes válaszait, mert ahhoz, hogy automatikusan kiértékelődjön a teszt, ahhoz ott szerepelniük kellett. És akkor mit mértek vele? Semmit. Ez nyilván azért volt az elején így, mert a Google-t megpróbálták átszabni iskolai környezetre, miközben az nem iskolai, hanem munkahelyi környezetre volt kitalálva, ahol egy más logika érvényesült. Azt mindenképpen pozitívnak tartom, hogy egyáltalán elmozdultunk az online, a kütyük irányába egy kicsit. Csakhogy ha lassanként, apránként kialakítottunk volna már előtte egy olyan kultúrát, amiben az online-t okosan lehetett volna használni, akkor lehet, hogy nem ért volna pofoncsapásként. Így viszont mindaz a probléma, amit az iskolában a szőnyeg alá söpörtünk az elmúlt évtizedekben, az az online térben visszaköszönt. De az a tanár, akinek tényleg reális kapcsolata van a gyerekekkel, mert ismeri őket, az a megfelelő hozzáállással az online térben is elboldogul.

- *Őn hogy áll a zenével? És a nyelvekkel? Azt állítják, hogy a matematikusok nagyon jó nyelvi és zenei érzékkel rendelkeznek.*

- Nagyon élvezem a zenét és nagyon sokféle zenét hallgatunk, de ez minden. Volt az általános iskolában egy nagyon jó zenetanárnőm, Kovács Margit, aki dimenziókat nyitott meg gyakorlatilag, és nyelvek iránt is egy időben érdeklődtem, de ha az ember nem gyakorolja, akkor egy idő után visszafejlődik. Többé-kevésbé románul megtanultam a matektáborokban, meg hát órán is tanultam én persze, de sokkal hatékonyabb volt a tanulás a táborokban. A zene és a nyelvek valahogy kimaradtak az életemből. Erről azt gondolom, hogy az embernek, ha van is érzéke valamihez, mindig van egy optimális fejlesztési szakasz, és hogyha azt lekési, akkor utána nagyon nehezen tudja pótolni.

– *Megszámoltam: a Wikipédián 14 kötete – elsősorban tankönyv – szerepel, de a lista távolról sem teljes. Hány kötetnél tart? Melyik a legutóbbi? Melyik a legkedvesebb?*

– Nem szoktam számolni, de 25-nél is több lehet. Ezek között vannak tankönyvek, megoldásos könyvek, tematikus feladatgyűjtemények, szakköri feladatgyűjtemények, alternatív matematikatevékenységeket tartalmazó kötetek, egyetemi jegyzetek és két szakkönyv is. A legutóbbi két kötet 2020-ban jelent meg, az egyik egy szakköri feladatgyűjtemény 12. osztályosoknak, ezt két kollégámmal közösen írtuk, a másik a *Pályagörbék tükörben* című interjúkötet. Ebben 20, majdnem azonos szerkezetű interjú található olyan emberekkel, akik a matematikus/matematikatanári pálya különböző szakaszában vannak, és eddigi eredményeik alapján valamilyen szempontból kiemelkedő teljesítményt nyújtottak. Vannak köztük tehetséges kezdő tanárok, fiatal matematikusok, tapasztalt matematikatanárok, illetve nyugdíjba vonult kollégák is. Ez a kötet is elsősorban azért készült, hogy a matematikatanári pályára készülő fiataloknak betekintést nyújtson a különféle kihívásokba, amelyekkel a pályán találkozhatnak, ezért is ragaszkodtam a sok közös kérdéshez. A legkedvesebb a Zsombori Gabriellával írt *Ki lakik a csellista szomszédjában?* könyvünk, amely bepillantást ad abba a világba, amelyben mi a matematikatanítást elképzeljük. Ez a könyv olyan tevékenységek leírását tartalmazza, amelyeket kivitelezünk elemi osztályos gyerekektől kezdve, középiskolásokkal, egyetemi hallgatókkal és különböző képzéseken kollégákkal is. Több fejezet saját fejlesztésű eszközöket mutat be, más fejezetekben arra próbálunk rávilágítani, hogy a különböző eszközöket hogyan lehet arra használni, hogy a résztvevők matematikai tudásszintjének megfelelő matematikai problémákat helyezünk előtérbe. Ez a könyv azokra a tapasztalatokra épül, amelyeket tíz év alatt különböző nemzetközi projektekben és a saját tevékenységeinken érleltünk. Természetesen a *Pályagörbék* is kedvenc, meg néhány továbbit is megemlítenék. Az egyik egy húsz évig érlelődött projekt, segédszerkesztéseket igénylő geometriafeladatokból. Ennek az érdekessége, hogy gyakorlatilag az összes olyan konfigurációt tartalmazza, amely szabályos sokszögek összefutó átlóinak segítségével jön létre és a szögek mértéke természetes szám. Egy másik kedvenc egy kis füzetecske, amely néhány kísérleti tábor tapasztalataként született. Ezeket a táborokat szekszárdi, kolozsvári gyerekekkel és

kollégákkal közösen tartottuk, és a szokásos iskolai feladatoktól megpróbáltunk elmozdulni a matematikai problémák, a kutatás irányába. Egy szintén kedvenc kötet a *Kíváncsiságvezérelt matematikatanítás*, amely románul is, meg magyarul is megjelent, és több nemzetközi lapban publikált cikk alapján íródott. Ugyanakkor a feladatgyűjtemények között is vannak kedvenceim, ilyen például az angol nyelven megjelent elemi kombinatorikusgeometria-gyűjtemény, vagy a román nyelven megjelent kombinatorika- és számelmélet-gyűjtemény, de az Erdélyi Tehetségsegítő Tanács pályázatainak keretén belül tartott alternatív szakkörök, mentorprogram, táborok tananyagait tartalmazó köteteket is említhetném, és természetesen hosszasan tudnék beszélni az egyetemi jegyzetek sajátosságairól is. Visszatekintve, talán nem is tudok egyértelműen dönteni, hisz a könyvek mindegyike abszolút kedvenc volt, amikor épp dolgoztunk rajta, különben nem is íródtak volna meg. Mindegyik könyv megírásának van valamilyen saját személyes motivációja, és mindegyik mögött rengeteg munka is van, ugyanis ezeknek a könyveknek a szerkesztését és tördelését is nagyrészt saját munkából oldottuk meg.

– *Verseskötetre nem számíthatunk? Ha jól tudom, verseket is írt.*

– Valamikor valóban írogattam verseket. Aztán félretettem, nem is tudom, miért, valószínűleg mindenféle egyéb elfoglaltság miatt. Olvasni viszont olvasok verset, amikor van egy kis időm, de az elmúlt tíz évben nem írtam semmit, még a fióknak sem. Valamikor volt ilyen projekt... Sokféle projekt átfutott az agyamon az évek során, és voltak olyanok, amiken sokat elmélkedtem, hogy érdemes-e megcsinálni. Például még mindig azt gondolom, hogy nagyon-nagyon érdekes lenne egy különleges fotóalbum. Minden növénynek megvan a kedvenc talaja, tudjuk, hogy milyen talajon érzi jól magát. És nem teljesen dokumentált vélemény, hogy az emberek, akik ugyanazon a talajon, ugyanott élnek, hasonlóképpen öregednek, ráncosodnak, hasonló formák képződnek, mint a növények esetében. Készítettem néhány ilyen jellegű tanulmányfotót, amelyeken ugyanaz a mintázat jelenik meg öregemberek arcán, mint a környezetében lévő bokornak a mintázata.

– *Olvastam is az interjúra készülve, hogy úgy véli: a talaj elektromos kisülései befolyásolják a kéreg mintázatát.*

- Tudni kell, hogy az elektromos kisülésnek nem mindig ugyanolyan az alakja. És az a mintázat, ami keletkezik, az valamilyen módon az energia függvénye is. De ez is egy projekt, és nyilván a versekkel is ugyanígy van; vannak eldugott, régi projektek, amelyek nem kizárt, hogy egyszer előkerülnek. Most gyakorlatilag három titkos projektet árultam el...

- *Hogy látja, hol tart most kutatóként? Tizenegy évvel ezelőtt azt nyilatkozta, hogy „úgy gondolom, hogy még kutatóként nem értem el sem a maximális kapacitásomat, sem potenciális mélységemet. Csakhogy a túl sok érdeklődés és felelősségvállalás nem igazán támogatja a kutatásba való elmélyülést.”*

- Ezzel körülbelül ugyanott tartok, mint akkor. Gyakorlatilag arról van szó, hogy ami igazából érdekel, az a tanítás, a taníthatóság, az, hogy különböző matematikai tartalmakat hogyan lehet megtanítani. Ez egy külön kutatás. Ez nem gazdagítja úgymond a matematika tárházát, nem mély eredmények születnek, vagy átütő, nagyon fontos történetek, de azt gondolom, hogy a matematika megtaníthatósága napjainkban igencsak fontos kérdés, mert azt látom, hogy a tanügyben is, mint mindenütt, nagyon sok jó ötlet van, egyre jobbitjuk a rendszert, és végül mégis egyre rosszabb a végeredmény. Tehát gyakorlatilag az erős középosztály, amiből ki lehetne ugrani, az kezdett eltűnni. Persze a társadalomra is kezd jellemző lenni az egyre erősebb polarizáció. Mindenki bezárkózik a saját maga mikrovilágába, jól érzi ott magát, és annyi. Lehet, hogy a nyitottság ezen egy picit tudna segíteni, de azt is tanulni kell, ezért én ugyanolyan fontosnak tartom a tanítással kapcsolatos kutatásokat is, mint a mély matematikát. Valószínűleg nem mindenki ért ebben egyet velem, de azt gondolom, hogy a megtaníthatóság kutatásában relatív előnyöm van sok más kollégámhoz képest, különösen, mivel errefelé nagyon kevesen foglalkoznak ezzel a témával. Úgy gondolom, ezen a területen többet tudok tenni, mint ha írnék egy olyan cikket, amelyet elolvas tíz más kutató a világon, akkor is, ha releváns az eredmény, akkor is, hogyha nem. Ha az akadémiai pályára gondolok, akkor nyilván a másik irány sokkal jobb, sokkal eredményesebb lenne, de én úgy gondolom, hogy mindenkinek felelőssége van a saját környezetében is. Tehát ha én meg tudok tenni valamit, ami a környezetem hasznára válik, meg kell tennem. És ezt tapasztalom itt

a faluban, a szomszédok esetében is, hogy ez a helyes. Ez a felelősség pedig egyre nagyobb. Természetesen tudom, hogy ha csak matematikai kutatással foglalkoznék, akkor más jellegű eredményeim lehetnének. De azt is tudom, hogy amit én elvégeztem az elmúlt harminc évben, azt senki más nem végezhetné volna el, és hogy azzal, amit csináltam, nagyon sok embernek az életminőségén változtattam. Van, akinek negatív irányba – néha ilyen is előfordul –, de elég sok esetben pozitív irányba sikerült ezt a változást előidézni. A tanítás valamilyen szinten beavatkozás a másik életébe. A jó tanár mindig egy picit beavatkozik, ezért tudni kell, hogy mi az, amit megtehetünk, és mi az, amit nem. Fiatalkoromban sokkal lelkesebben és sokkal több energiát öltem a tanításba, merthogy nem láttam, hogy hol kell megállni.

– *Tehát intenzívebben beavatkoztott...*

– Igen. Nagy szerencsém van, hogy nem ütött ez vissza. Több embertől, jelenlegi kollégától tudom, hogy egyértelműen beavatkozás jellegű volt a tanításom. Az egyik kolléganőm mondta, hogy velem kapcsolatban nem lehet egy diák közömbös: vagy utál engem, vagy szeretet. A közömbös tanár kategóriában nem tudok létezni. Nyilván a diákjaimat, meg a kollégáimat is szeretem néha a komfortzónából kibillenteni. Nem nagyon, csak egy kicsit, hogy a rutinból lépünk ki. Én is hajlandó vagyok feladni a rutint, vannak meglepetések minden nap. Nyilván, a negatív és a pozitív tapasztalatokból is tanulunk, de ez utóbbiak még egy plusz löketet is adnak a folytatáshoz.

– *Szóval egyre bölcsebb lesz az ember...*

– Így van.

– *Bár Ön még fiatal...*

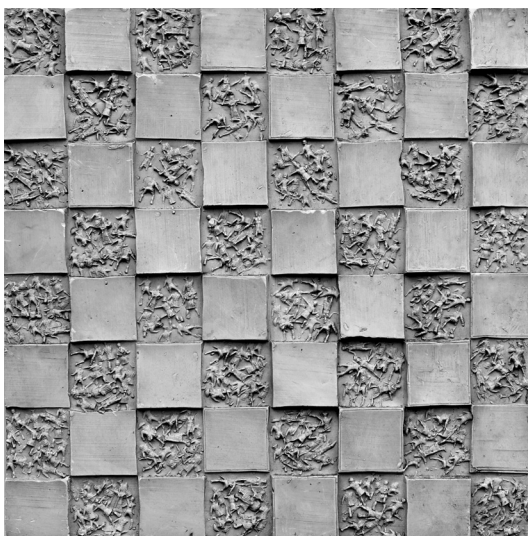
– Hát én nagyon fiatalnak érzem magam. Igen. Most egy vers cikázott át a fejemben, amit valamikor régen írtam... Húsz-huszonvalahány éves lehettem, amikor azt hittem, hogy több mint hetvenéves vagyok már; különböző dimenziókban összeadtam az életkoromat, és akkor több jött ki. Igazából Erdős Pál egyik gondolata ihlette ezt a néhány verssort. Erdős nagyon humoros volt, mondta, hogy amikor született, akkor a világegyetem 2 milliárd éves volt, most 4,5 milliárd éves, akkor tehát ő 2,5 milliárd éves. Íme, a soraim: „Ma van a hetvenhetedik születés-

napom, / Ebből harminc a földi potrohom / Tapasztalatban talán
negyven, ha vagyok, / De szellemem minden reggel frissen kapom /
S ami a végösszeget adja, az a kíváncsiságom.”

És zárszóként még egy vers, ami a fiókból előkerült:

LÉGZÉSGYAKORLAT

Ha gúzsba köt a stressz
Szívj levegőt lábujjadba
Érezd amint hasadban pörög a dzsessz
Csigolyáidon gőzt lövellsz a szabadba
Énedet tudatodba röpíti az expressz
És álmodba megjelenik egy szintaktikai hiba
Majd kiáramlik a gőzölgő dzsessz
És lágy selymes bizsergés
Egyesít a végtelennel
e vajúdo
őrülettel

A játék, 2009

Sebestyén Mihály

MAROSVÁSÁRHELY KÖZEGÉSZSÉGÜGYE
A 20. SZÁZAD ELEJÉN

Ha Marosvásárhely 20. század eleji egészségügyi ellátottságát – orvosainak, gyógyszerterárainak, kórházainak és egyéb egészségvédelmi intézményeinek számát – például a Kolozsvárával, a Nagyszebenével, illetve a Brassóéval hasonlítanánk össze, a város aligha foglalna el előkelő helyet a sorban. Kolozsvárott a tárgyalt időszakban már több mint negyedszázada magas szintű klinikai hálózat működött, az orvosok száma pedig messze meghaladta a marosvásárhelyiekét, ráadásul a legjobb orvosokat elcsábította, felszippantotta az egyetemi klinikák sokasága. A két százsz kultúrájú városban a gyógyítás szintén nagy hagyományokra tekint vissza, az első gyógyszerterárok is ott alakultak: ennek köszönhetően az utóbbiakban valóságos gyógyszerész- és orvosdinasztiák uralták az egészségügyet. Ahhoz azonban, hogy a marosvásárhelyi egészségügy helyzetét alaposabban megismerhesük, érdemes megvizsgálunk a kérdés tágabb kontextusát is.

Az 1914-es statisztikai adatok szerint Magyarországon – Fiumével és Horvát-Szlavóniával együtt – 461 kórház működött, melyből Magyarország területére 425 esett. Ez 43 819 kórházi ágyat jelentett. Emellett sorra alakultak a megelőzést és a védelmet nyújtó szervezetek is, segítve például az alkoholizmus és a tbc elleni küzdelmet. Ezek közül a legjelentősebb kétségtelenül a szervezett anya- és csecsemővédelem volt az 1906-ban alakult *Országos Gyermekvédő Ligával*, majd az 1915-ben alapított *Országos Stefánia Szövetséggel*. Az újabb és újabb feladatokkal arányosan az egészségügyi személyzet száma is növekedésnek indult (a statisztikák az okleveles orvosok, bábák és gyógyszerészek mellett a sebészi tanfolyamot végzett ún. kirurgusokat is ebbe a csoportba sorolták). Ez a tendencia az orvosok számának fokozatos növekedésében is megmutatkozott: 1895-ben 4424 orvos tevékenykedett Magyarország területén, 1913-ban pedig már 5758 orvosról tudunk. Ez azt jelentette, hogy míg az előbbi évben 100 ezer lakosra

Sebestyén Mihály: Marosvásárhely közegészségügye... 145

27,9 orvos jutott, az utóbbiban ez az arány már 30,9 százalékra emelkedett.¹

Marosvásárhelyen 1903-ban két kórház működött mintegy 190 ágygal; a városnak 14 orvosa, 2 halottkéme, 21 bábája és 4 gyógyszer-tára volt. 1910-ben állami kórház, állami gyerekmenhely, a tüdőbeteg-gondozó intézet, két katonai kórház, négy gyógyszertár, illetve a kerületi munkás betegsegélyező és balesetbiztosító pénztár szolgálta a közegészségügyet. Noha a felsorolt egészségügyi intézményeket nem a város működtette, a tanács rendszeresen támogatta ezeket.² Figyelembe véve az egészségügyben végbement fejlődést és szakosodást, 1914–15-re az orvosok száma körülbelül 25 fő lehetett. Amennyiben ez az adat helyes, a közel 26 ezer lakosú városban 1000 lakosra mindössze egy orvos jutott, Marosvásárhely tehát orvosainak számát illetően messze elmaradt az országos átlagtól.

Városunk megyeszékhely, és ekkoriban a székely főváros címmel is büszkélkedhetett. Kétségtelen, hogy a vizsgált korban a székelyföldi városok között itt volt a legtöbb orvos, kórházi és magánpraxist űző fogorvos, helyben lakó doktor és vándordoktor, akik időről időre felkeresték a betegeiket. Korábban említés történt arról is, hogy gyógyszertárból négy is működött Marosvásárhelyen. Ezek mindegyike a város központjában helyezkedett el, a külvárosokból és a közeli falvakból tehát a betegeknek vagy más gyógyszerigénylőknek be kell jönniük a főterre és a főter közeli utcákba (Kossuth utca, Szentgyörgy tér), hogy a felírt patikaszerket megvásárolhassák.

A marosvásárhelyi egészségügy kapcsán külön említést érdemel a tisztiorvosi hivatal. Ennek hatáskörét az 1876/XIV. törvényben szabályozták. Ez *A közegészségügy rendezéséről* címen jelent meg, és leszögezte, hogy a „közegészségügy vezetése az államigazgatás körébe tartozik”. Tisztázta továbbá, hogy „ami a közegészség fenntartására, javítására és megromlottnak helyreállítására szolgál, hatósági felügyelet és intézkedés; a közegészség elleni kihágások pedig rendőri bírászkodás tárgyát képezik”. A jogszabályban az is rögzítésre került, hogy a hatósági

1 Szabó Katalin: Egészségügy a trianoni Magyarországon. *Orvostörténeti Közlemények*, 226–229. Vol. LX. (2014) No. 1–4. 183–200. p.

2 Pál-Antal Sándor: Dr. Bernády György és Marosvásárhely urbanizációja. *Népújság*, 2016. 03. 31. (<https://www.e-nepujasg.ro/articles/dr-bernady-gyorgy-es-marosvasarhely-urbanizacioja-8>) (Letöltve: 2022. 01. 17.)

feladatoknak a folyamatos ellenőrzés is részét képezi. A tisztiorvosoknak törekedniük kellett „a levegő, a talaj, az ivóvíz, az élelmiszerek, a lakások, az iparműhelyek, az iskolák, az árvaházak, a kórházak, a tébolydák és a börtönök közegészségügyi követelményeinek megállapítására és ellenőrzésére, az orvosi, gyógyszerészi, szülésznői és halottkémi szolgálat előírásának betartatására, a gyógyfürdők és ásványvizek előállításának felügyeletére, a hajók és vasutak közegészségügyi helyzetének ellenőrzésére, a kuruzslás megakadályozására. Végül a törvény értelmében a Belügyminisztériumban közegészségi osztály alakult, amelyet előbb miniszteri tanácsosi, később államtitkári rangban az országos tisztifőorvos vezetett.”³ Marosvásárhelyen a tisztiorvosi hivatalt 1878-ben szervezték meg, előbb megyei, majd városi szinten.

A városban uralkodó egészségügyi állapotokat összegző rovat, amit a főorvosi jelentések alapján állítottak össze, a városi tanács és a polgármesteri jelentések állandó, kötelező rovata volt. Egy-egy ilyen jelentés számos információt tartalmazott: számba vette a népmozgalmi adatokat (születés, halálozás, házasságkötés, válás), a népesség fogyását és/vagy növekedését, a járványos betegségeket, a kórház(ak) állapotát, a betegellátást és betegforgalmat, illetve a járványok, árvizek, földrengések és egyéb katasztrófák esetére meghozott egészségvédelmi intézkedéseket. Ugyancsak az ilyen jelentések által lehetett kérni a kormányzat, a hadsereg, az orvosi egyetem szakértőinek közbenjárását, de ezekbe vezették be a bemutatott orvosi diplomák tudomásul vételét, ha új orvos került a kórházba, vagy nyitott rendelőt Vásárhelyen, és a távozó orvosok helyettesítésére vonatkozó információkat is. Amint e jelentésekből kiderül, az említettek mellett a város orvosokat hívott meg, léptetett elő, felügyelte a kórházak gazdálkodását, illetve megvizsgálta, hogy mennyiben felelnek meg a lakosság igényeinek. Ugyanígy tudomásul vette, számon tartotta a bábaasszonyokat, engedélyezte működésüket, fellépett az angyalcsinálók ellen, ellenőrizte/tiltotta/kitoloncolta a prostituáltakat, és intézkedéseket hozott a nemi betegségek vagy a veszettség terjesztőivel szemben. Ez utóbbiakat rendszerint a Kolozsvárott működő Pasteur intézetbe küldték.

3 Vajna Tamás: Idén lenne 250 éves a magyarországi tisztiorvosi szolgálat, ha nem darálják be 5 évvel ezelőtt. *Qubit*, 2020. 04. 01. (<https://qubit.hu/2020/04/01/iden-lenne-250-eves-a-magyarorszag-i-tisztiorvosi-szolgalat-ha-nem-daraljak-be-5-evvel-ezelott/>) (Letöltve: 2022. 01. 17.)

Bernády György korában a városban lelencház – kevésbé negatív felhangú kifejezéssel élve: gyermekmenhely – létesült, ahol állandó orvosi felügyelet mellett gondoskodtak az árva/félarva/elhagyott gyermekek neveléséről. A gondoskodás az iskoláztatást, illetve a családokhoz való kihelyezést is magába foglalta; a gondozottak a lelencházból kikerülve munkások, alkalmazottak, háztartási alkalmazottak, cselédek, inasok lettek. Az intézmény vezetése, felvirágoztatása dr. Takács Manó nevéhez fűződik. A felépült menhely az István király utcában, három épületben kapott helyet (ma a pulmonológiai klinika működik a helyén).

A Vöröskereszt Egylet a helyi arisztokrácia egy-egy vállalkozókedvű „nagyasszonyának” az irányítása alatt tevékenykedett, és bár legfőbb céljának egy tüdőszanatórium felállítását tekintette, közbelső megoldásként tbc-dispensaire-t, ambulanciát (azaz járóbetegrendelést) hozott létre, orvosokat fizetett, szorgalmazta az ingyenes rendelést, és bekapcsolódott az országos mozgalomba is. Tagjai kampányoltak, jótékonyági esteket és más hasonló célú rendezvényeket szerveztek, így próbálva pénzt szerezni az általuk létrehozott intézmények működtetéséhez. Ugyancsak ebben az időszakban alakult meg a Betegsegélyző vagy Munkásbiztosítási Pénztár is, amely később, majd a két világháború közötti időszakban vált fontos, tökeerős intézménnyé.

A városban hosszú, évszázados hagyománya volt az idősgondozásnak is. Az aggmenházat – korábban ispotály volt a neve – részben a város alapította, részben pedig magánemberek és az iparosok szervezeti tartották fenn. Ebben az esetben is nagyon fontos szerepet játszott a jótékonykodás és az adományozás, ez teremtette meg ugyanis a működés és fenntartás anyagi alapját. Természetesen emellett a városháza (városi tanács) és az állam is nyújtott anyagi támogatást az intézménynek. Az árvaházak többnyire felekezeti alapon szerveződtek. A legrégebbi közülük a Klotild székely leányok árvaháza volt, de valamennyi a városi és megyei árvaszékek felügyelete alá tartozott, mely intézmények elsősorban az árvák vagyonának védelmére születtek meg, még a 19. században. Ezek gondoskodtak a lányok kiházásításáról, hozományáról, elhelyezéséről.

A szociális gondoskodás egyik sarkalatos pontját a téli időszakra eső intézkedések jelentették, amikor a fűtés és meleg étel biztosítása a város közügyévé vált. A magánosok, nagyvállalkozók, gyárosok a gazdag polgárság és a felekezetek bevonásával decembertől áprilisig

rendszerint népkonyhát létesítettek és tartottak fenn. E konyhának akár néhány ezer „kliense” is lehetett. Ugyanakkor tűzifát is juttatnak a rászorultaknak: a fűtés kérdése a földgázos városban még a harmincas-negyvenes években is nagy gondot jelentett, ui. az üzemeken és közintézményeken kívül a lakosság tartott a földgáztól, illetve a földgáz okozta gyakori robbanásoktól, emellett pedig igen kevesen engedhették meg maguknak, hogy a Dél-Erdélyből érkező metángázt a saját lakásukba is bevezessék.

A város hideg és meleg fürdővel is rendelkezett. Azt, hogy ebben a korban hány lakásban vagy családi házban volt hideg-meleg vizes fürdőszoba, nem tudni, tény azonban, hogy az ilyen fürdőszobák még Budapesten is ritkaságszámba mentek – a nagypolgárság is ekkoriban kezdte felfedezni ezt a kényelmet adó luxust. A város lakossága inkább köz- vagy gőzfürdőkbe járt, amelyeket a város bérlőknek adott ki. A zsidó lakosság több rituális fürdőt (ún. mikvét) működtetett (Mátyás király tér, Jókai utca); ezek egyaránt szolgáltak vallási és egészségügyi célokat. A hideg fürdő vagy strand természetesen a Maroshoz kötődött (Agyagási, Ritz), a meleg fürdő pedig a Maros közelében, a Malomárok (utóbb ún. turbinaárok) mentén, az Elba szigeten kapott helyet. Sok gondot okozott a város vezetésének, hogy a bérlők nem teljesítették vállalt feladataikat: például késlekedtek a kurrens javításokkal, de a fürdő vizére, minőségére, illetve a szolgáltatásra is gyakran volt panasz. A gőzfürdőben külön férfi és női napokat is bevezettek, a többség azonban otthon, lavórban mosakodott.

A közegészség védelmében a város köztisztasági vállalkozást is fenntartott. A városháza ebben az időszakban az utcák tisztítását a tanács beleegyezésével bérlőknek adta ki (ebbe a szeméthordás mellett az állati tetemek eltávolítása, az építkezési törmelék elhordása is beletartozott), és felügyelte a vizek (Maros, Poklos-patak) tisztaságát is. A vízellátás modern formáját – a csatornázás és a vezetékes vízhálózat kiterjesztésével – 1908-tól fektették le. Ennek a történetét Pál-Antal Sándor dolgozta fel néhány évvel ezelőtt. A város aszfaltozott utcáinak száma ekkor már meghaladta a százat; ez a későbbi évek folyamán komoly fejtörést okozott a szűkösebb költségvetéssel rendelkező városi tanácsnak, ui. sosem jutott elég pénz az aszfaltburkolat javítására, kátyúzásra, pótlásra. Mindemellett akadt néhány klasszikusan sáros, egészségtelen utca is; ezek lakói hasztalan ostromolták a

városvezetést, hogy legalább kövezzék le, töltsék fel kavicssal, esetleg porondozza az úttestet vagy a járdát. Ilyen utca volt a Tábor utca külső szakasza (utóbb Andrásy út), illetve a Kistemplomhoz közeli Alsó utca és a Belső-Kutas utca. A legelhanyagoltabb azonban a Kövesdomb volt, ami a legsúlyosabb nemtörődömség képét mutatta. Itt nagyrészt gyéren lakott, világítás és kövezet nélküli esetleges utcák húzódtak meg, szegényes viskókkal – ezek többnyire komoly járványgócoknak bizonyultak, akárcsak a domb aljában húzódó Sándor János és Wesselényi utcák. (Ha járvány tört ki, elsősorban a Sándor János utcai iskolában függesztették fel a tanítást, ugyanis ide a Domb, a Wesselényi és a Szántó utca környékének gyerekei jártak.) A nagy építőipari vállalkozók – pl. Csíszár Lajosék – lakótelepet képzeltek erre a területre, de ezekből a tervekből a háború miatt végül semmi sem lett.

Hogy a poros utcák öntözése megvalósulhasson, a kereskedőket arra kötelezték, hogy naponta locsolják fel az utcát a saját üzletük előtt. Emellett az évi költségvetésből pénzt különítettek el locsoló-masina beszerzésére is, végül azonban a megvásárolt masina nem vált be. A hó eltakarítása ugyancsak a háztulajdonosokra maradt: mindenkinek a saját portája előtti részt kellett tisztán tartania. Ennek elmulasztása büntetést vont maga után. A maláriaveszélyes, beépítetlen belső telkek problémáját ezzel szemben a város oldotta meg. Ezekben a főtértől nyugatra eső, Maros felőli telkeken, amelyek a főtér feltöltése nyomán alakultak ki, eleinte meggyűlt az esővíz és a hólé, azonban a város sietett feltölteni, illetve felparcellázva beépítés céljára eladni őket, így oldva meg a problémát.

Az orvosok és gyógyszerészek saját szakmai szervezetbe – megyei, városi – tömörültek, amely érdekvédelmi szervként is működött. Tagjai rendszeresen részt vettek hazai, házi szakmai tanácskozásokon, eseteket vitattak meg, és többen közülük – pl. Agyagássy Károly megyei főorvos, Turnowszky Mór, dr. Ziegler Károly – külföldi kongresszusokra is eljutottak. Az orvosok a politikai és a társadalmi életből is kivették a részüket, akár mint virilisták (Marosi Kálmán, Stein Lázár, Csiky Gergely és Hints Zoltán gyógyszerész), akár mint a városi tanács választott tagjai, de helyet foglalnak a bankok igazgatótanácsában is (dr. Knöpfler Vilmos éppenséggel bankot és szállodát alapított, ráadásul a város országgyűlési képviselője is volt a kiegyezés korában). A legkülönbözőbb humanitárius és segélyszervezetek működtetői, isko-

lák szegény tanulóinak istápolói között szintén megtaláljuk őket (pl. a Malbis Arunim, a zsidó iskola segélyszervezetét Turnowszky Mór alapította, és sokáig ennek elnöke is volt.) Dr. Nyerges Gábor magánklinikát alapított.

Az orvosok ebben a városban kivétel nélkül honi vagy külföldi egyetemeken kiállított diplomával, illetve külföldi vagy esetleg pesti, bécsi klinikákon végzett cselédkönyves évekkal is rendelkeztek. Hints Zoltán gyógyszerész, akinek Bernády más irányú közéleti elfoglaltságai miatt az *Aranyszarvas* patikát eladta, Erdélyben elsőként szerezte meg a gyógyszerész doktori fokozatot. Az orvosok és segédorvosok hivatalból diplomájukkal együtt elnyerték a doktori címet is. Az ápolók és nővérek ekkor még gyakran betanított férfiak és nők voltak, ugyanakkor a segédszemélyzet tagjai közül többen is rendelkeztek főiskolai tanulmányokkal, még ha nem is szereztek diplomát. Tudomásunk szerint az első világháború előtt Marosvásárhelyen nem tevékenykedett női orvos, holott a nők Budapesten, Kolozsvárott, Berlinben vagy Bécsben már a 19. század végén is felvételt nyertek az orvosi egyetemekre.

A világháború alatt dr. Schmidt Béla, dr. Malom Dezső és dr. Hints Elek igazgató-főorvos sebesült- és betegápolói tanfolyamokat szerveztek, amelyek révén önkéntes ápolók kerültek a sebtíben hadikórházzá alakított iskolákba. Közülük gr. Bissingen Ottónéról és leányáról kell megemlékeznünk, akik még a bolgár frontot is megjárták. A nagyobb állami intézmények ekkoriban már saját orvost is alkalmaztak. A katonai és rendőrorvosokon kívül Vásárhelyen orvosa volt a MÁV-nak, aki a Vásárhely–Marosludas szakaszt látta el, illetve a városi orvosok közül többen is teljesítettek iskolaorvosi szolgálatot.

A lakcímejegyzekek és hirdetések szerint az orvosi magánrendelők két utcát uraltak: a Szentgyörgy utcát (a kórház közelsége miatt) és Kossuth utcát. A többi belvárosi utcában vagy külsőbb kerületekben csak elvétve akadt egy-egy orvos, bár dr. Halász István például Ákosfalván dolgozott, falusi körorvosként. A gyógyszerárak rendre állandó éjjeli szolgálatot tartottak; ezt egymás közötti megállapodás alapján, a városháza koordinálását elfogadva látták el. Ennek eredményeként hetente más-más patika volt nyitva. A bérkocsisoknak – bár ők morgolódtak, tiltakoztak a városi tanács e rendelete ellen – a sürgős esetekhez kihívott orvosokat éjjel ingyen és bérmentve, esetleg csekély viteldíjért kellett fuvarozniuk. Kuruzslók, áldoktorok, javasasszonyok

időről időre feltűntek Marosvásárhelyen is, őket azonban a városi tanács és a rendőrség szerette a városon kívül tudni.

Történt kísérlet egy mentőegylet alapítására is.⁴ A feladatot korábban az Önkéntes Tűzoltó-Egylet látta el: ők szállították be a kórházba a sebesülteket, illetve a katasztrófák, tüzek, balesetek áldozatait is. Ekkoriban a betegszállításban még a lóvontatású járművek domináltak, a gépkocsik viszonylag ritkák voltak. Amint a távbeszélő készülékek megjelentek, az orvosok igyekeztek ilyet beszerezletni; ennek köszönhetően a kórháznak, az ügyeletnek is volt telefonja (a telefonszámok ekkor még egy- és kétjegyűek voltak). Egyházi segédlettel antialkoholista egyesület is létrejött, és Good Templar néven működött a városban antialkoholista szabadkőműves páholy is. Ebben a Bethlen Gábor szabadkőműves páholy tagjai – orvosok, papok, tanárok – játszottak vezető szerepet.

Az egészséges életmód elterjedéséhez nagyban hozzájárult a kezdődő sportmozgalom is: rendre alakultak a klubok (MSE, MTE) – labdarúgás, evezés, tenisz, tekézés, torna (szabadtéri és szertorna) és atlétika szakosztállyal, télen pedig a korcsolya jelentette a mozgást minden korosztály számára. A korcsolyapálya az Erzsébet ligetben működött. Végül egyre elterjedtebbé vált a természetjárás is: ez az az időszak, amikor a nagyközönség a Somostetőt felfedezi magának.

Az egészségvédelem területén a közkórház államosításával új fejezet kezdődött. A város nagy anyagi tehertől szabadult meg. Az egészségügyi kormányzat felügyelete és irányítása, illetve személyzeti politikája minden tekintetben szakszerűbbé tette a működést. Maga az államosítás hivatalosan 1901. november 11-ével lépett életbe, az átvétel pedig gyakorlatilag 1902. január elsejével zárult le.⁵ Ami a kórházakat illeti, a régi állami (vagyis államosított) Szentgyörgy utcai közkórházon kívül

4 Az 1901. szeptember 11-i tanácsülésen napirendre került a városi mentőegylet alapításának kérdése is, de az egy hét múlva tartott törvényhatósági közgyűlés elnapolta az alapítást későbbi időkre, megvárva a BM utasításait. 1911-ben ismét előkerült az Önkéntes Tűzoltó-Egylettől független mentőegylet szervezésének kérdése, azonban végül maradt a tűzoltósággal közös feladatvégzés. Sebestyén Mihály: *Időtár V/1. Pótlások, kiegészítések, javítások az Időtár I–II. kötetéhez*. Marosvásárhely, 2015, Mentor Kiadó, 51–52. p.; Sebestyén Mihály és Diamantstein Derzsi György: *Időtár V/3*. Marosvásárhely, 2019, Mentor könyvek, 528., 546. p.

5 Sebestyén Mihály: *Időtár V/2. 1900–1944*. Marosvásárhely, 2016, Mentor könyvek, 57. p.

a városban két katonai kórház is működött: a honvédkórház a Sándor János utcában, a Nagy vasútállomáson túl (ma a fertőző klinika egyik részlege), és a k. u. k. csapatkórház, vagyis a közös hadsereg kórháza az István király utcában (ma a Mihai Viteazul utcai ortopéd klinika). Ezeket a Hadügyminisztérium tartotta fenn, de a város építette meg, az ott dolgozó orvosok pedig magánbetegeket is fogadtak.

Marosvásárhely hamar kinőtte a régi kórházat, különösen hogy az az egész megyéből, sőt más megyékből is fogadott betegeket, ezért felmerült egy újabb kórház építésének igénye.⁶ A bővítések, a terjeszkedés, az újabb pavilonok nyitása nem bizonyul elégnék: ágy- és ápolószemélyzet hiányában a könnyebb betegeket sokszor kiadták otthoni ápolásra. 1913-ban a város megvásárolta a Kosárdombon Bürger Albert sörgyáros egyik ún. kölesföldjét, és oda tervezték felépíteni az új nagykórházat, ez azonban a tárgyalt korszakban nem valósult meg. Felépítésére még jó 20 évet kellett várni: a Belügyminisztérium sokszor ígérte, de soha nem folyósította a támogatást. Igaz, az első világháború alatt gondolni sem lehetett építkezésre, és nem valósult meg a sokszor kért járványkórház, elmeegógyintézet, kórbonctani létesítmény és a tbc-szanatórium sem, melyet a városon kívül, a Várhegyen terveztek megnyitni a Hatfaludy udvarházban. A betegek – amennyiben teheték – komolyabb bajaikkal Kolozsvárra vagy Budapestre feküdtek be, illetve az is előfordult, hogy a súlyosabb esetekhez az említett nagyvárosokból hívtak professzort, szakembert konzíliumra. Kórházaink általános és baleseti sebészeti, belgyógyászati, orr-fül-gege és szemészeti, szülészeti-nőgyógyászati, elmeegógyászati, valamint bőr- és nemi gyógyászati részlegekkel és kórtermekkel rendelkeztek. A katonakórház harctéri sebészeti feladatokat is ellátott, a bőr- és nemi gyógyászati részleg pedig hatósági/rendőrorvosi hivatalként is működött: bárát adott az utcalányoknak, ellenőrizte a mulatóhelyeket, lupanárokat⁷, illetve a piacok és üzletek élelmiszerkínálatát.

6 A huszadik század első, az államosítás előtti utolsó esztendőben a kórházba felvettek 1319 férfit és 834 nőt (összesen 2152 egyént). Az előző évből átjött – további ápolásra szorult – 75+47 személy, vagyis 122 beteg. Ápolást kapott 2274 beteg, ebből gyógyultan távozott 1652 (72, 8%), javultán hagyta el a kórházat 225, gyógyíthatatlan volt 115, meghalt 143 (6,1%). A kórházban visszamaradt az 1902-ik évre 139 fő. Az ápolási napok száma 55 809. Ebből egy betegre átlagban 24 és fél nap jutott. Végrehajtottak 569 műtétet, amelyből 149 súlyosabb eset volt. (A statisztikát dr. Marosi Kálmán volt igazgató főorvos állította össze.) *Időtár*, V/2. 63. p.

7 Jelentése: nyilvánosház, bordély.

Sebestyén Mihály: Marosvásárhely közegészségügye... 153

Fontos azonban leszögezni, hogy amennyiben nem volt megfelelő szakképesítésű orvos a városban, a részleg tulajdonképpen nem létezett. A kórház század eleji államosítását követően az orvosokat a minisztérium nevezte ki. A kezdő orvosok rendszerint bent laktak a kórházban, ők látták el legtöbbször az ügyeletet. Kísérlet történt a helyi bábaképzés meghonosítására is.

Végezetül e nagyon vázlatos bemutatásból nem maradhatnak ki a leggyakoribb megbetegedések sem: ezek a diftéria, a skarlát, a kanyaró és a mumpsz voltak – az utóbbi főleg a kiskorúaknál fordult elő gyakran, akárcsak a himlő különböző fajtái (bár ekkor már kötelezték a szülőket, hogy bizonyos védőoltásokat beadassanak gyermekeiknek). Nyáron a vérhas aratott, és fel-felbukkant a kolera is, amit rendszerint keletről és délről hurcoltak be. A felnőtt lakosság körében első helyen a tüdőbaj szerepelt, emellett pedig a tífusz, a nemi betegségek (bujakór), az ételmérgezés, az alultápláltság összes következményei, a szív- és érrendszeri megbetegedések, mozgásszervi bajok, aggkori bántalmak (reuma, köszvény), de gyakoriak voltak a munkabalesetek és a növekvő számú közlekedési balesetek, a depresszió, az alkoholizmus, és a halál okaként az öngyilkosság is. És a korszak végén megjelent a spanyolnátha...

Úton, 2019

Sántha Attila

MAGYAR ZOLTÁN ERDÉLYI MAGYAR
HIEDELEMMONDA-KATALÓGUSA,¹
VALAMINT MELEG-INDIA ESETE
A FECSKÉKKEL ÉS A MAGYAROKKAL

Magyar Zoltán újabb monumentális munkája látott napvilágot 2021 legvégén: az *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus* című, 4 kötetes műve. Történik ez alig három évvel azután, hogy megjelentette 12 kötetes alapművét, *A magyar történeti mondák katalógusát*. A könyveket végiglapozva el kell ismernünk, igaz, amit a beharangozók állítanak: ez a nemzetközi folklorisztika eddigi legnagyobb szabású olyan monográfiája, amely típus- és motívumindex formájában, nagy (1995 oldalas) terjedelemben mutatja be egy európai régió prózaepikai hagyományvilágának a babonás történetekkel foglalkozó részét.

A munka így épül fel: az 1. kötet a természetfeletti világgal foglalkozik, a 2. kötet a természetfeletti tudással és képességgel rendelkező emberekkel, a 3. kötet egyéb mondákat tartalmaz (itt kapott helyet a bibliográfia is), a 4. kötetben van az index és a konkordancia, valamint *Az erdélyi magyar hiedelemmondák rendszere* című, 170 oldalas tanulmány.

Talán érdemes ez utóbbi tanulmánnyal kezdenünk az olvasást, ugyanis abból választ kapunk (szinte) minden kérdésünkre, amely az erdélyi magyar hiedelemmondák rendszerezésével kapcsolatos, de ugyanakkor kitekintést nyerünk a hiedelemmonda-katalogizálás nemzetközi és magyar tudománytörténeti előzményeire, dilemmáira is. A tanulmányból kiderül, sokáig egyfajta marginális műfajként szerepelt a hiedelemmonda a gyűjtők körében, „a folklórgyűjtőket, még ha a néphitet kutatták is, hosszú időn át nem érdekelte a hiedelmet magyarázó/övező történet, hanem csak a hiedelem maga”. (4. kötet, 344.) Ez csak a 20. század közepe táján változott meg, amikor rájöttek

1 Magyar Zoltán: *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus 1-4*. Budapest, 2021, Kairosz Kiadó.

a gyűjtők, hogy a történeti mondákkal szemben, amelyek a múltra koncentrálnak, a hiedelemvilághoz tartozó történetek sokkal elevenebbek (lévén, hogy olyan kérdésekre válaszolnak, amelyek a jelen problémái).

Mindenesetre dicséretre méltó, hogy épp a magyar történeti mondák 12 kötetes katalógusát összeállító kutató, Magyar Zoltán az, aki elismeri, sőt hangsúlyozza: a hiedelemmondák legalább olyan fontos szerepet töltenek be a népi kultúrában, mint az előbbieik. Ráadásul éppen a mi régióink, Erdély babonaságainak szenteli e hatalmas munkát.

A címben megjelölt Erdélyt a következő öt régióra bontja: Partium, Észak-Erdély, Dél-Erdély, Székelyföld, Gyimes, ekkora területet főd le a katalógus. Mint látható, a moldvai csángók hiedelemmondái e kötetből kimaradnak, ám csak azért, hogy idővel egy külön moldvai hiedelemmonda-katalógus is megszülessen (mikor ezt leírtam, vettem észre, hogy egyik interjújában Magyar Zoltán 2022 végére ígéri a moldvai csángó mondakatalógust).

Most pedig lapozzunk bele a kötetbe. Nyilván azon témakörök érdekelnek elsősorban, amelyekkel magam is foglalkoztam az idők folyamán. Még 2012-ben, a *Székelyföld* júliusi számában jelentettem meg az *Ő, akit Babbának neveznek – a vasorrú bábától Babba Máriáig* című tanulmányomat, amelyben arról írok, hogy Moldvában a vasfogú bába mai napig a gyermekeltevő bábát jelenti. Utánakerestem a katalógusban, van-e valami hasonló Erdélyben is. Arról, amit én kizárólag Moldvából tudtam adatolni, szépen kiderül, hogy bizony Erdélyben is használatos volt: a Bábaboszorkány címszó alatt (E 727-es jelzet) azt tudjuk meg, hogy a Marosludas melletti Andrásy-telepen 1998-ben, Kászonzeltizen 2005-ben, a partiumi Micskén pedig 2011-ben gyűjtöttek hasonló mondát. Úgyhogy egyik szemem nevet: újabb adatok bizonyítják, hogy moldvai adatközlőm nem a levegőbe beszélt; másik szemem meg sír: Keszeg Vilmos Andrásy-telepi és Magyar Zoltán micskei gyűjtésének publikálása valahogy elkerülte figyelmemet. Szerencsére ilyesmi ezután már nem fordulhat elő, hisz mindaz, ami 2021-ig fellelhető a szakirodalomban, elméletileg benne van a katalógusban jelzés szintjén.

Azért nem minden, merthogy az egész területet átfogni egy embernek képtelenség. Előfordul, hogy hiányzik egy-egy mű, amelynek azért ott kellene lennie a bibliográfiában. Ilyen Gagyi József *Hiedelemszövegek Székelyföldről* című, 2015-ben megjelent, szinte 800 oldalas, fontos

kötete. Erre úgy jöttem rá, hogy egy, az anyám által elmondott hiedelem (mit hiedelem? igaz történet!, miszerint a megguruzsmált tehén akkor ad újra tejet, ha egy patkót kezdünk verni a pajtájánál, akkor megjelenik az, aki megguruzsmálta, de nem szabad közel engedni) meglétét kerestem a katalógusban – sajnos nem találtam, pedig Gagy József gyűjtésében igenis szerepel egy erre vonatkozó atyhai (udvarhelyszéki) adat.²

Ilyen hiba mellett is szembeötlő az a hihetetlen adatmennyiség, amelyet a könyv átfog. Ki gondolná, hogy a tehén kapcsán olyan hiedelemmondák jönnek elő, mint például a boszorkány által megsimogatott tehén, a tehén nélküli tejboszorkány, a boszorkány kihaló tehene, a boszorkány rontása miatt megfajhatatlan tehén, a rontó személy analógiás főzése a megrontott tehén vizeletének forralásával, a megrontott tehén által felnyársalt boszorkány, a prikulics tehén alakban, az őt szopó és az emberek által megölt kígyó után haló tehén, a tehenet megmaró menyét, a vasfű elfogyasztását követően elpusztuló tehén (4. kötet, index, *tehén*).

Röviden összefoglalva: a kötet óriási segítséget nyújt a kutatóknak, de azért nem árt saját kutatást is végezni egy témakörben.

A MELEG-INDIÁBÓL, PAP JÁNOS ORSZÁGÁBÓL ÉRKEZŐ MAGYAR LEVÉL

Hogy mennyire gondolatébresztő tud lenni ez a mű, arra álljon itt az alábbi kutakodásom.

A G 202.4-es jelzet alatt található a Meleg-Indiát említő hiedelemmonda, amelyet maga Magyar Zoltán gyűjtött Gyimesközéplekon és Gyimesfelsőlokon 2021-ben (azaz tavaly).

„A Meleg-Indiában telelő fecske. A tavasszal a pajtába visszaérkező fecske nyakában a gazda egy kicsi cédulára lesz figyelmes. Megfogja a fészken ülő madarat, és a cédulán egy magyarul írt üzenetet talál („Hol teletél, kicsi fecske? Meleg-Indiába’, a Pap János hiába’ [padlásán]”), amiből megtudja, hogy még Indiában is élnek magyarok.

2 „– Jaj, nincsen – aszmondja –, a tehennek elvitte a boszorkány a tejit. S akkor aszmondták, hogy patkót szegezzenek a bejárathoz, es aztot kezdjék verni, akkor aztán aki elvitte a tejet, az odamegy. Aztán egy szerencsétlen vénasszony vót, aki odament. De asse vót igaz. Szóval, az igaz vót, hogy odament, s hogy az arcája olyan foltos vót, me elesett. S a szerencsétlen asszony odament valamiért, a vénasszony. Az megtörtént vót. S reafogták, hogy boszorkány.” *Hiedelemszövegek Székelyföldről*. Gyűjtötte: Gagy József. Szerkesztette: Dyekiss Virág. L’Harmattan – PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, 2015, 123. p.

Hiedelemvilágunk egyik soha nem kutatott eleme Meleg-India. Pedig, mint látni fogjuk, ezt a földrajzi nevet a közelmúltig (a népi kultúra erős visszaszorulásáig) minden magyar ismerte.

Gyermekkoromban úgy mondták mifelénk, amikor összegyűltek a madarak, hogy „készülnek Meleg-Indiába”. Mostani szászfalusi szomszédomra, az 54 éves Deák Tiborra is rákérdezek, hova mennek a fecskék ősszel, azonnal rávágja, hogy Meleg-Indiába, gyermekora óta tudja. Ellenőrizendő, hogy máshol is ismerik-e, felhívtam Duma-István András klézsei (Bákó megye, Moldva) barátomat, gondolkodás nélkül válaszolta: Meleg-Indiába. Ő egy kevéssel többet tud: emlékszik arra, hogy kíváncsi gyermekként rákérdezett az öregekre, hol van Meleg-India, és azt válaszolták neki, hogy „messze, de régen sokat jártunk oda”. Tovább kérdezősködött, hogy akkor mi onnan jöttünk-e, a válasz az volt, hogy „nem, csak sokat jártunk oda”. Ezek után elmondtam neki a Magyar Zoltán által gyűjtött mondát, miszerint a fecske magyar nyelven írt levelet hoz Meleg-Indiából (merthogy nemcsak gyűjtő-adatközlő kapcsolat van köztünk), és kérdeztem, tud-e ilyesmiről. Nem ismeri, nem hallott semmilyen magyar nyelvű levélről.

Egy 1857-es írás szerint Meleg-India az örök nyár, az örök szerelem országa: „Miért adta a természet ama kedvezést a vándormadaraknak, hogy örök nyárban, örök szerelemben éljenek? A fecske, gólya bevégzén szerelmét Magyarországon, miután itt már a szerelmesekre különben is hideg idő jár, fölszedi sátorfáit s elmegy a meleg Indiába, s ott újra szerelmeskedik a jövő tavaszig.”³

1866-ban a násznagy egy esküvőn így búcsúztatja a Magyarországra, egy jobb helyre költöző menyasszonyt:

„A nap rövid, az idő zord, el kezd hidegedni,
A vándormadárnak el kell innen menni. (...)
Hajnal hasadtával
Repeső párjával
Oly szépen énekelt –
Melegebb országba,
Meleg Indiába
Zord bérceink közül,
messze kell repülni.”⁴

3 Romeó: Pesti levelek X. *Nővilág*, 1857. szept. 20. (37. szám) 584–585. p.

4 K.: Egy magyaros nászünnepegy Rogozon (Erdélyben). szept. 23. *Vasárnapi Ujság*, 1866, 494–495. p.

A híres keletkutató, Bálint Gábor 1903-ban azon dohog, hogy a székely gyermekek „Az egyetemes földrajzból annyit tudtak, hogy Meleg-India messze Keleten van, ahol a fecskék telelnek s az Ope-rencziás tengeren vannak az ember evő vadak szigetei.”⁵

(Ugyan értem, hogy a földrajzoktatás szempontjából mi volt a baja Bálint Gábornak, ám azt nem, hogy a magyarság hiedelemvilágát miért kellett ennyire leszólnia.)

1912-ben egy dr. Kristóf György nevű középiskolai tanár a szászvárosi (Királyföld, Dél-Erdély) Kún-Kollégiumban beszédet tart, és ezt mondja: „Ugyebizony láttatok már nem egyszer ilyenkor kora őszi napokon melegebb tájak felé költözködő fecskéket? (...) Mert fáj ugyan, hogy itt hagynak bennünket, de azt is tudjátok, hogy ők most jobb hazába mennek, mi úgy mondtuk kis gyermek korunkban: meleg Indiába. Azért hát isten veletek, kedves fecskék, jussatok el meleg Indiába, legyetek továbbra is vidámak, boldogok.”⁶

Egy Zsigmond József nevű levelező így ír 1981-ben: „Talán nem érdektelenek a Felső-Maros menti Magyarón szerzett gyermekkori élményeim. Ott már a kisgyermekek is tudták, hogy a fecskék vándormadarak, s hogy szeptember 8-án, Kisasszonynapkor gyülekeznek, hogy elvándoroljanak... méghozzá – úgy tartották – »a meleg Indiába«. Így mondták ezt szüleink és tanítóink is az 1920-as években.”⁷

Az eddigiekből az világlik ki, hogy Meleg-India az örök nyár, az örök szerelem országa, egy jobb hely, ahol paradicsomi állapotok uralkodnak, ha nem ez maga a földi paradicsom.

KICSODA PAP JÁNOS?

A paradicsomi jelzót jól jegyezzük meg, ugyan a Magyar Zoltán által lejegyzett mondában erről nemigen esik szó. Ám megtudunk belőle valami egyéb fontos információt: hogy Meleg-Indiában lakik egy Pap János nevű ember (akinek a hiújában telelt a fecske).

És innen sikerül felfejtenünk azt, hogy a monda legalább 800-900 éves, de lehet akár jóval idősebb is. Sőt talán még a magyar őshazakeresésben is segítségünkre lehet.

5 Emlékezzünk a régiékről. Írta: dr. Bálint Gábor. Melléklet a *Székely Nemzet* 1903. évi 192-ik számához (dec. 24.).

6 *A szászvárosi államilag segélyezett Ref. Kún-Kollegium értesítője az 1912–13. tanévről.* Szászváros, 1913, 6–7. p.

7 *Elet és Tudomány*, 36. évf. (1981. július 17.) 29. sz. 2. p.

Ki volt ez a Pap János? Mivel a csángók között jegyezte le Magyar a mondát (még ha nem is a moldvaiak, hanem gyimesiek között), nyugodtan feltételezhetjük, hogy a keresztnévhez fűződő jelző előre került (moldvai) csángó szokás szerint (az *András bácsi* helyett ők *bácsi András*t mondanak) – annál is inkább, hogy ritkán, de a gyimesi csángók is használják ezt a formát (egy gyimesfelsőlaki kocsmában csíptem el anno egy ilyen beszélgetést). Vajon nem ugyanilyen forma lenne a pap János is, ami János papot takarja?

De bizony igen: ugyanis a középkori kereszténység egyik fontos hiedelme az, hogy létezik egy távoli, messzi, paradicsomi ország, amelynek János pap a vezetője.

JÁNOS PAP ORSZÁGA

A Jézus születésén megjelenő keleti háromkirályok utódaihoz kötődik az a történet, melyet Freisingi Ottó jegyez le 1154-ben, hivatkozván egy három évvel korábbi pápai audienciára (melyen ő is részt vett). III. Jenő fogadja a szíriai Dzsabala városának püspökét, aki elmondja, hogy János pap, egy messze keleten levő nesztoriánus keresztény nép királya, aki a háromkirályok népén uralkodik, harcol a muzulmánok ellen, és Jeruzsálemet is fel akarja szabadítani: „sok évvel ezelőtt valami János király és pap, aki Perzsián és Armenián túl Kelet legszélén lakozott s népével együtt keresztény vala, persze nestoriánus, a perzsák és a médek királyait, a két Samiardusoknak nevezett testvért, haddal megtámadta és Ebactanit, a melyről fentebb már említés történt, azon királyoknak a székhelyét elfoglalta. (...)”

Azt is beszélnek róla, hogy a mágusoknak, a kikről az evangélium is említést tesz, régi nemzetségéből való s hogy ugyanazon népek felett uralkodik, mint amazok és oly nagy hírnévnek és bőségnek örvend, amint mondják, hogy csakis smaragd jogart használ. Atyáinak, a kik Krisztust a jászolban imádni elmenének, példáján fellelkesülve, elhátározta, hogy Jeruzsálembe megy, azonban, amint állítják, a fent említett okból akadályokba ütközött.”⁸

A történet nem áll meg itt, 1170 körül I. Manuél Komnénosz bizánci császár levelet kap János paptól, aki beszámol az uralma alatt álló csodás birodalomról, melynek lakói között vannak egyszarvú és egy-

8 *Freisingi Ottó krónikája.* Fordították dr. Gombos F. Albin, Irsik József és dr. Vajda György, bevezetéssel és magyarázó jegyzetekkel ellátta dr. Gombos F. Albin. Budapest, 1912, Atheneum, 360–361. p.

szemű emberek, faunok, kentaurok, szatírok, pigmeusok, óriások stb. A folyókban drágakövek folynak víz helyett, gyógyító, fiatalító források szelik át birodalmát, Indiát, melynek hetvenkét tartománya van. Naponta 30 000 ember lakik jól asztalánál, nincs szegénység, éhség és bűn.

A levél eljut a pápához és a nyugati kancelláriákba, majd III. Sándor pápa követet küld János paphoz. Sajnos a követ sorsáról nem tudunk semmit. Általánosan elfogadott vélemény szerint János pap levele hamisítvány lehetett.

A keresés folytatódik India irányába János pap mesés királysága után, ám ezt nagyban megnehezíti, hogy nem tudják, melyik Indiáról van szó: Nagy-, Kis- vagy Közép-Indiáról. Ráadásul Kis-Indiát a tatár udvarban járó Plano Carpini 1247-ben „India minor sive Ethiopia”-nak (Kis-India vagy Etiópia) nevezi, elmondván, hogy a tatárok megtámadták ezt az országot, melyben fekete muzulmán emberek laknak, akiket etiópoknak neveznek (sejtjük, honnan jön az elnevezés: az etióp szó etimológiája ’naptól leégetett arcú’). Kézai Simon 1282-ben az Aral-tó partján fekvő Korezm melletti Etiópiáról beszél, melyet Kisebb Indiának hívnak. Aztán jön a pofára esés: 1287-ben írja Salimbene Ádám a krónikájában, hogy egy keresztény „Dávid János, Tharsis, a keleti szigetek és a berekesztett népek királya” tatár oldalon harcol, sőt ő a tatárok egyik vezetője, ráadásul 1285-ben fennhéjázó levelet írt IV. László magyar királynak, melyben keresztény létére a kereszténységet támadta.⁹

Azóta is keresik János pap országát, a földi paradicsomot, a portugálok Etiópiában (amelyet Kis-Indiának vesznek), mások a nesztorianus kereszténység területein (Perzsiában, Indiában, Mongóliában, Kínában), tekintve, hogy az újszövetségi hagyomány szerint Tamás apostol az Indiába tartó missziós út kezdetén megkeresztelte a három napkeleti bölcsét. 1321-ben Pietro Vesconte térképkészítő Perzsia, Baktria és India Magna közé tesz egy országot, melynek neve „India parva que est Ethiopia” (parva latinul: kicsi), ez nagyjából a mai Afganisztán, Pakisztán és északnyugat India területére tehető.

9 Bozóki Anita: *János pap országa, a földi paradicsom motívumának története*. Budapest, ELTE, Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék. Irányító: S. Sárdi Margit egy. docens, 2001. (<http://scifi.elte.hu/szakdoli1.pdf>)

HUNOK MELEG-INDIÁBAN

Ezek után bátran levonhatjuk a következtetést, hogy a Magyar Zoltán által gyűjtött monda ennek a középkori legendának egy változata. Ami meglepő benne, az a magyar vonal: a fecske nyakában egy levelet találnak, mely magyarul szól, *s ebből megtudják, hogy még Indiában is élnek magyarok.*

Mielőtt kijelentenénk, hogy a magyar levél a honfikebel bús hülyesége, nézzük, a mai Afganisztán, Pakisztán és Északnyugat-India területének volt-e kapcsolata a magyarokkal. Hogy mi magyar néven nem jártunk ott, az bizonyos. Ám jártak ott más népek, akiknek a velünk való rokonsága nem kizárható: a vörös hunok Kr. u. 390–410 között lerohanták Pundzsábot (Pakisztán és Északnyugat-India), ahol létrehozták a Kidarita Birodalmat. Az 5. században őket a hunok egy másik törzse, az alkhon hunok váltják (másképp fehér hunok vagy heftaliták, azaz a nép, mely nagyon sokak szerint az európai hunokat is kibocsájtotta magából). Ők Közép- és Nyugat-India óriási területeit foglalják el, birodalmuk 670-ig áll fenn. Utódaik ma elsősorban Gudzsarát és Rádzsasztán területén élnek. J. J. Modi indiai párszi (azaz zoroasztriánus vallást követő) tudós a magyarságot és ezen hunokat ugyanazon nép két ágának tartja.¹⁰

Azaz, ha mégis létezik a hun–magyar kapcsolat (amit archeogenetikusaink állítanak, fősodratú történészeink és nyelvészeink tagadnak), akkor a Magyar Zoltán által gyűjtött monda pontosan ennek az Indiába vetődött hun ágának az emlékét őrzi meg. Méghozzá úgy, hogy a középkorban a magyar források soha, egyetlenegyszer sem említik az indiai hunokkal való kapcsolatot (Kézai is csupán azt írja, hogy a Szkítiával szomszédos egyik ország neve Kisebb India). Voltaképpen a 20. század előtt soha senki fel nem vetette ezt a gondolatot.

Ezért a monda semmiképp nem lehet tudós eredetű, fentről lefelé ható: egy olyan elemet őrzi meg, amely kizárólag a néphagyomány által maradt meg. Ebből következik, hogy a mondát a honfoglaló magyarok hozhatták magukkal, és sok századot vészelt át, míg Magyar Zoltán 2021-ben lejegyezte.

10 J. J. Modi: *A hunokról, akik meghódították Indiát.* Budapest, 1926, Avesta Kiadó; valamint Aradi Éva: *A hunok Indiában. A heftaliták története.* Budapest, 2011, Hun-Idea.

Hegedűs Imre János

TETEMREHÍVÁS – SZÉKELY MÓDRA

Csokonai Vitéz Mihály, ocsúdva révületéből, így kiáltott fel: „...melly széles a poétai mező...” (Értekezés az epepeárról) Ferenczes István „hosszúverseit”¹ olvasva, azt érezzük, nemcsak széles, hanem végtelen ez a mező: parttalan.

Az időszakasz sem rövid, amit a kötet felölel, fél évszázad, 1969 és 2019 között született írásait kerekítette egybe.

Az első fejtörést a műfaji megszorítás okozza: hosszúversek.

Az egyértelmű, hogy a verset, különösen a Ferenczes-féle verset nem singgel mérik, a sorok száma mellékes, de lélegzetelállítóak az alábukások a nyelv rejtelmeibe, megszámlolhatatlanok a stílusrétegek, szédítőek a vibráló stílusbravúrok, a legedzettebb olvasót is próbára teszik a képzettársítások, a szómágia hol szédítő magasságokba röpít, hol a kénköves pokol szádát nyitogatja...

Igen, csak a fenti szélsőséges kinyilatkoztatásokkal lehet megközelíteni ezt a lírát.

A továbbiakban ujjbegyre szedve, aprólékos gonddal kell fölfejtteni Ferenczes lét- és világertelmezéseit, népért síró búját, baját, gondját, de örömét, jó kedélyét is, szorosán kell a nyomában lépkedni, ha meg akarjuk ismerni a székely észjárást, a konokságot, a csakazértis attitűdöt, a dacot, a kujonságot, a makacs élni akarást, a tiszta értelmet és a zsigerekből jövő, öntudatlan ösztönöket.

A lét és a világ Ferenczes István számára a Székelyföld. A székely nép, a székely nemzet. S jól van ez így. Ha útszélére dobta, ha

1 Ferenczes István: *Drakula Blues – hosszúversek éjszakái – (1969–2019)*. Csíkszereda, 2021, Pro-Print Könyvkiadó.

szakadéka sodorta ezt a jobb sorsra érdemes nemzettestet a történelem, akkor – ár ellen úszva, jégzajlásban – jön a megfoghatatlan és végtelen térből egy Hang, klasszikusunk figyelmeztetett egykoron erre a Hangra: „*Őrzők, vigyázzatok a strázsán, / Az Élet él, és élni akar.*” (Ady)

Erre figyel Ferenczes, de nem szemlélődve, az ő kenyere nem a virrasztás. Gyűjt, halmoz, takar, villáz, gereblyél, fődél alá hordja a székely észjárás alkotta szavakat, fordulatokat, ész- és nyelv-villanásokat, szó szerint betartja a székely próféta, Tamási Áron receptjét: az író arra való, hogy „*mindent behordjon eszével Erdély csüreibe.*”

De nemcsak arra kell figyelni, mit csinál, hanem arra, hogy csinálja ezt? Milyen hőfokon izzik a nyelv, amikor versbe szövi a szavait?

Azt már tudja a gyakorlott olvasó, hogy ezer arca van Ferenczes Istvánnak.

Üdítő ájer, pezsegő borvíz a legelső „hosszúvers”, a *Szaggatott litánia*. Bűn lenne prózába laposítani ezt a pergő prozodiát, ezt a zenélő nyelvet, ezt a magyaros ritmus-szimfóniát, idézni kell belőle: „*A zsákjaim, / kékcsíkos zsákjaim, / len volt a mejjékje, / kender az öltője, / hóharmathulláskor, / kikerics-nyíláskor / kint a csűrben szöttem.*”

Székely öregasszony mondja a magáét, úgy mondja, hogy visszhangzik az elmúlt ezer év. Székely az asszony, ez igaz, de a tárgyak, a fogalmak, a szavak beletalálnak az összmagyarság eszmerendszerébe, kiszakíthatatlanok, gyökérezetesekek, s hozzák, hordozzák azt az európai kultúrát, amely megmentett minket a kipusztulástól: a keresztény hitet, a katolikus liturgiát: „*könyörögi érettünk, / mondj egy miatyánkot.*”

S milyen természetesen lép át abba a világba, amelyben a kedves, a könnyein keresztül is mosolygó, a mókát jajpanasszal vegyítő hűség-szimbólum áll a strázsán: Mikes Kelemen.

Hét hosszúverset hoz *Rodostó* főcím alatt, s ebben benne van prózairodalmunk első jeles képviselőjének élete, sorsa, benne van a kor, Rákóczi kora, de benne van Ferenczes kora is, akkora az áthallás, olyan sok az allúzió, s – ez nyilván nem maradhat ki – benne van az ember értékadó, karátokat termő tulajdonsága: a hűség.

Minden vers elé mottót választ a Leveleskönyvből, ezek nyomán követheti az olvasó a bujdosók életének eseményeit 1720 és 1758 között.

Természetesen nem ez a lényeg, az adatokat megtaláljuk a lexikonokban is, Ferenczes úgy lesz szellemtársa Zágón szülöttének, hogy

átemeli őt a XX. századba, akkor lesznek bajvívó társak, amikor a régi, nehéz korok után még vészesebb idők telepedtek rá Erdélyre, a Székelyföldre.

A versciklus első szava: *Reménykedünk*.

És az utolsó sorokkal a nyelvemléket, a *Halotti Beszédet* parafrázálja: „*Isa pur es chomuv uogmuc*”.

A két pólus között a szabadságharcok népének, a magyarságnak a sorsa. S mivel szabadságharcaink rendre elbuktak, paradoxonok nélkül ezt nem lehet megfogalmazni: „*Kiszolgáltatottan / leszünk mi erősek / kudarcainkban is / hatalmasok*”.

Egyértelmű, hogy eszmény ez, sőt álom, nem jellemző a nemzet minden tagjára, de arra való a költő, hogy ígét hirdessen, a kitartás, a megmaradás fontos ígését: Súly alatt a pálma.

Ellágyuló szívvel olvassuk a tökéletesre csiszolt sorokat, ritmusfutamokat a – szerelemről. Igen, a tündér-szerelem arca is megvillant a rodostói bujdosó előtt, Kőszegi Zsuzsi lehetett volna Mikes Kelemen illő, igaz társa, de... A többit tudjuk irodalomtörténetből. Zsuzsi nem a nincstelen kamarásnak, hanem az öreg, de gazdag főúrnak, a megözvegyült Bercsényi generálisnak nyújtotta a kezét. Emiatt: „*A szerelem sem menthet meg / a hontalanságtól*”.

Tartalmaiban igencsak magvas a következő hosszúvers, nevezhetnők változatosságai, ritmusváltásai miatt ciklusnak is: *Ki virággal megverett*. Ha szabad sarkítani, a kötet virágoskert, virágos rét, lírai növénytan. Hihetetlen és megdöbbenő Ferenczes jártassága a botanikában, de semmiképpen sem öncélú ez a növény- és virágözön. Itt találkozunk először a kötetben olyan meghökkentő, többletjelentést hordozó szóösszetételekkel, amelyek később dominánsakká válnak: „*lator imolák*”, „*bérenc labodák*”, „*demagóg szulák*”, „*gyásztárnics*”. Együtt az egész: „*fájvirág*”. S ismétli variálva, változtatva, módosítva az *Ómagyar Mária-siralom* híres alliterációit: „*világnak világa, / virágnak virága*”.

S jó fül, tájékozottság kell ahhoz, hogy 56 forradalmát ki tudjuk hámozni a hosszúversből, a kiskorú Palocsay Zsigmondot börtönbe zárták szervezkedés hamis vádjával, az ő apja nemesítette „*a világ legszebb rózsáit*”. Diktatúrában született a mű, Ferenczes mégis nyíltan szól a lázadásról: „*Barátaim / nem tudom, emlékeztek-e még / azokra a rózsákra / azokra a sötétvörös lázadásokra / melyek ott nyíltak /*

diákkorunkban Kolozsváron / a Mátyás-szobor / s a Szent Mihály-templom / közötti gyepen...”

Az 1982 és 1984 között írt *Hó hull örök vadászmezőkre* „hosszúvers” olvasásakor érezzük, hogy megérintette Ferenczes Istvánt a posztmodern. Ha nem posztmodern, akkor az avantgárd. Képverset szerkeszt, téglalapba helyez be szövegrészeket, különleges a sortördelés, szabálytalan a szótagolás.

Miért? Miért?

A költőtárs, az életmű kiváló ismerője, Lovétei Lázár László jegyzi meg az utószóban: „*Ferenczes vízióiban... pusztító szél söpört végig...*” Igen, a pusztítás, a pusztulás, Erdély nagy romlása és a világa. Itt, ebben a lírafolyamban tételes a megfogalmazás: „*épülnek romok a romokból / bordélyok a templomokból*”.

Modelleket keresett a világirodalomban Ferenczes, Cooper, Karl May regényekből ismert szereplők, Sólyomszem, az utolsó mohikán, Old Shatterhand... Nem öncélú a világirodalmi kaland. Ismét beleütközünk a megdöbbentő szóösszetételekbe, hisz az indiántörténetek népi társról szólnak, amelyet nemcsak az angol, francia gyarmatosítók gyakoroltak, hanem: „*Herr von Adolf Visszarionovics Codreanu*” is.

Magvas, terjedelmes tanulmányt lehetne írni, csak ezen a nyomon elindulva!

És amiképpen az előző ciklusban a virágokkal, itt a kutyaismeretekkel rukkolt elő Ferenczes, természetesen nem az öncélúság hajtja, hajtóvadászatokhoz kutyafalkákra van szükség.

Az olvasó lapoz a könyvben, keresi a határmezsgyét, keresi a cezúrát, mikor lép át hosszúverseivel szerzőnk a diktatúrából a viszonylagos szabadság világába.

Két poéma keletkezési dátuma jelzi, még nagy a fojtás: *Mint aláaknázott váróteremben (1983)* és *Mögötte lobognak a táncház csodái (1987)*.

A formára, a nyelvre, a stílusra érdemes figyelni. Szójátékok, szózuhatagok, a romlást jelző szócsonkítások, betűcserék, csapongás, kalandozás, a világirodalom és a magyar költészet foszlányai... És megjelenik a szó-kentaur, a csonkítások miatt keletkező, riasztó, rémisztő nyelvi elem: „*apartHeil*”, „*járdaszűz*”, „*visszaámítás*”, „*kétségbejtoérnýós*”, „*ármánytábla*”, „*önharckép*” stb.

Lehet egy szóval, egy fogalommal válaszolni a „miért” kérdésre? Igen. Lehet. XX. század. Ez volt a XX. század. Ilyen volt. Ezt látta Szilágyi Domokos is, Ferenczes költőtársa, sorstársa, bajtársa, szellemi rokona. S a sikoltást, a tiltakozó üvöltést csak így tudták megfogalmazni. Talán. Mert legnagyobb bűn a belemagyarázás. A költő titkait nem szabad utolsó gyöngyszemig kiborítani a képzeletbeli kosárból.

Mit írt Adyról József Attila?

„*A televény titokzatos honában izgat tovább, / nem nyugszik, nem feled.*” Ez a költő. Ilyen a költő. Élétében-holtában lázad, irritál, nyugtalanít, ébreszt. De az élet sója is. Kovász, mely nélkül mindennapi kenyerünk keletlen és keserű lesz.

A befagyott világ felborulása, a rendszerváltás, változás minden művész életében, munkálkodásában nyomot hagyott. Hatalmas remények támadtak, elnyomott népek, nemzetek ébredtek.

Az erdélyi magyarság virágvasárnapja rövid ideig tartott. Pontosan a márciusi fekete vasárnapig, 1990. március 19-ig. Tudjuk, mi történt Marosvásárhelyen.

A boszorkány eljövetele hosszúvers végén az 1995-ös dátum áll. Tehát már nem gúzsba kötve, nem a cenzúra kalodájában írta.

Nem érzünk felszusszanást. Nincs megkönnyebbülés. Tudomásul veszi az olvasó, hogy eddig sem (csak) a cenzúra határozta meg Ferenczes lírájának a milyenségét. Bukott a bolsevista rendszer, maradt a miazmás kor, a század iszonyata. Már nem a „*Reménykedünk*” szó a nyitány, hanem: „*tűz pusztít / víz szaggat / gyehegnás ég emészt*”. És ez nem változik. A kötet utolsó futamáig ez a sikoly csapódik az égre. Edvard Munch *Sikolyát* viszi át a „*poétai mezőre*”.

Téves és hibás lenne Ferenczes István költészetét a politika nyomvonalán követni. Vakvágányra jutnánk. Sokkal gazdagabb az eszmerendszere, sokkal szövédményesebb a formakészlete annál, hogy be lehetne szűkíteni a világbirodalmak ásta dekungokba.

Tudja, olyan sérülések érték az emberiséget, amelyekből aligha tud kigyógyulni. Csak egy-két szó-kentaurt kell idézni *A boszorkány eljöveteléből*, s azonnal látjuk, tudjuk ezt: „*auschwitzágoták / gulágjudítok / hirosimaculáták*”.

A globális értékelés, jellemzés sem jelent nagyolást, felületességet. A hátralévő négy hosszúversről (*Didergés, Minerálnájá pesznyá, Drakula Blues, Déda*) – helyszüke miatt – csak összeggéssel lehet szólni. Marad

ezekben is a hihetetlenül gazdag nyelv, a nyelvjárás, a szakralitás, az archaikus jelleg, a balladai sűrítés, szaggatottság, a homály, a népi imádságok naiv áhítata, de a gondolati, a nyelvi szöttesben benne van továbbra is a groteszk, az abszurd, a nyelvi nonszensz, az irónia, a kétely.

Talán a kötet címadós hosszúversét kell még kicsit közelebről megvizsgálni: *Drakula Blues*.

A románság történelmét és legendavilágát kell megközelíteni, mivel a történelem együttélésre kényszerítette Erdélyben a két népet.

Sok, nagyon sok függ attól, ismerjük-e a monda- és legendavilágát, az ugyanis beépült az identitásba.

Nincs vége-hossza a történészek vitájának, de a líra célja más. A líra a balladából ismert, az oltár előtt és oltár mögött felnövekvő fehér vagy piros liliomszál, akik az oltár fölött összeölelkeznek.

Ennyire elvont, ennyire áttételes a lírai „magyarázat”.

Egy derék ír prózamester, Bram Stoker 1897-ben írt egy vámpír regényt, főszereplőjének modellje Vlad Țepeș, Karóbahúzó Vlad, havasalföldi fejedelem lehetett.

Rege, monda, legenda keletkezett, nem ok nélkül, a híres román történelmi személy valóban előszeretettel húzatta karóba ellenségeit, néha saját bojárjait.

Adva van tehát egy dús fantáziával megáldott nyugati író, egy kegyetlenkedéseiről elhíresült, középkori román fejedelem, és adva van egy nép, egy nemzet, amely Trianon után formálja, írja újra történelmét. Olyan eszmei, ál-tudományos gubanc keletkezett ebből, amit vizsgálni kell, amivel – messzemenően humánusan – de foglalkozni kell.

Ferenczes fantáziájával félelmetes gondolati tereket száguld be, Byron, Madách, Teller Ede neve bukkan fel, a főszereplő Blaskó Béla (Lugosi), a Drakulát alakító bűvész, hipnotizőr, mindezt csak azért, hogy eljusson a lényegig: „*vasgárdista szimpatizáns / a huszadik század igazi Drakulájának / a Kárpátok Géniusának / Ceaușescunak kebelbarátja*”.

Tenyerébe hajtja sajtó fejét az olvasó, eszméletlen fogalomtorlódás, korok, századok hegyomlása, és mérgező növények kivirágzása a történelem szemétdombján: farkasalma, bürök, fekete hunyor, maszlag, nadragulya...

Ha költészettől kaptuk a vírust, költészetben találjuk meg az ellenszert, a szérumot is, ami ez esetben a leegyszerűsített, lecsupaszított igazság. Nagy Gáspár hangja hallatszik a „poétai mező” kellős közepéből: *„és nekünk nem szabad feledNI / a gyilkosokat néven nevezNI!”*

Ezt teszi, ezt tette Ferenczes István, ezért nem nyomasztó a tengernyi bajt, kint görgető költészete.

Az illusztrátor, a borítóterv készítője, Siklódy Ferenc képzőművész kritikustól érdemelne esszé tanulmányt.

Torony, 2020

Ádám Szilamér

AKIK MARADTAK

Hogyan lehet a rendszerváltozást a lehető legkevesebb sérüléssel, sérelemmel és konfliktussal átvészelni, hogyan néz ki egy székelyföldi kis falu mikrotársadalma, és kinek szurkol egy román felmenőkkel is rendelkező magyar ugyanebben a helységben, ha a faluban a román–magyar válogatott focimeccs közös megnézésére gyűlnek össze? Meg lehet-e bocsátani a helyi, jelentős politikai befolyással rendelkező gazdag fiatalnak, ha felelőtlen-ségből megöli a családot? Bűnt követ-e el a köztisztviselőként álló ember, ha pusztán az izgalom kedvéért elemel egy körömvágót? Hogyan lehet megküzdeni az öregedő test hanyatlásával, és meg lehet-e szokni a halál hűvös közelségét? Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket vet fel folyamatosan legújabb kötetében¹ Lőrincz György, aki tragikus, olykor komikus sorsokon, helyzeteken keresztül egy – többnyire felismerhető – erdélyi magyar kisváros életét mutatja be, olyan történetek által, melyek az itt – vagy hasonló szerkezetű településeken – élők számára mind ismerősek lehetnek. Ugyanakkor nem szükséges a referenciális olvasat ahhoz, hogy Lőrincz György írásai befogadhatók legyenek, hiszen történeteiben olyan emberi érzések és konfliktusok jelennek meg, melyek mindenki számára kapcsolódási pontot jelenthetnek.

A kötet szövegei témájukban rendkívül változatosak, ahogyan azt már a felfeztetőben is megemlítettem, a székelyföldi kisvárosi élet számos helyzetével megismerkedhetünk. Rögtön az első szöveg, ami

1 Lőrincz György: *Ma éjjel eljövök érted*. Budapest, 2021, Magyar Napló.

talán az egyik legjobban sikerült is a könyvben, egy rendkívül tragikus történetet mesél el: egy kisvárosi gazdag család fia elgázol egy autót, melyben egy régóta tervezett nyaralásra induló család tagjai utaznak. A túlélő férfi szemszögéből ismerjük meg a történetet. A balesetben elhunyt felesége és két gyermeke gyászát próbálja feldolgozni, amikor a felelős ügyködése ellenére – ti. hogyan ússza meg az eseményeket a lehető legkevesebb felelősségvállalással – meg akarja ismerni az elkövetőt személyesen, hogy szembesítse tetteivel, lássa meg, kiket ölt meg, és milyen családot rombolt szét. A novella története nagyon hasonlít a *Pozíția copilului* című 2013-as Călin Peter Netzer-filmre, főbb különbség viszont az elbeszélői pozícióban lelhető fel, hiszen míg a filmben az elkövető oldaláról ismerjük meg a történéseket, addig Lőrincz novellájában a túlélő családtag gondolataiból. A történet az apa gyászán túl azonban bemutatja a gazdag, érzelmileg elhanyagolt, anyagilag elkényeztetett gyerekek közösségromboló hatását, a társadalmunkban uralkodó viszonyokat, és bemutatja, hogy mennyire kevés esélye van az átlagembernek a kapcsolatokkal és pénzzel rendelkező egyénekkel szemben a korrupstársadalomban. A szöveg súlyos és fontos témát dolgoz fel, kérdés ugyanakkor, hogy például Netzer filmjéhez képest, vagy az általános tapasztalatokon túl mi újat tud mutatni a témában? Talán erre a megfelelő válasz a megbocsátásban kereshető, amely motívum újra és újra megjelenik a kötet történeteiben, így rögtön a második novellában is, melyben a '89-es forradalom után járunk, amikor előkerül egy körzet beszervezettjeinek listája. Az elbeszélő viszont úgy dönt, nem hozza nyilvánosságra a neveket, hiszen ez csak gyűlöletet keltene. A kötet így rögtön két erős, tragikus és moralizáló történettel indít, melyben megjelenik a megbocsátás gondolata, bár a végkimenetel mindkét novellában nyitott marad: Kolozsi Árpád a megölt személyek fényképeit, videóit nézve összeesik, a *Lista* elbeszélője pedig azt ígéri Z.-nek, hogy „*mikor a többi körzet nyilvántartása is itt lesz, lehet róla szó [hogy nyilvánosságra hozzák a neveket].*” (59. o.)

Az előbbieken taglalt *Felmentés* és *A lista* szövegek mellett további jól sikerült novella *Az öreg*, melyben, kiszakadva a városból, egy kis faluba érkezünk, a falu férfiai pedig a román–magyar válogatott labdarúgó mérkőzés megtekintésére készülődnek. A szöveg bemutatja az erdélyi sokszínűséget, hiszen a közösségben megtalálhatók román felmenőkkel rendelkező magyarok is, de kissé ironikusan a szöveg

egyetlen Székely vezetéknevű szereplőjéről is kiderül, hogy örmény származású: „*Gergicza valójában oda sem figyelt, amikor Székely Bálint, akinek az ősei örmények voltak, váratlanul hozzáfordult.*” (240. o.) A novella szereplői a focimeccsből nemzetiségi, majd hogyanem politikai vitát kreálnak, melyben a nemzeti elfogultság nem engedi a szurkolók számára a reális gondolkodást, sem azt, hogy elismerjék, esetleg a másik csapatnak van több esélye a győzelemre. A konfliktust végül a falu örege oldja fel: „*bár a magyaroknak drukkolok, a szívem szerint azt is szeretném, hogy ők nyerjenek, de tudom, Gergiczának igaza van. És nem azért, hogy Gergicza máról hónapra román lett. A román csapat a jobb. Jobb!*” (244. o.) Majd miután az öregben is pillanatnyilag csalódnak, így zárja le ellentmondást nem tűrően a vitát: „*ha magyarkodni akarsz – akkor magyarkodj Bukarestben!*” (246. o.) Azontúl, hogy talán ebben a novellában sikerült az írónak a leginkább a feszültségteremtés mellett hitelesen párbeszédet írni, illetve reprodukálni a regionális köznyelvet – hányszor hallom az „*akkor miről beszélünk?*” szófordulat jellegzetes hangsúlyát –, talán ebben a novellában éri el a leginkább a szerző azt, hogy lokális viszonyaink újragondolására készítessen. Egy ilyen multikulturális, diverz környezetben mennyiben politikai kreálmány a nemzetiségi ellentétek mentén történő feszültségteremtés, ha úgy is az évszázadok alatt jelentős keveredés ment végbe a különböző – magyar, székely, román, német, örmény stb. – etnikumok között? Ugyanakkor azt is jól bemutatja a szöveg, hogy az egyes népcsoportok egymás mellett élése alapvetően békés, csak bizonyos események hatására keletkeznek feszültségek, ilyen értelemben a novellát politikai allegóriaként is olvashatjuk.

A kötet a novellák mellett tartalmaz egy hosszabb, lélektani kisregényt is. A *köztisztületnek örvendő férfi* központi figurája dr. Borostyán Lajos, egy kisváros megbecsült, ismert orvosa, aki a sok évi biztonság és prosperitás unalmának feloldása érdekében egy pitiáner bolti lopásra adja a fejét: „*Egy köztisztületben álló, sűrű veréb vagyok.*” (111. o.) A doktor a helyzetét filozófiai kérdéssé emeli, azt vitatja magában, mi az igazi szabadság, és ahogy gondolataiban összefoglalja, „*csak akkor vagy szabad, ha vállalod gondolataidat, bármilyen ijesztőek is, s bármilyen következményekkel járnak*” (113. o.), a szabadság próbája pedig számára azt jelenti, ha túl tud az egyén lépni az „*erkölcsi kötődéseken*”. Végül is a szöveg, pontosabban Borostyán doktor gondolatai a bűn és

bűnhődés problémakörébe terelődnek, így megidézve az örök klasszikus Dosztojevszkijt, akinek a prózapoetikájára és időkezelésére is hasonlítani próbál a szöveg, hiszen ahogy a *Bűn és bűnhődés*ben is egy viszonylag rövid idő van kinyújtva több száz oldalon keresztül, miközben az olvasó figyelmét Raszkolnyikov belső gyötrődéseire irányítja a narrátor, úgy Lőrincz György is a lopás kapcsán végbemenő pszichológiai folyamatokat, gondolatokat ábrázolja a hősén keresztül. Csak hogy míg Dosztojevszkijnél a bűn talán a legsúlyosabb, amit élő elkövethet, addig a gyilkossággal szemben Borostyán csak egy körömvágót emel el a szupermarket polcáról. Így a szöveg kissé komikus, majdhogynem parodisztikus hangvételt üt meg, és míg a főszereplő gyötrődése valós, és felveti a kérdést, hogy valójában mi is a bűn, az olvasónak talán nehéz komolyan venni a köztisztületben álló doktor úr gyötrődéseit. Dosztojevszkij emlegetése ugyanakkor nem légből kapott, a narrátor egy adott ponton kiszól az olvasó felé és – ezért is kerültem Borostyán doktor karakterére hivatkozva a főhős szót – megkérdőjelezi karakterének „hősi” jellegét: *„Hol van ő – csak példaként, s nem összehasonlításért említem – Dosztojevszkij Raszkolnyikovjától? El lehet képzelni Dosztojevszkij után egy modern regény- vagy novellahóst, akinek a »hősiessége« egy körömvágó ellopásában teljesedik ki?! Ha másért nem, hogy legalább valódi, ne csak képzelt büntudata legyen. Igen, ennyi a különbség egy orosz regény, orosz regényhős és egy magyar között. (...) Hát hős ez? Hős az ilyen ember? Egy fenét hős! Még sajnálni sem lehet, én magam sem sajnálom.”* (140–141. o.) A narrátor célja is így egyféle gúnyolódásban teljesedik ki. Ugyanakkor valahogy ebben a szövegben nem sikerül véleményem szerint sem a kortárs jólétben élő ember pitániér problémáinak parodizálása, sem komolyabban gondolatokat megfogalmazni a választás szabadságáról, vagy egyéb, a szövegben megemlített filozofikus gondolatoknak a kifejtése, ráadásul mindeközben vontatottá és tétnélkülivé vált az elbeszélés.

E kisregényben erőteljesen jelenik meg a főszereplő részéről a „régén minden jobb volt” típusú nosztalgiázás, ami néhol erősen kérdéses kijelentésekbe fullad, ami reflektálatlanul marad a narrátor részéről: *„mert akkor még tartásuk volt a lányoknak, az ellenkezésük nemcsak fokozta a vágyat, de a beteljesülés örömét is.”* (112. o.) Meglepő és úgy gondolom, meggondolatlan is az „ellenkezés” szót használni, ebben a kontextusban már-már erőszakot sugall. Érzéketlenségre utal a

narrátor részéről az is, amikor a családon belüli erőszakot ugyanebben a szövegben, néhány oldallal korábban elintézi egy ennyivel: „*Nem, nem is ezeket a férfiakat csodálta, mert hogyan lehet csodálni valakit is, aki megver egy nőt, sokkal inkább az asszonyaikon csodálkozott, akik mindig megbocsátottak. Újra és újra. Látták, tudták a hazugságot, amely körülveszi őket, és mégis. Éjszakákon át várták, hogy hazajöjjön az, aki majd elveri őket, vártak és sírtak, és másnap újra és újra megbocsátottak. Aztán karonfogva, tüntetően átvonultak a városon, mintha a világ legboldogabb párja lennének, hogy kivédjék a híreszteléseket.*” (108. o.) Nem az a baj, hogy ezek a témák megjelennek a szövegben, hiszen sajnos valós problémák ezek, hanem az, hogy míg a narrátor kiszólt az olvasóhoz, amikor Borostyán főhősi jellegéről elmélkedett, az ilyen súlyos gondolatokat viszont reflektálatlanul hagyja.

A kötet szövegeit áthatja valami mélyről jövő nosztalgia, a múlt idealizálása és a jelen sehová sem tartó szürke monotonitása. A szövegek szereplői többnyire idősödő középosztálybeli emberek (férfiak), viszont amelyik szövegekben feltehetően fiatalabb karakterek jelennek meg, az ő beszédüket is áthatja valami koravén szürkeség. A szereplők gyakran társítják a múlthoz a konzervativizmust, és ezt pedig valami idillikus harmóniához. Például a *Sóvárgás* novella asztaltársasága így vélekedik: „*A vita tovább folyt, az otthonülők, akik még a városból sem szeretnek kilépni, az állandóság örömét dicsérték, az otthon kelés és ébredés nyugalját, aztán szó esett az elidegenedésről, a hatalom és ember viszonyáról, a konzervativizmusról, amely »épít és véd«, a liberalizmusról, amely »egyenesen pusztít, szétveri a közösségeket, hogy védtelenné tegye az embert«.*” (62. o.) De hangsúlyosan jelenik meg az említett téma *A köztisztelőben álló férfi* című szövegben is, ahol a mai nemzedéket gyakorlatilag életképtelennek tartja a szöveg főszereplője: „*A mai nemzedékek bár használni tudják az okostelefonokat, számítógépeket, nem ismerik a legalapvetőbb túlélési technikákat*” (147. o.), és miközben a doktor úr a magyarság halálát siratja, elmereng a robotizáció által a munkaalapú társadalom felszámolásának lehetőségén is, amivel „*megszűnnek a paradicsomi állapotok.*” (152. o.) A *Penzum Helga* novellában meg már-már komikusba hajlik a múlt iránti nosztalgia, amikor a népviselet mindennapos használatának eltűnését siratja az elbeszélő: „*Nem is jó rágondolni. Hát így sivárul el a lelkünk is.*” (211. o.) A múlt elsiratása mellett a történetek szereplőinek életében egyre közelebb

kerül a halál gondolata is. Az *öreg* című novellában az öregedés még valami megkérdőjelezhetetlen státusszal jár, akinek a szava döntő a vitákban, és ahogy haladunk előre a novellák során, úgy válik egyre tragikusabbá, és hordoz magával egyre több negatív konnotációt. A kötet címét is adó *Ma éjjel eljövök érted* főhőse egy nap megfeledkezik valamiről, ami miatt aztán előtörnek az öregedéstől való félelmei, felelevenednek a szüleivel kapcsolatos problémák, a demencia, a narrátor elmeséli, hogyan ment el fokozatosan az esze a szüleinek, majd attól tart, hogy ez örökletes betegség, ezáltal ő is hasonló sorsra jut. Közben, ahogy azt már korábban is taglaltam, a szöveg főhőse visszatekint a múltba, és egy idillikus szerelmi történeten keresztül mutatja be a feleségével történő megismerkedésüket. Az *Éjszaka* című novellában szintén hasonló szerkezet mentén építkezik a szöveg: egy ötvenéves férfi, miután éjszaka légzési nehézségei akadnak, visszaemlékezik a fiatalkorára és egy beavatástörténetet mutat be. A halál érintő közelsége a *Te vagy a legszebb* című szövegben jelenik meg. A novella idősödő főhőse rákos megbetegedésben szenved, barátai, rokonai meghaltak már, az előző novellákból megismert módon visszaemlékezik feleségével történő megismerkedésére, de itt már sötét, szomorú hangulat lengi be az elbeszélést, hiszen „*ekkor már szinte mindenkit eltemetett,*” és „*a halál beköltözött az életükbe...*” (314. o.).

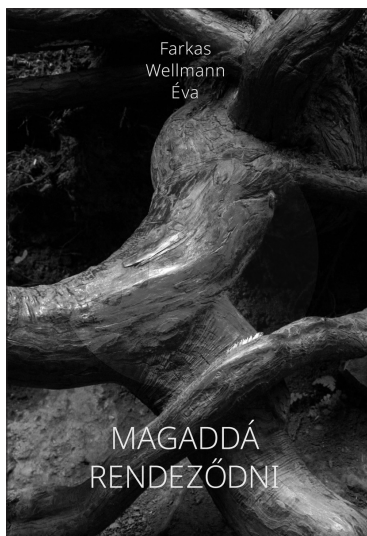
Lőrincz György legújabb kötetére is jellemző az a fajta klasszikus elbeszélőmód, amelyről Bertha Zoltán beszélt a szerző egy régebbi, a 2008-ban megjelent *Besúgó voltam, szívem* című kötete kapcsán: „*az epikus ábrázolás és elbeszélés hagyományosabb lélektani módszereit, főként zsáneres, életképi, (kis)realista aspektusait mozgósítja.*”² A retrospektív, nosztalgikus, lélektani folyamatokat elemző narrátor különböző kiragadott életképeken keresztül mutatja be egy kisváros olykor tragikus, olykor komikus eseményeit, és bár néhány novella kissé vontatottá és tétnelkülivé válik, az igazán fontos, tragikus történetek a maguk kézzelfogható valóságukban jelennek meg, és csak figyeljük a szereplők vívódásait, mint a sötétben faluba tévedt farkas a nem túl idegen emberek mozgását.

2 Bertha Zoltán: Janicsár-ídő, szekus-világ egy új erdélyi regényben. In *Bárka*, 2009/6.

Béres Norbert

„NEKED LÁTNI, MEGFOGNI LÉTELEM”

Farkas Wellmann Éva kötete¹ magas színvonalú költészeti teljesítmény. Mint a szerzőtől megszoktuk, verseit a jelen gyűjteményben is a formai virtuozitás, a sokszínű nyelvi repertoár, a szerteágazó gondolatiság jellemzi. Hasonlóan az előző kötetekhez, a *Magaddá rendeződni* korpuszában is a klasszikus versformák dominálnak, a poémák nyelvhasználata mégsem válik archaikus minőségűvé

– mai, élő, lüktetése élmény az olvasó számára. Mindazonáltal a sűrű szövésű, tömör, nemegyszer elliptikus szerkezetek megkívánják a befogadói elmélyülést. Farkas Wellmann Éva költészetétől nem idegen a kötöttforma-kultúra, ami nála inkább lehetőség, költői kihívás, mintsem (be)zárttság, vagy teher. Legyen szó balladáról, imádságról, népdalról, vagy szonettéről, a szövegelméletek nosztrifikálása mindenkor gondos nyelvi-formai műveletek eredményeképpen valósul meg.

Miközben az egyes szerepverseken, fiktív monológokon keresztül egymástól eltérőnek mutatózó szövegek kihangsúlyozása történik, a versek – egy

belső logikát követve – mégis egyazon pont, az egyéni számvetés, az énkeresés felé tendálnak – az ún. *Én* identitáskereső, személyiségrekonstrukciós kísérletében koncentrálnak. A ciklusok egy-egy (önreflexív) stációt írnak el, rögzítve, hogy az önmegismerésben hova pozícionálhatók az *Én* számára olyan kardinális jelentőségű fenomének, mint a származás, a nyelv, az örökség, az elődök, a kortársak, Isten, az emlékek, a testi, lelki sérülések. Mindezek artikulálására – a

1 Farkas Wellmann Éva: *Magaddá rendeződni*. Budapest, 2020, Előretolt Helyőrség Íróakadémia.

költő formaérzékenységét a kötet szerkezeti arányaiban is reprezentálva – ötven költemény tesz kísérletet, öt versciklusba rendeződve.

A első, *Születések* címet viselő ciklus poémái a születés, a szerelem vezérfogalmaival térképezik fel az élet kibontakoz(tat)ásának nehézségeit, miközben perspektívába vonva az elmúlás tapasztalatát, ábrándképként leplezik le a kiteljesedés iránti vágyat. A verseket a dermedt várakozás nyugtalanító hangulata lengi be, amely az oppozíció jegyében – minthogy a létezés értékteli kozmoszát és a vég fenyegetését egyidejűleg viszik színre – a születésre, vagy a halálra egyaránt vonatkozhat. Ily módon a versbeszélő szólama minduntalan oszcillál a pozitív, illetve a negatív minőségek, tapasztalatok, élmények között, ahogyan az például a népdal hagyományát felelevenítő *Bánat utca* soraiban olvasható: „Fényes csillag nem úgy gyúl, mint ezelőtt, / találtam már én magamnak szeretőt, / nem süt a nap, éppen csak hogy világol, / kiszaladnék érte én a világból. / Kifeslett a selyemszoknyám szegélye, / mit bánom én, a világ hadd beszélje, / ez az utca régi utca, búbánat, / elcserélem érte én a babámat. / Ez a világ ha nem szeret, nem szeret, / aki jönne, el is mehet, elmehet, / felföldi szél havat hoz, havat hoz, / visszamennék magamhoz, magamhoz.” (14.) Míg az *Én* szeretetre, szerelemre vágyakozik, azonközben a bezárkózás, az elvonulás, a végleges magára maradás réme is kísérti, elnehezíti a viszonyrendszerek, kapcsolatok átgondolásának és -értékelésének kényszere, ami végül az élet kiüresedésével, a modern, anyagias világban való feloldódásával szembeesíti. Nincs tehát biztos sorminta, a születés (egyelőre) „csak” ígéret: „Ez még csak itt a születés reménye. / Az ígéret reménye, hogy hátha mégis.” (22.) Csakhogy az útkeresés konkrét direktívákat kíván, szükségszerű tehát Isten feltűnése, akinek szavai a lehető legbiztosabb fogódzót jelenthetik. Megszólal hát Farkas Wellmann Éva versvilágának Istene.

A *Parancsolatok* ciklus merész, ugyanakkor invenciózus vállalása Isten versbeszélővé „avatása”. Megszólalása – noha nem veszíti el patetikus mivoltát – nem az ótestamentumi teremtető-pusztító erő transzcendens hangján történik, hanem egy közeli, parancsaiban a kérés, a bizakodás, a fenyegetés tónusait is felmutató, ad absurdum „esendő” perspektíván keresztül. A ciklust alkotó tíz költemény nem ismeretlen a szerző pályafutását követők számára, hiszen már korábban megjelentek önálló kötetben, sőt, az Evilági zenekar előadásában zenei feldolgozásuk is elkészült. Poétikai „újrahasznosításról” van tehát

szó, a fogalom pozitív értelmében véve. A versek a tízparancsolatra tekintenek szövegelőzményként, az isteni kinyilatkoztatás reflexív-meditatív értelmezését, újragondolását és -fogalmazását végzik el, problematizálva az Isten alakjával, létezésével kapcsolatos paradoxonokat, valamint az *Isten-ember, ember-ember* kapcsolat vonatkozásait. Merthogy Isten „százalakúként”, folyton változékonyként nyilvánul meg: „Az Úr vagyok én, a te istened, / alakban százszor, létezésben egyszer, / ha rám ismersz, örökké egy leszek, / egy a sokakkal s minden istenekkel.” (25.) Minden kísérlet, amely Isten megragadhatóvá tételére irányul, hiábavalóságnak minősül, anyagon túli lényegének az emberi ráció általi felfoghatatlanságát szemlélteti, hogy mindenhol jelen van: „Hogy foglalhatnál hát kőbe, mázakba? / Ki anyaggá tesz, azé lesz, vele bízik, / szövetséges, ki ellenem lázadna.” (26.) Hiába az „arcadási” kísérlet, az ember alapvető antropológiai készítése, hogy minden közelében lévőnek formát, alakot, arcot adjon (ami egyszersmind egy látens kisajátítási szándékot is takar), a gyakorlat Isten vonatkozásában lehetetlenség, merő illúzió. Isten „sajáttá tétele” más utat kíván – nem merítkezhet a hétköznapi praxisából. Mert a mások kárára történő anyagi javak halmozása, a modern világ kívánt „konzumboldogságának” hajhászása a szabadságtól foszt meg: „úgyis hány tárgy tartja már fogva lelked, / árnyékol rád (a kar meg felnevet), / s birtoklása magad-rablásba kerget.” (33.) Mivel „minden, mid van, elforog közönkézen;” (33.), múltékonyságában, talmiségében veszíti el értékét, válik az ember által birtokolt vagyron „hordalékká”: „ide gyűjtötted összes hordalékod, / itt birtokolsz már minden porszemet”. (36.)

Marad hát az ember, a szülő, a társ, a felebarát – általában az emberi kapcsolatok, amelyekben a szeretet, a szülők tisztelete, az egyénivé nem tehető testi szerelem, a lemondás, valamint a szó súlya kap nyomatékot. Amint a hang óva int, minden szónak a cselekedetekhez mérhető jelentősége van, karcol, bánt, sért, egyszersmind gyámolít, ápol, vigasztal: „A szavaidra jól vigyázzál, / azok oldanak, kötnek bármit, / mint keresztfonással a nádszál, / puha szövésben erős kárpit. / [...] mondataiba végzést pólyál / mind, aki van vagy nincs eszénél.” (34.) Hiszen tudható, hogy az üres szó, a slendrián fecsegés még Isten nevét is kiüresítheti – ámbár világos a tiltás: „a te Istenednek nevét hiába fel ne vedd”.

Kiemelten fontos, hogy az Én miként képes számot vetni a gyökereivel, származásával, az örökség sokszínűségével, amit az *Örökségek*

ciklus verseiben kísérel meg elvégezni. Identitásának specifikus alap-elemei az istenhit; az unitárius felekezethez tartozás tapasztalata (*Unus et Deus; Dávid Ferenc utolsó éjszakája*); az erdélyi lokalitás (*Tamási Áron elárvult stációi*), a nyelvvesztés fenyegetése a szórványlétben (*Otthon a dadogásban*); vagy a rendszerváltás időszakának személyes megélése, amit az *Emléksorolás '89-ből* című szabadvers dolgoz fel. Mélyen személyes hangvételével egy tizenéves gyermek emlékeit idézi meg közvetlenül a forradalom eseménysorára reflektálva; hogyan, miként szűri át a gyermeki gondolkodás a történelmi jelentőségű történéseket, mert – habár a szemlélet változatlanul naiv – a gyermek is érti, hogy meghatározó időket él meg: „Az a nap, amikor először mondta valaki, / hogy vége, december 22-én, az a nap / ma is megvan az időben, / fel szerettem volna írni valahová / nagyon nagy betűkkel, csak annyit, a dátumot.” (48.) Sokarcú és ambivalens, a félelem, a kilátástalanság, egyszersmind a remény és az eufória világa tárul fel a versbeszélő áradó emléksorolásából, ahol a karácsonyra való készülődés bensőséges csendjét elnyomja a revolúció erősödő hangzavara. Amely idővel értelemszerűen elhalkul, az Én azonban számot vet élete, önképe egyik sarkalatos élményével, mintha élete delén késztetést érezne identitásának látszólag szerteágazó alkotóelemeit egységbe rendezni: „életközép vagy régen túl azon / gyökerek után tapogat a kéz”. (55.), hogy végül megtalálva a rendet a káoszban, érvényes, hiteles kép alakuljon ki: „magaddá rendeződni kezd a káosz” (55.)

Az *Adatmentések* ciklus „alkalmi verseket”, dedikációkat fog egybe, tisztázza az Én viszonyait a kortársakhoz és az elődökhöz, a távolságot és a közelséget, egyszersmind rámutatva a megszólalás lehetőségeire, kereteire is, hiszen a társak mint „bemérési pontok” megszólításával körvonalazható a pozíció, amit elfoglalva a versbeszélő saját talentumát teheti próbára. Mert az alkalmi versezetek, a költői próbák, versenyek az Én felkészültségét, a poézisban való gyakorlatát szemléltetik. A *Tüskék* ciklus tömör, rövid, epigrammatikus verseivel a sérülések világába vezeti az olvasót. Apró, mégis elevenbe vágó töréseket, karcolásokat, ütések rögzítenek, amelyek szintúgy az Én részei, miként az életút más szegmentumai, az identitás meghatározás kísérletét tekintve tehát elengedhetetlen a jelenlétük, a velük való számvetés.

Hogy sikeres legyen a magává rendeződés.

Demény Péter

HIDEG PÓK

„A július kiejt, mint a vizsla / a szájából egy kopaszodó teniszlabdát.” (9.); „Nagy öröm, ha összegyűlnek a versek, mint kis zacskóban a csavarok / egy elsötétített barkácsáruházban.” (10.) „A január sodródik, mint egy pehelykönnyű pók.” (14.) „Mint aki felvesz a földről egy fagyott sálat, / hogy eltegye nyárra, ropogva tekerni / a fejére, maradj te is hülye.” (40.)¹

Borsik Miklós költészetében tobzónak a hasonlatok. Gottfried Benn szerint ez a trópus enyhíti a feszültséget, mert két entitást tételez, miközben a modern ember már mindennel egybeolvadt; Szerb Antal viszont azt mondja, semmi sem jellemzőbb egy költőre annál, mint hogy milyen területről válogatja a hasonlatait.

Szerb Antallal tartok, főleg azért, mert megengedőbb, nem ítélkezik. Különb, ha meg kellene ítélni Borsik Miklós verseit, azt mondanám, kiválóak. Látható, hogy általában az ember-telen területről veszi hasonlatait, melyek nem egyszerűek, mindig komplex képek, és lefelé visznek: a 'vizsla' pozitív kisugárzású, de már az, hogy „kiejt... a szájából egy kopaszodó teniszlabdát”, hatványozottan negatív,

akárcsak az, hogy a versek egy elsötétített barkácsáruházban kis zacskóba tett csavarokhoz hasonlítanak. A beszélőnek a kevés nem elég: bár a kiejtés vagy a fagyott sál önmagában is kíméletlen, még fokozza a kényelmetlen érzést.

Az *Átoknaptár* nemcsak azért nem emlékeztet Vivaldi *Négy évszakára*, mert a szerző a tavaszt, nyárt, őszt, telet kitevő verseket számomra érthetetlenül összezavarta, hanem azért sem, mert mintha minden évszak ugyanazt a reménytelenséget, sivárságot, ugyanazokat a szálkás

1 Borsik Miklós: *Átoknaptár*. Budapest, 2020, Jelenkor.

mindennapokat jelentené. A dallam modern vagy még jobb szóval mai: az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodik.

Nagyon reflexívek ezek a versek, a hasonlatok talán ezt is jelzik. Semmi nincs „önmagában” megpillantva, a ráismerés örömeivel, minden azonnal elmozdul, másfelé gördül. „A ravasz melegben, egy önmegszólító / költeményben, pompás sátrak alatt / a kávéfőző gépről rám omlanak a / papírpoharak.” (49.) Minden költemény önmegszólító az *Átoknaptárban*, talán ezért is az előtag: aki soha nem tud ellazulni, az soha nem tud megpihenni sem.

De miközben a beszélő magára figyel, figyel másra is: csak nagyon empatikus ember írhatta például ezt a zárást: „A csarnok zajait utánozzák / az emberek, de többnyire túl / lassúak. Túl nehezek. Ott, a fal / mellett viszont megtalálod / a legkönnyebbiket. Ahol / nappali álmában plédde / változik egy hajléktalan.” (50.) Az *Álmodik a nyomor* hangjait halljuk itt, a teljes azonosulást érezzük egy szerencsétlen sorsú emberrel. És azt, hogy verset írni nemcsak az ego folytonos előtérbe tolokodását jelenti.

A versbeszéd ritkán bicsaklik meg, a hang többnyire önazonos marad. Borsik Miklós kötete nagyon kiérlelt, átgondolt, megmunkált anyag. A beszélő talán nem arról álmodik, hogy hegyeket faragjon, mint Michelangelo, hanem arról, hogy városokat. Egy város minden mozzanata és zuga felfedezhető benne, a metrótól a lábtörlőrácsgig. Egyfajta urbánus értelmiségi világa, aki Marno Jánosért rajong.

Lírája következőképpen szálkás, következetes és időnként erőltetett. Például a 42. oldalon: „Zsákmány a kilincs a kezében, / aztán benyit a nyár / aranyló fasszal, amit előbb látsz meg / az ajtórésben, mint a fejét.” Úgy érzem, a feszes szerkezetek épp eleget közvetítenek, és hogy éppen az jut eszünkbe anélkül, hogy oda lenne írva – az ilyesmi inkább túljelölés vagy az olvasónak tett engedmény. Akárcsak itt: „Túl az ablakon, / menetiránnyal szemben, / mintha szarni rohanna / minden.” (53.) Mintha a beszélő el akarná képzelni, amit elképzelt.

A kötet végén hosszú lista, hogy ki mindenkire hallgatott a szerző. Ez bizonyos értelemben meglepő, valóságos nemzedékváltás. Mindenkinek van egy vagy két jó barátja, akinek megmutatja a szövegeit és akitől tanácsot kér – ennyi azonban, harmincnál is több, túlzásnak tűnik ebben az összefüggésben. Ugyanakkor a szerző jól használta fel a tanácsokat, hiszen az *Átoknaptár* egységes, bár szerkezetében hermetikus kötet. Izgatottan várom Borsik Miklós következő verseskötetét.

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Angi Gyula - Marosvásárhely
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvey Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Bán Árpád - Alsóboldogfalva
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Bardócz Ferenc - Gyergyóditró
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalu
Bartha György - Csíkszereda

Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Buna Blanka Boróka - Tamásfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely

- Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csávossy György - Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente - Kézdi-
vásárhely
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes - Nyárad-
köszvényes
Csiki Zoltán - Parajd
Dr. Csiszár Anna - Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba - Csíkszereda
Csúcs Mária - Csíkszereda
Daczó Katalin - Csíkszépvíz
Dánél Sándor - Csíkszereda
Damó Csaba - Kézdivásárhely
Darkó Béla - Marosvásárhely
Daróczi Béla - Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József -
Csíkszereda
Darvas Mária - Gyergyóalfalu
Dávid Gyula - Kolozsvár
Dávid Katalin - Székelyudvarhely
Dávid Zoltán - Kolozsvár
Deák Botond - Réty
Deák Ferenc - Csernáton
Deme László - Csernáton
Demeter Edit - Kézdiszentlélek
Dénes Balázs - Csíkszereda
Dénes Emőke - Homoródalmás
Dénes Erzsébet - Homoródszentpál
Dézsi Zoltán - Gyergyószentmiklós
Doboly Beatrice - Vajdahunyad
Dobos Sándor - Nagyvárad
Dimény János - Nagybacon
Dr. Dombi Csaba Ábel - Felsőbánya
Domokos Éva - Arad
Ft. Drócsa László - Nyárádszereda
Duma András - Klézse
Egyed Emese - Kolozsvár
Dr. Elek Sándor - Csíkszereda
Elekes András - Csíkpálfalva
Elekes Antal - Temesvár
Elekes-Józsa Márton - Gyergyóújfalu
Elekes Károly - Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter - Kászonaltíz
Elekes Zsuzsanna - Gyergyóújfalu
Erdei Márk - Gálospetri
Farkas Ambrus - Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal - Székelyudvarhely
Farkas László - Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós - Segesvár
Farkas Réka - Sepsiszentgyörgy
Fazakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert - Csíkszereda
Fekete István - Csíkszereda
Ferencz Edit - Gyergyóremete
Ferencz Éva - Kézdivásárhely
Ferencz Gizella - Kézdivásárhely
Ferencz Imre - Csíkszereda
Dr. Ferencz László - Marosvásárhely
Ferencz-Nagy Zoltán - Brassó
Dr. Finta Ella - Szilágysomlyó
Fischer Alfréd - Székelyudvarhely
Fodor György - Székelyudvarhely
Fodor Levente - Csíkszögöd
Dr. Fodor István - Csíkszereda
Fodor István - Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál - Sepsiszentgyörgy
Forró László - Bukarest
Fuják Gyula - Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva - Szeben
Fülöp Dénes - Székelyudvarhely
Fülöp Géza - Marosvásárhely
Fülöp Lajos - Székelykeresztúr
Fülöp László - Csernáton
Fülöp Sándor - Gyergyóalfalu
Fülöp Tamás - Majlát
Fülöp-Török Réka - Kézdivásárhely
Gábor Emőke - Csíkszereda
Gagy József - Csíkszentlélek
Gajdó Albert - Csernáton
Gál Katalin - Gyergyóújfalu
Gáll Levente - Csíkmadaras
Gálfalvi György - Marosvásárhely

- Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
 Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
 Dr. Györfi Sándor – Csikcsicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Incze Szabó László – Marosvásárhely
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 Jankó András – Arad
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Bertalan – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármashalu
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplek
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király Gyöngyi – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroska – Máféfalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köblös Attila – Kézdivásárhely
 Köllő Éva – Borszék
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Kürti Miklós – Kolozsvár

- Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 László Bakk Anikó – Kolozsvár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 László Károly és Katalin – Kézdivásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda
 Lázár Pál – Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Liker Henrietta – Székelykeresztúr
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Mag István – Lövéte
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba – Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet – Marosvásárhely
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Márton Károly – Marosvásárhely
 Maštaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester János – Marosvásárhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lövéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székelyudvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Mikó Júlia – Brassó
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Németh Szilveszter – Csikkarcfalva
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (6 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy

- Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Sepródi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárád
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Bíró Brigitta – Csíkjenőfalva
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkcicsó
 Szabó Magdolna – Csíkcicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Ferenc – Vadasd
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szócs István – Szentegyháza
 Szócs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Marosszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tomonicska Ingrid – Csíkszentlélek
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda

Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Turos Judit – Marosvásárhely
 Űtő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiárbis
 Dr. Veress Albert – Csíkszereda
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zöld János – Salamás
 Zsidó Enikő – Rugonfalva
 Zsidó Jolán – Székelykeresztúr
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egyesület –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda

Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsi-
 szentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csikdánfalva
 Községi Könyvtár – Csikkozmas
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csikpálfalva
 Községi Könyvtár – Csikszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csikszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csikszentmárton
 Községi Könyvtár – Csikszentmihály
 Községi Könyvtár – Csikszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás

- Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplok
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászton
 Községi Könyvtár – Kézdipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csik-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csikszereda
 Németh Géza Egyesület – Csikszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csikszere-
 da (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falva (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csikszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csikszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csikszereda

- Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznycs Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka
- Magyarország**
MAGÁNSZEMÉLYEK
 Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czákó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csenger Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentés
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazakas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentés
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr

- Dr. Hegedűs Imre János - Budapest
 Herman Levente - Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese - Budapest
 Ilia Mihály - Szeged
 Iancu Laura - Velence
 Jámbor Zoltánné - Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna - Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula - Budapest
 Jancsó Gyula - Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin - Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga - Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi - Budapest
 Kántor József - Baja
 Karap Ágnes - Budapest
 Dr. Kata Mihály - Szeged
 Keppel Gyula - Budapest
 Kézdi Anna - Battonya
 Király István - Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András - Pócsmegyer
 Kiss Anna - Budapest
 Kiss Bálint - Budapest
 Kiss Éva - Budapest
 Dr. Kiss Ferenc - Cserseztomaj
 Kis Krisztián Bálint - Szolnok
 Kisslaki László - Kéthely
 Kollár Albin - Dunakeszi
 Kósa Lajos - Debrecen
 Koszta Csaba - Sukoró
 Kovács Árpád - Ugod
 Dr. Kovács Klára - Császárszék
 Kökenyessy Szilárd - Budapest
 Köfalvi Magdolna - Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
 Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Kuti József - Tura
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Károly - Hőgyész
 Márton Lajos - Budapest
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miakich Gábor - Budapest
 Miklós András - Miskolc
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Levente - Szigetmonostor
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nagy-Major Gábor - Pápa
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh István - Százhalombatta
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pados József - Sárszentmihály
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentes (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyzsűcs
 Péter László - Szeged
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Dr. Szabó Béla - Göd

- Szakolczay Lajos - Budapest
 Száraz Miklós György - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tök János - Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér - Veszprém
 Ungváry Rudolf - Budapest
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbicske
 Várhelyi Gyula - Tokaj
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zalán Tibor - Budapest
 Zsolnai József - Hernád
- INTÉZMÉNYEK**
 Algyői Faluház és Könyvtár - Algyő
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkár-sága - Budapest
- Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület - Szolnok
 Etnoproject Bt. - Isaszeg
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) - Budapest
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László - Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
 Magyar Patrióták Közössége - Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ - Budapest
 MTA Titkárság - Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár - Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület - Algyő
 Országgyűlés Hivatala - Budapest - 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság - Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. - Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs
 Péterház Panzió - Szentés
 Robinson Tours Kft. - Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára - Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ - Budapest
- Amerikai Egyesült Államok**
 Borbély Melinda - Laguna Beach
 Farkas Szabolcs - Milwaukee
 Fodor Albert - New York
 Kirják Attila - New York
 Kiss István - Hawley
 Kovács Árpád - Maryland
 Dr. Line Gábor György - Florida
 Ozsváth Ildikó - New York

Anglia

Sárközi Mátyás - London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf

Csipkó László - Bécs

Csutak Magda - Bécs

Dr. Forbáth Klára - Bécs

Gellérd Andor - Bécs

Finnország

Petteri Laihonon - Jyväskylä

Franciaország

Buna István - Antony

Dènes-Pichot Hanga - Chécy

Langrand-Escure Tünde - St. Pêray

Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Neshar

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine

Dr. Dobó Tibor - Demmin

Gaál Julianna - Aalen

Haáz Katalin - Braunschweig

Juliana Johrend - Buchen

Kisslaki László - Steinbach

Schultz Orsolya - Rostock

Szabó Kristóf Imre - Düsseldorf

Szakács-Konnerth Mihály -

Friedrichshafen

Száva Péter - Krefeld

Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svédország

Antal Imre - Ljungby

Csata Attila - Västra Frölunda

Szentkirályi Csaga - Vällingby

Török Ernő - Vällingby

SzerbiaBolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium - Zenta

Fekete J. József - Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola - MagyarakanizsaKosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium - SzabadkaNagybecskerek Gimnázium -
Nagybecskerek

Rancz Károly - Pancsova

Tari István - Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor - Szingapúr

Szlovákia

Fehér István - Komárom

Kiss Mónika - Órös

Pallér Péter - Komárom

Selye János Gimnázium - Komárom

Olaszország

György Alfréd - Róma

Kovács Gergely - Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta - Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László - Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szőcs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. <i>Bethlen Gábor leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csúrra</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyujegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.